

FORFATTERRET

Et kritisk essay af Johannes Hansen

MED NOTER VED

BENDT ROTHE

UDGIVET AF INDUSTRIRAADET

KØBENHAVN

G·E·C GADS FORLAG

1957

Johannes Hansen var knyttet til Industriraadet fra 1916 til sin død den 22. december 1954.

I taknemlig erindring om hans virke for dansk industri udgives denne bog.

*

Siden Johannes Hansen forfattede sin afhandling i 1943, har det af ham behandlede emne været genstand for en udvikling såvel i teorien som i praksis, der vel ikke har ændret karakteren af det område af retslivet, forfatteren beskæftiger sig med, eller forringet værdien af hans tanker, men som på den anden side har været så omfattende, at det må antages, at Johannes Hansen selv ville have foretaget en række ændringer i værket, dersom han havde levet og idag ville have udgivet det.

Man har ikke villet indlade sig på nogen omredigering af afhandlingen, idet noget sådant næppe havde været muligt uden derved at ændre dens videnskabelige og sproglige selvstændighed, men Industriraadet har dog fundet det rimeligt at lade manuskriptet gøre til genstand for en vis à jour-føring i form af supplerende noter, således at det værk, der nu forelægges offentligheden, indeholder henvisninger til de siden værkets tilblivelse trufne retsafgørelser af betydning, nye love og bekendtgørelser, ny litteratur og navnlig de af de skandinaviske kommissioner afgivne betænkninger med udkast til ny ophavsretslovgivning.

Industriraadet har ladet tournéchef ved Det kongelige Teater, cand. jur. Bendt Rothe udarbejde noterne. Afvejelsen af, hvad der skulle medtages og hvad ikke, har undertiden været vanskelig. Selvom det kun har været hensigten at føre forfatterens oplysninger à jour, vil der altid i selve udvælgelsen ligge en vis vurdering og stillingtagen, men det er noteforfatterens håb, at han, uden at få bogen til at svulme urimeligt op ved at tage alt med, dog har kunnet henvise til alt nyt stof af væsentlig betydning, således at Johannes Hansens værk fremtræder med henvisning til retsstillingen, som den er her i landet idag.

Industriraadet

INDHOLDSFORTEGNELSE

<i>Forord af Fr. Vinding Kruse</i>	9
Indledning	11
I Om forfatterrettens formål og væsen	17
a. Den primære relation	17
b. Den sekundære relation	32
c. Det åndelige arbejde	44
d. Offentliggørelsen	61
e. Hvad er et åndsværk?	82
f. Hvad beskytter forfatterretten i åndsværket?	119
g. Begrænsninger i forfatterretten	157
II Droit moral	166
III Fra forfatterrettens periferi	177
Nogle spredte bemærkninger	177
IV Forfatterret som ejendomsret	188
<i>Litteraturfortegnelse</i>	195

FORORD

Johannes Hansen, der i mange år var knyttet til Industriraadet, sidst som kontorchef, var en meget betydelig juridisk begavelse, både ved sin store skarpsindighed, sin idérigdom og sit indtrængende kendskab til det praktiske erhvervsliv. Han udarbejdede en fortrinlig retsvidenskabelig afhandling om aftaler om détailpriser, der blev belønnet med den fornemme videnskabelige pris: den Anders Sandøe Ørsted'ske pris-medalje, og udgav desuden flere erhvervshistoriske arbejder. Johannes Hansen døde altfor tidlig og efterlod sig derfor en desværre ikke fuldendt afhandling om forfatterretten, som, hvis han havde fået helbred og kraft til at fuldende den, burde have givet ham den juridiske doktorgrad. Også denne afhandling udmærker sig nemlig ved skarpsindighed og idérigdom, ganske uanset om man ikke på alle punkter er enig med ham; og det er derfor i høj grad fortjenstfuldt af Industriraadet, at det har villet sætte Johannes Hansen et smukt æresminde ved at udgive dette værk, der kaster nyt lys over flere af den åndelige ejendomsrets vigtigste problemer

November 1957

Fr. Vinding Kruse

Foruden de af Johannes Hansen selv anvendte forkortelser forekommer i Bendt Rothes noter forkortelser for de skandinaviske udkast, som er angivet side 11 i note 1, for tidsskriftet Nordiskt Immaterielt Rättsskydd, der er citeret *N.I.R.*, for Svensk Juristtidning, der er citeret *SvJT* samt for Svante Bergström: »Uteslutande rätt att förfoga över verket«, der er citeret *Bergström*.

Johannes Hansens egne noter er trykt med almindelig sats og forsynet med initialerne J.H., medens Bendt Rothes noter er trykt med kursiv og forsynet med initialerne B.R.

INDLEDNING

Indenfor nordisk retsvidenskab er de problemer, der knytter sig til spørgsmålet om beskyttelse af den åndelige produktion, i høj grad trådt i forgrunden i de sidste decennier, ligesom den lovgivning, der berører emner af denne art, er genstand for aktuelle overvejelser og kan ventes revideret i en overskuelig fremtid-antagelig på et grundlag, som i et vist omfang bygger på fælles nordisk samarbejde.¹ Fremragende juridiske forfattere har ydet meget væsentlige bidrag til forskningens både teoretiske og mere praktiske elementer. Herhjemme var det Vinding Kruse, der gik i spidsen med sit store værk om »Ejendomsretten«. Med kraft og ildhu har han gjort sig til talsmand for den åndelige ejendomsret, som sidestilles med den materielle, og har øvet en omfattende

1. Som bekendt opnåedes på et møde i København i efteråret 1949 enighed mellem ophavsretsspecialister, udpeget (i 1939) af regeringerne i Danmark, Finland, Norge og Sverige, om stort set enslydende udkast til nye nordiske ophavsretslove. Der fremkom herefter følgende betænkninger med lovudkast:

I Norge: Innstilling til lov om ophavsrett til litterære og kunstneriske verk. Avgitt av de ved kongelig resolusjon af 24. februar 1939 oppnevnte delegerte. Oslo 1950. (I det flg. citeret No Mot).

I Danmark: Udkast til lov om ophavsretten til litterære og kunstneriske værker med tilhørende anmærkninger og Berner-Konventionen af 1948. Udarbejdet af den af undervisningsministeriet i 1939 nedsatte kommission i samarbejde med tilsvarende finske, norske og svenske kommissioner. København 1951. (I det flg. citeret Da Mot).

I Finland: Förslag till lag om upphavsmannarätt till litterära och konstnärliga verk. (Kommittébetänkande n:o 5 - 1953). Helsingfors 1953. (I det flg. citeret Fi Mot).

Og endelig i Sverige: Upphavsmannarätt till litterära och konstnärliga verk. Lagförslag av auktoritetskommittén. (Statens offentliga utredningar 1956:25. Justitiedepartementet). (I det flg. citeret Sv Mot). B.R.

indflydelse både på vor lovgivning og på vor retspraksis. Sverige har navnlig været repræsenteret ved den lærde og grundige Gösta Eberstein, der i »Den svenska Författarrätten« og i »Immaterielt Rättsskydd« har givet en meget instruktiv og af sundt mådehold præget fremstilling af forfatterretlige og dermed beslægtede emner. Fra Norge kom så i 1936 Ragnar Knophs »Åndsretten«, et levende og charmedfyldt værk, der gjorde et omend mislykket, så dog meget interessant forsøg på at udforme principperne for en åndsretlig beskyttelse, som skulle omfatte ydelser både på åndslivets og erhvervslivets felter. Senest har J. Hartvig Jacobsen med »Ophavsretten« (1941) gjort en værdifuld og sagkyndig indsats for at løse en række praktiske problemer indenfor forfatter- og kunstnerretten.¹

1. *Siden Johannes Hansen forfattede nærværende afhandling, har en righoldig skandinavisk litteratur vedrørende det behandlede emne set dagens lys. I tilslutning til bemærkningen om J. Hartvig Jacobsens »Ophavsretten« må nævnes »Forlagsretten« (Kbh. 1951) af samme forfatter. Stor betydning for hele diskussionen om ophavsretten må tillægges en afhandling af Alf Ross, »Ophavsrettens Grundbegreber« i T.f.R. 1945, s. 321 f.f. - En oversigt over den vigtigste skandinaviske litteratur om emnet findes hos Torben Lund i »Juridiske Litteraturhenvisninger« (Kbh. 1950), s. 166-167, og i samme forfatters »Den danske retslitteratur 1950-1955« (Kbh. 1956), s. 56-57, hvortil i det hele kan henvises. - Endvidere vil det være rimeligt på dette sted at nævne en betydningsfuld afhandling af Svante Bergström: »Uteslutande rätt att förfoga över verket« i Uppsala Universitets Årsskrift 1954: 8 (i følgende noter citeret Bergström), der (s. 3-5) indeholder en udførlig fortegnelse over ældre og nyere ophavsretlig litteratur. Nævnte afhandling former sig som en analyse af ophavsrettens genstand og indhold, således som disse begreber er behandlet i de ovenfor s. 11 note 1 nævnte danske, finske og norske betænkninger (det såkaldte nordiske forslag eller »Københavnsudkastet«, i det flg. citeret Kbh. udk. eller udk.). En samlet omtale af de nævnte tre betænkninger, sammenholdt med den i 1956 udgivne svenske betænkning er bl. a. givet af W. Weincke i en artikel i U.f.R. 1956 B, s. 221 f.f. (»På vej til nordisk enhed inden for ophavsretten«); i denne artikel findes yderligere litteraturhenvisninger. B.R.*

Et fællespræg har gjort sig så stærkt gældende for disse og andre forfattere, at man med føje kan tale om en samlet retning eller en bevægelse, nemlig et stærkt ønske om at udvide retsbeskyttelsen for åndens arbejdere og en varm entusiasme for tanken om ad denne vej at understøtte åndslivets fremgang. Knoph anser det for retsordenens store mål, at ingen form for nyttig åndsproduktion skal gå tomhændet fra dens bord (Åndsretten, pag. 563), og Vinding Kruse står ikke tilbage for ham, når han allerede i »Tidsskriftet for Retsvidenskab« 1907 (pag. 213) har erklæret, at »det aandelige Liv trænger til langt kraftigere Beskyttelse end det økonomiske«. Det er blevet understreget indtil overdrivelse, at åndslivets forkæmpere har måttet fravriste samfundsmagten den gradvise anerkendelse og udvidelse af de immaterielle rettigheder, og det er den herskende anskuelse, at der vedblivende er store opgaver, der skal løses, og nye mål, der skal nås, til gavn for alle, der øver en gerning i åndslivet.

Fællesskabet er derimod mindre fremtrædende i anskuelserne om rettens væsen og nærmere udformning. Stærke teoretiske modsætninger gør sig gældende, og selvom det måske vil være lettere at nå til enighed om de foreliggende konkrete lovgivningsspørgsmål, end det kan antages efter en isoleret betragtning af de stærkt divergerende teorier, er det ikke unaturligt, at de forskelligartede videnskabelige opfattelser giver sig mærkbare udslag også ved bedømmelsen af de praktiske emner. Som eksempel herpå er det tilstrækkeligt at henvise til, hvor store uligheder der findes blot indenfor de forslag, der er fremsat i Danmark til ny forfatter- og kunstnerret eller, hvad Hartvig Jacobsen med et dårligt klingende og lidet træfsikkert udtryk kalder »Ophavsretten«.¹ Måske

1. Udtrykket *ophavsret* synes nu trængt definitivt igennem. I Danmark er endnu Vinding Kruse modstander af det, se T.f.R. 1952, s. 421 m. note 27. V.K. foreslår anvendelsen af Knophs »Åndsretten«. Det danske udkast af 1951 bruger dog udtrykket *ophavsret*, svarende til det svenske »*upphavsmannarrätt*«, se herom Da Mot s. 73. Jfr. også Bergström s. 7, note 1, og J. Hartvig Jacobsen i Forlagsretten s. 13, note 1. B.R.

er det netop det fængslende moment ved hele denne juridiske disciplin, at den øjensynligt bærer ufærdighedens præg. Teorien er lagt i mindre faste og sikre baner, end tilfældet er på de fleste andre retlige områder, hvor forskningen fører sine traditioner længere tilbage.

Når der i det følgende skal gøres et beskedent forsøg på at yde et bidrag til belysningen af forskellige af de åndsretlige hovedproblemer, sker det ikke ud fra tilslutning til nogen bestemt tanke- retning, angivet af de kendte lærere eller teorier. Tværtimod vil der på forskellige punkter blive taget afstand fra flere af de herskende læresætninger. Formålet vil være at foretage ikke en dog- matisk eller sammenlignende gennemgang af gældende lov og praksis, men en kritisk analyse af de realiteter og de begreber, der danner fundamentet for rettens tilblivelse og udformning - i det håb, at de synspunkter, der er anlagt, skulle vise sig så frugt- bringende, at de kunne kaste nyt lys over blot et eller andet af de mange tvivlsspørgsmål.

Opmærksomheden vil samle sig om forfatterretten,¹ dels fordi det er praktisk at finde et fast udgangspunkt, inden man eventuelt indlader sig på den vanskelige og usikre generalisering af betragt- ningerne til anvendelse på en række beslægtede retsområder, dels fordi denne ret indenfor den åndelige produktion indtager den centrale plads på samme måde, som patentretten gør det inden- for den industrielle retsbeskyttelse. I forfatterretten er det atter udgivelsen af den trykte bog, der ved siden af den dramatiske opførelse af et skuespil, er det aldeles væsentlige fænomen, som stadig må være hovedgenstanden for den retlige undersøgelse. Mange nye spørgsmål er dukket op som følge af opfindelsen af radio og film, og talrige forfattere har med rette kastet sig over de vanskelige teknisk-juridiske problemer, der i denne anledning

1. *Kbh. udk. følger det allerede i Finland og Norge gældende system, hvorefter forfatterret og kunstnerret er samlet under et, cfr. den dan- ske lov om forfatter- og kunstnerret af 26. april 1933, se herom Da Mot s. 74. B.R.*

trænger sig på.¹ Imidlertid ændrer disse intet ved de afgørende spørgsmål om eneretten til udnyttelsen af et åndsværk, om offentliggørelsen og dennes betydning m. m., og rent praktisk er der ikke som følge af disse opfindelser indtruffet forandringer eller forbedringer i de åndsskabende forfatteres stilling af en sådan art, at disse f. eks. i nogen henseende kan sidestilles med det fremskridt, der fandt sted gennem den ved tilslutning til Bern-Konventionen af 1886 tilvejebragte internationale retsbeskyttelse. Ved de love, der på dette grundlag blev gennemført i de enkelte unionslande, ophævedes den skrigende uretfærdighed, at der kunne offentliggøres oversættelser og foretages bearbejdelser af udenlandske forfattere, uden at disse havde givet deres billigelse dertil, og uden at de havde sikkerhed for at opnå nogen økonomisk fordel derved. Det er således en kendt sag, at store nordiske forfattere, f. eks. H. C. Andersen og senere i mange år Henrik Ibsen, Jonas Lie o. a., måtte finde sig i at se deres bøger oversat og solgt i store oplag i adskillige europæiske lande, medens de ikke selv høstede et økonomisk udbytte deraf, som var værd at nævne. Hvad de nyeste moderne offentliggørelsesmetoder og de i forbindelse dermed tilvejebragte organisationsaftaler har betydet rent økonomisk for de på åndslivets område førende forfattere, er imidlertid såre beskedent. Derimod er det vistnok lykkedes at gøre det til en indbringende forretning at komponere en munter døgnmelodi.

1. *Om filmatiseringskontrakter* se Hartvig Jacobsen *Forlagsretten* s. 260 f.f. *Om ophavsret til film* se Niels Alkil i *U.f.R.* 1952 B s. 201 f.f.; *om magnetofoner* samme forfatter i *T.f.R.* 1955 s. 256 f.f.; *om udøvende kunstneres præstationer* W. Weincke i *T.f.R.* 1955 s. 506 f.f. Se endvidere *Da Mot* s. 78-79; s. 88-90; s. 118-120; s. 129-130; s. 155-164; s. 167-170. En meget fyldig oversigt over de herhen hørende problemer er givet i den svenske betænkning af 1956 s. 144-156; s. 237-246; s. 331-337 og s. 355-390. B.R.

KAPITEL I

Om forfatterrettens formål og væsen

a. DEN PRIMÆRE RELATION

Det skal allerførst undersøges, hvad der faktisk foregår ved offentliggørelsen af en bog, og dernæst, hvilke retlige virkninger den får for henholdsvis forfatteren og offentligheden.

Hvis man da begynder med at rette opmærksomheden mod skribenten, er det iøjnefaldende, at der for hans vedkommende bliver tale om en flerhed af kendsgerninger. Der må udfoldes en mere eller mindre omfattende eller betydningsfuld åndelig produktion, i hvilken forfatteren nedlægger sin skaberkraft. Når værket er færdigt, og det er lykkedes at finde en udgiver, kommer offentliggørelsen som den anden og ikke mindst vigtige del af de faktorer, der tilsammen tilvejebringer det for læseren forelagte værk. Først ved selve offentliggørelsen bliver den individuelle frembringelse alment tilgængelig og dens indhold almeneje. Så selvfølgelig og umiddelbar som denne iagttagelse synes at være, er dens konsekvenser dog ingenlunde almindelig anerkendt indenfor retsvidenskaben. Forfatteren skal have vist vilje og evne til at bringe sit skrift frem for offentligheden, og tunge indre overvejelser og store ydre vanskeligheder kan være overvundne, inden han når sit mål. Offentliggørelsen er i sig selv en af frembringelsen uafhængig handling, der kan have vidtrækkende følger både for forfatteren selv og andre. Den, der fylder sit skrivebord med manuskripter, men ikke får noget publiceret, kan ikke smykke sig med forfatternavnet, thi selvom det ikke er ualmindeligt, at et talent først finder sin påskønnelse efter døden, er det vistnok såre sjældent, at man finder genier blandt mænd, der aldrig i levende live har givet offentlige livstegn på forfatterskab. Det skyldes andre særlige omstændigheder, at sådanne skrifter som

Leonora Christina Ulfeldts Jammersminde og Samuel Pepys Dagbog efter lang tids forløb bliver fremdraget, og de har ej heller været skrevet med offentliggørelse for øje. Når posthume manuskripter ofte udgives og modtages med interesse, skyldes det i almindelighed en refleks af den berømmelse, forfatterne har vundet ved de værker, de har udsendt i levende live, eller den særlige rolle, de har spillet indenfor statslivet.

Ved det udgivne skrift meddeler forfatterens personlighed sig til offentligheden, og bogen er hans tale til publikum. Sådan var om ikke selve ordene, så meningen med de rammende bemærkninger, som Kant med udgangspunkt i personlighedsprincippet fremsatte om forfatterens ret til at modsætte sig eftertryk, og som iøvrigt var ledsaget af nogle juridisk set uholdbare konstruktioner.¹ Da Kants forfatterretlige opfattelse af Giercke og andre tyske jurister blev taget til indtægt af den af Josef Kohler voldsomt bekæmpede personlighedsteori, gjorde denne fremragende og for opfattelsen af forfatterretten banebrydende jurist sit yderste for at forringe Kants udtalelser² og bidrog derved til at skyde det væsentlige og rigtige i hans betragtningsmåde i baggrunden. I hvert menneskeligt samfund er sproget det altoverskyggende meddelelsesmiddel, og efter at bogtrykkerkunsten er blevet taget i brug i et enestående omfang, og læsedygtigheden gradvis er blevet almindeligt udbredt også i det jævne folk, har det trykte skrift fået en grundlæggende betydning for vor civilisations og vor kulturs form og udvikling. For den enkelte personlighed har det skabt den store mulighed for at øve åndelig påvirkning overfor en ubegrænset og anonym kreds af mennesker, og skribenten kan bruge det som middel til at erobre en magtstilling i samfundet. Ved bedømmelsen af det forfatterretlige spørgsmål bør man da have for øje, at dette forhold mellem forfatteren på den ene side og læseren og offentligheden på den anden side er det pri-

1. se Kant: Von der Unrechtmässigkeit der Büchernachdrucks. J.H.

2. se Kohler: Urheberrecht an Schriftwerken und Verlagsrecht, pag. 98: »Die Persönlichkeitstheori ist so schemenhaft und abgeblasst, wie der kategorische Imperativ, die denselben Urheber hat«. J.H.

mære - det, som historisk altid har bestået og længe, inden man fandt på den forfatterretlige beskyttelse, og som vil bevare sin betydning ganske uanset, hvilken lovgivning der i fremtiden måtte blive udfærdiget om forfatterens økonomiske rettigheder. Denne primære relation er af rent åndelig karakter og uden økonomiske momenter, thi det er f. eks. i denne forbindelse aldeles ligegyldigt, om læseren har købt, lånt eller muligvis stjålet den bog, hvis åndsindhold han tilegner sig. Heraf kan man dog ikke slutte, at skribentens gerning og hans forhold til offentligheden skulle falde ganske uden for retsordenen eller være retssamfundet ligegyldige. Erfaringen viser tværtimod et helt andet billede.

Skribenten er stillet som taleren, prædikanten og enhver borger, der på en eller anden måde vil henvende sig til eller øve indflydelse på andre mennesker og på den offentlige mening. Det vil sige, at han må bygge på det grundlag af politisk og religiøs frihed, der er ydet det samfund, han tilhører. Ordets og handlingens mænd er undergivet samme lov, fordi ordet - det trykte og offentliggjorte ord - er en handling. Det er aldeles ikke i kraft af nogen forfatterlov eller forfatterretlig beskyttelse, at en mand ved offentliggørelsen af et skrift træder frem som forfatter, men i medfør af de borgerlige og politiske rettigheder, som statsmagten har skænket borgerne i det land, hvor offentliggørelsen finder sted. Så forskellig som retsstillingen har været under historiens gang, har man netop mange eksempler på, at åndslivets mænd har været tvunget til at lade deres skrifter fremkomme uden for deres eget fædreland.

Med udøvelsen af skribentens kald er der forbundet et ansvar, hvis betydning og rækkevidde under rolige forhold og i et normalt så fredeligt land som Danmark kunne synes at træde så fuldstændigt i baggrunden, at dets eksistens næsten var blevet glemt. Her tænkes ikke blot på de strafferegler, der opretholdes for at beskytte den almindelige sædelighed og den private borgers fred eller ære, men først og fremmest på de offentligretlige hensyn, der som refleks af statens eller kirkens selvopholdelsesdrift under den historiske udvikling har søgt at sætte snævre grænser for ytrings- og trykkefriheden. Det ydre udtryk for en sådan re-

servation overfor åndsværker, der mentes at ville komme i strid med de herskende interesser, er den institution, der bærer navnet af den offentlige censur, men det samme formål søges undertiden opnået gennem andre mere eller mindre officielle metoder. Skribenten må med sit velfærd og sin ære stå inde for sit værk, og denne omstændighed har vigtige følger på retslivets område.

I de forfatterretlige fremstillinger vil man hyppigt finde citeret,¹ at Martin Luther allerede i 1525 havde udtrykt sin voldsomme vrede over eftertrykkerne, hvem han betegnede som stratenrøvere og tyve, der nærrede sig af forfatterens sved, og i et protestantisk land kan det i og for sig være naturligt at indlede et historisk tilbageblik med Luther - den første store mand, som i særlig grad forstod at udnytte bogtrykkerkunsten til at få bredere befolkningslag i tale. Til belysning af forfatteransvaret og det primære forhold mellem forfatteren og offentligheden vil det dog være rimeligere at erindre om, at han i 1521 trods frit lejde måtte løbe den store risiko at give møde for den tyske kejser i Worms for at forsvare de berømte 95 teser, som han havde opslået på slotskirkens dør i Wittenberg, og det var efter samme grundsætning, at Giordano Bruno i år 1600 blev brændt som kætter på torvet i Rom. Kampen for skribenternes frihed fylder en stor del af den kamp for åndsfrihed, som tog fart på renaissancens tid og fortsatte i de følgende århundreder for at nå sit foreløbige højdepunkt med den store franske revolutions udformning af menneskerettighederne. I det nittende århundrede sejrede ytrings- og trykkefriheden i de fleste lande, og den ret, der var af særlig interesse for forfatterne, blev i den danske grundlovs § 84² udtrykt således: »Enhver er berettiget til paa Tryk at offentliggøre sine Tanker, dog under Ansvar for Domstolene. Censur og andre forebyggende Foranstaltninger kan ingen Sinde paa ny indføres«.

1. Se f. eks. T. M. Kivimäki i *N.I.R.* 1952, s. 229. B.R.

2. Nu § 77 (Grl. af 5. juni 1953), hvor formuleringen er »på tryk, i skrift og tale«, se herom Poul Andersen, *Dansk Statsforfatningsret* (Kbh. 1954) s. 663-664. B.R.

Alligevel indtraf der i det tyvende århundrede en alvorlig reaktion, og i store europæiske lande er forholdet nu således, at den skribent, hvis meninger eller tendens ikke stemmer med de officielt gældende anskuelser, kan være truet af fængsel, koncentrationslejr, embedstab eller frivillig landflygtighed. De åndelige modsætninger, der brydes i denne frihedsudvikling, er så dybtgående, og den kamp, der har stået på dette felt, har kostet så meget blod og så mange tårer, at de stridigheder, som arbejdet for de immaterielle rettigheders anerkendelse indenfor retsordenen har forårsaget, på denne baggrund må betegnes som fredelige skærmydsler.

Men med hævde af ansvarsprincippet og som en umiddelbar følge af selve den kendsgerning, at skriftet er en meddelelse fra forfatteren, indtræder andre retlige konsekvenser, som aldrig har været bestridt. Det er forfatteren og ham alene, der bestemmer, hvorvidt han vil offentliggøre sit værk, og hvilken form det skal have. Bogtrykkeren eller forlæggeren er således normalt i forhold til offentligheden intet andet end uansvarlige formidlere af bogens fremkomst, og deres navne og indstilling er ganske irrelevante for læseren og for den almindelige tilegnelse af værkets indhold. En hvilken som helst ændring af et engang offentliggjort værk er ligeledes en ny udfoldelse af forfatterens personlighed, som han alene kan stå inde for. Hertil kommer en anden af sagens natur affødt ret for forfatteren, nemlig til at hævde, at han og ingen anden skal lægge navn til og tage både æren og ansvaret for værket. Den klassiske forfatterkrænkelser - plagiatet - står i nøje sammenhæng hermed. Da den romerske kultur ikke kendte bogtrykkerkunsten, hvorfor man antagelig kun kunne udsende bøger i et relativt beskedent oplag, og da man ej heller i Rom havde dagblade og tidsskrifter med litterær kritik og meddelelser om nyheder på bogmarkedet, har de åndelige forbindelsesveje været langsommere og mere usikre end i vore dage. Der har derfor været bekvem mulighed for ringere ånder til at vinde kortvarig anseelse ved at låne fra de betydelige digteres værker eller gengive disse som deres egne, hvad der fremkaldte skarpe og vittige gensvar fra den krænkede

som f. eks. i Martials satirer.¹ De forfatterretlige jurister har altfor ofte givet en urigtig tydning af den kendsgerning, at romerretten ikke kendte den økonomiske forfatterbeskyttelse, og har karakteriseret denne mangel som hidrørende fra en udpræget materialistisk retsopfattelse.² I virkeligheden turde det være mere nærliggende at søge forklaringen deri, at der, da bogtrykkerkunsten ikke var opfundet, ikke var noget behov for en sådan ret, og at den boglige syssel desuden ikke var blevet opfattet som et kald, der skulle belønnes med penge. Ved at skabe forestillingen om det forkastelige i plagiatet har romerne i hvert fald aflagt vidnesbyrd om, at de besad højt udviklede litterære æresbegreber.³

Efter det foranstående skal det således foreløbig fastslås, at forfatterens virksomhed sker gennem en offentlig fremlæggelse af personlighedens åndelige produktion, og at vilkårene for denne offentliggørelse beror på den almindelige handlefrihed og den offentligretlige status, der er herskende i det samfund, hvor publi-

1. I 53 hånede Fidentinus, der beskyldes for i et værk at have gengivet en hel side af Martial som sin egen. Martial lader i sin satire denne side tale og slutter med denne linie: »stat contra dicitque tibi tua pagina: »Fur es«.« Det er ejendommeligt, at betegnelsen »tyveri« allerede dengang blev brugt som den mest umiddelbare betegnelse for en forfatterkrænkelser. J.H.
2. Se f. eks. hvorledes Knoph, *Åndsretten*, pag. 33, uretfærdigt harcellerer over romerne, der dog ellers har krav på juristernes taknemmelighed for den klassiske udformning af en lang række retlige begreber: »Som romerne ikke kjente ophavsrett til åndsverker og patentrett, stod de også uforstående overfor tanken om, at andre immaterielle goder, som navn eller merker, kunde være gjenstand for virkelige rettigheter. Delvis må dette skrives på regning av deres noksom kjente »realisme«, som grenset til det jordbunne, og deres nøkternhet, som ofte gikk over til fantasiløshet og tørrhet«. Disse betragtninger er så meget mindre berettigede, som Knophs hele åndsretlige system og tankegang bl. a. har det ingenlunde forkastelige, men dog såre nøgterne og jordbundne formål at omsætte ånd i penge. Jfr. også Hyllested, *T.f.R.* 1910, pag. 241-242. J.H.
3. Jfr. Kivimäki, *anf. st.* B.R.

kationen finder sted, og som også normalt er det land, hvor forfatteren har statsborgerret. Ifølge det personlige ansvarsprincip og efter forholdets natur opstår der visse rent personlige rettigheder og forpligtelser for forfatteren, og disse må som knyttede til forfatterens person og hans individuelle ansvar være uoverdragelige, da den enkelte efter vor retsorden hverken kan sælge eller overdrage sine frihedsrettigheder og sit ansvar til andre.¹

Herefter skal undersøgelsen særlig rettes mod spørgsmålet om, hvilken virkning bogens offentliggørelse får, set fra læserens og offentlighedens synspunkt. Først og fremmest er det naturligvis disse faktorer, der bestemmer forfatterens litterære skæbne, hvad enten denne bliver præget af påskønnelse eller foragt, berømmelse eller forglemmelse, tilslutning eller modstand, og det er den læsende offentlighed, der fælder en dom, som heldigvis hverken er endelig eller ufejlbarlig, fordi den i de litterært betydningsfulde tilfælde ofte vil skifte med tider og åndsretninger og allerede ved den første publikation kan være særdeles forskelligartet.

Offentliggørelsen² er den uigenkaldelige og skelsættende³ kendsgerning. Hvad der engang er udkommet som bog, kan ikke tages tilbage og vil for bestandig være knyttet til vurderingen af forfatterskabet. Selvom Johannes V. Jensen næppe selv sætter synderlig pris på sine to ungdomsbøger »Danskere« og »Einar Elkjær«, der står hans øvrige banebrydende forfatterskab fjernt, vil de aldrig blive overset eller glemt af den litterære forskning. Det

1. Et lignende synspunkt er fremsat af Kivimäki, *anf. artikel* s. 228-229. Om »personretsteorien« se Bergstrøm s. 23-24. B.R.
2. Om forståelsen af udtrykket »offentliggørelse« i de nordiske udkast § 8, se *Da Mot* s. 113-114, *Fi Mot* s. 51, *No Mot* s. 13, *Sv Mot* s. 162-163. Om offentliggørelsesbegrebet se endv. Ross i *T.f.R.* 1945, s. 347 f.f.; 1951 s. 89 f.f.; Vinding Kruse i *T.f.R.* 1952, s. 409 f.f.; Knut Sejersted Selmer i *T.f.R.* 1952, s. 204 f.f.; Torben Lund i *N.I.R.* 1954, s. 135 m. note 1. B.R.
3. Cfr. Ross i *T.f.R.* 1945, s. 347, men herimod O.K. Magnussen i *Naboretlige Studier* (Kbh. 1950) s. 37 i note 25 og Torben Lund i *N.I.R.* 1954, s. 136 f.f. B.R.

ville ej heller have anden virkning, om en bog ved dens fremkomst blev forbudt og beslaglagt af myndighederne. D. H. Lawrence vil for bestandig have sit navn forbundet også med »Lady Chatterleys lover«, uanset at denne bog efter at være beslaglagt i England kun kunne købes af de engelske turister i Paris og København.

Hvor intim personlig forbindelse der end består mellem forfatteren og værket, er den væsentlige omstændighed dog den, at bogen efter offentliggørelsen åndelig talt ikke længere tilhører forfatteren, men er et selvstændigt væsen, der udvikler sig efter sine egne åndsmuligheder og efter åndslivets love. Fra nu af tilhører værket alle, der har vilje til at tilegne sig de åndelige værdier, det måtte rumme, og det er da i denne forbindelse ganske underordnet, om det får millioner af mennesker i tale eller kun finder nogle ganske få læsere. I udbredelsens omfang ligger end ikke nogen vurdering af bogens betydning, da der findes højst vigtige områder som for eksempel indenfor den videnskab, hvor en Einsteins teorier bevæger sig, der overhovedet kun er tilgængelige for en snæver kreds af sagkyndige. Der er heller ingen tvivl om, at forfatterne selv opfatter deres produktion som tilhørende almenheden således som det her er fremstillet. Til belysning heraf vil det for eksempel være værd at anføre, hvad H. C. Andersen på sin naive og levende måde skriver i »Mit Livs Æventyr« (pag. 346): »Der er noget Opløftende og tillige Skrækkende i, at see sine Tanker gaae vidt omkring; det er næsten ængsteligt saaledes at tilhøre Mange. Det Ædle og Gode bliver en Velsignelse; men vore Vildfarelser, det Onde have ogsaa deres Spire i sig og, uvilkaarligt paatrænger sig Tanken: Gud, lad mig aldrig nedskrive et Ord, hvorfor jeg ikke hos Dig kan gjøre Regnskab. En egen Følelse, blandet af Glæde og Angst, fylder mig ved hver Gang min Lykke-Genius bærer min Digtning til et fremmed Folk«.

Idet den såre sensitive H. C. Andersen erkender sine værkers tilhørsforhold til de »Mange«, leder hans fantasi ham videre til fornemmelsen af selv at høre sine læsere til, hvad der atter ganske naturligt fører ham til at akcentuere det moralske forfatteransvar. Et modstykke til digterens følelser overfor publikum vil vi kunne finde i læsernes interesse for digternes personer.

Der spores i hvert fald i vore dage en undertiden næsten overdreven trang til for forskningens skyld at søge langt ud over de offentliggjorte værker og at trænge ind også i forfatterens privatliv. For begge parter vedkommende viser betragtningen hen mod en åndelig tilknytning, eller om man vil, det åndelige fællesskab, der i lykkelige tilfælde opstår mellem skribenten og hans læsere, og disses taknemmelighed eller begejstring vil skyldes en følelse af, at der er skænket dem værdier, for hvilke de ikke har ydet eller nogensinde vil kunne yde gengæld ved den beskedne betaling, de måtte have præsteret ved købet af værkerne. Vi befinder os på et område, hvor der overhovedet ikke gælder nogen materiel vurderingsskala, og hvor man helst ikke, eller kun med den allerstørste varsomhed, bør lade retsordenen gribe ind, fordi alt åndsliv lever bedst i frihed, og rettens opgave, hvis den har nogen, derfor naturligt må samle sig om at værne denne frihed.

Et ubetinget afgørende moment i offentlighedens stilling overfor bogen er nemlig den frie og uhindrede adgang, der gives alle til at tilegne sig bogens indhold og åndsværdi. Når det individuelle åndsprodukt offentliggøres, sker der den forvandling, at det i den forstand mister sin individuelle og eksklusive karakter, at det fra nu af bliver åndeligt fællesej. Herved opfyldes forfatterens formål, som netop går ud på dette: at meddele sig til publikum, for at hans værk kan blive forstået og tilegnet af såmange som muligt, og bortset fra et statsindgreb, der måske midlertidigt kan standse udbredelsen, er der og bør der ikke være hindringer for, at de interesserede kan optage og viderebearbejde de idéer eller nyde de skønhedsværdier, der er nedlagt i bogen. Hele vort kulturliv, hvad enten det drejer sig om vor videnskabelige og tekniske viden eller vor religiøse og æstetiske idéverden, er bygget på et sammenspil og et frit samvirke mellem alle åndelige kræfter, og det trykte åndsværk er den uundværligste formidler af vor kulturelle udvikling. En af de få faktorer, som vi hidtil med føje har kunnet betragte som et virkeligt støttepunkt for at sikre åndslivets tarv, har været det stigende omfang, i hvilket det åndelige samkvem og udvekslingen af tanker har fundet sted indenfor hele den europæisk-amerikanske civilisationskreds. I den enkelte nation bygger

enhver generation på den sum af viden, erfaring og hele åndelige substans, som er skabt af de forudgående slægtled, men det nationale åndsliv ville blive fattigt og stagnerende, om det skulle savne impulser ude fra og åndeligt samvirke med andre nationer. I den frie og uhindrede tilegnelse af trykte åndsprodukter, som er den mest benyttede og lettest tilgængelige form for udveksling og udnyttelse af de i vor kulturverden skabte åndsværdier, finder vi en af kulturlivets åndelige grundlove, som må respekteres både af den praktiske lovgivning og af den retsvidenskab, der behandler forfatterrettens teoretiske og økonomiske problemer. De ledende bestræbelser har her i den grad været præget af trangen til at tilrettelægge særbeskyttelse for forfatterne, at man ikke altid tilstrækkeligt har haft øje for kulturlivets fundamentale og uafviselige krav.

I og for sig er det med betænkelighed, at der her er brugt udtrykket åndeligt fælleseje, fordi det måske kunne lede tanken hen på begrebet ejendomsret, medens det i virkeligheden skal betegne negationen af en hvilken som helst forestilling om fysisk eller anden ejendom i almindelig kendt forstand. Ånd og åndsværdier tilhører personligheden og eksisterer kun i og gennem den menneskelige bevidsthed,¹ men i sproget er det nødvendigt at hente metaforer fra den ydre verden for at kendetegne og fastholde vore begreber om de ikke-materielle ting. Det afgørende er, at forfatteren efter offentliggørelsen ikke længere kan eller bør kunne forhindre nogen i at stifte bekendtskab med hans tanker og udnytte disse til personlig glæde og udbytte eller til modsigelse, og dette gælder ikke mindst i forholdet til andre forfattere. Den åndelige påvirkning, som skribenten er udsat for, og den åndelige atmosfære, i hvilken han lever, sætter sit præg på hele hans produktion, og det er så godt som uden undtagelse samtiden og dens litterære tilstande, der har den mest bestemmende indflydelse på hans udvikling, selvom denne skulle føre ham til modstand mod de herskende retninger. Der er iøvrigt også talrige vidnesbyrd om, at en forfatter netop har opnået den allerstørste virkning, fordi han i særlig grad har evnet at behandle pro-

1. Jfr. Alf Ross, *T.f.R.* 1945, s. 244 f. B.R.

blemer eller udløse idéer, som har berørt noget centralt i samtidens bevidsthed. Talrige efterlignere i stil og metode vil følge den heldige nybegynder og vil i forening med ham danne en epoke. Den frie udnyttelsesret fortsætter udover nutiden og er overhovedet ikke tidebegrænset, sålidt som den er påvirket af forfatterrettens bortfald.

De betragtninger, der her er fremført, bliver ikke i almindelighed draget i forgrunden af de moderne forfatterretlige forskere. Derimod vil man hos Torp i »Læren om den ideelle Produktions Beskyttelse« (pag. 4) finde en kritik af »den en Tid gængse Anskuelse, at Autorretten er Frembringerens Ejendomsret over sine Tanker og lignende. Ejendomsret har Forfatteren over sit Manuskript, Maleren over sit Billede o. s. v.; men over Aandsprodukter som saadanne : afset fra deres legemlige Udtryksform kan ingen Ejendomsret have. Derfor er Betegnelser som litterær og kunstnerisk Ejendomsret, hvis de skulle forstaas bogstaveligt, Udtryk for en Misforstaaelse, hvis de bruges billedligt, for saa vidt uheldige, som de friste til Misforstaaelser.« Torp er altså ganske klar over, at det offentliggjorte åndsprodukt tilhører alle, fordi det må være en absurditet at tale om ejendomsret i forbindelse med menneskelige tanker og følelser. Kohler har noget lignende for øje, når han i »Das literarische und artistische Kunstwerk und sein Autorschutz.« (pag. 26) i en særlig forbindelse fastslår, at »der innere Gehalt des Werkes ist und bleibt gemeinfrei«. Det er endnu ikke lang tid siden, at der i flere lande gennem slaveriet bestod ejendomsret over mennesker. Slave-ejerens magt kunne dog aldrig nå så vidt som til at udøve ejendomsret over slavens sind og inderste vilje, og dette var en af de mange grunde, som førte til slaveriets ophævelse. Den enkelte personligheds og hele kulturlivets udvikling hviler på den frie ret til at sætte sig i besiddelse af al den viden og glæde sig over al den skønhed, som vort samfund kan yde gennem de forhåndenværende fælles kulturskatte, og udfra denne erkendelse bør vor retsorden vise passende tilbageholdenhed, når der rejses krav om ejendomsret, eller hvad der i denne forbindelse er det samme, anden særret, der griber ind på det frie åndslivs domæne.

Desværre fastholdt Torp ikke den ovenfor antydende linie, da han i 1924 i en artikel i Tidsskrift for Retsvidenskab sluttede sig til tanken om den videnskabelige ejendomsret. Denne idé blev næste år med stor kraft ført frem på det nordiske juristmøde i Helsingfors, uden at der her rejste sig afgørende betænkeligheder ved at lægge økonomisk bånd på den frie udnyttelse af videnskabelige værker. Det er måske lidt tendensiøst at citere en løsreven ytring af Ragnar Knophs foredrag ved denne lejlighed (beretningen pag. 37), hvor han bruger vendingen: »Selvom videnskabsmanden udgiver sin opdagelse på tryk, har han intet værn mod, at andre tilegner sig hans tanker og udnytter dem.« Ytringen er alligevel karakteristisk ved sin fuldstændig svigtende forståelse af offentlighedens frie stilling overfor videnskaben som almen kundskabskilde. Hvor megen anerkendelse man end må yde den begejstring og idealisme, der inspirerede Knoph og andre jurister til at gøre forsøg på at skabe bedre materielle kår for åndsarbejderne og i dette tilfælde for videnskabsmændene, er det ikke muligt at se bort fra, at de ikke i tilstrækkelig grad har understreget, at den videnskabelige ejendomsret, som iøvrigt i det følgende skal berøres i anden sammenhæng, ville betyde en krænkelse af den frie adgang til at tilegne sig goder, der var skænket til alle som kulturlivets åndelige fælleseje. Forskerens mål og hele hans eksistensberettigelse hviler på den grundtanke, at han lærer andre og stiller sin viden og sine resultater til fri rådighed for enhver, der vil interessere sig for hans værk. I det øjeblik han vil have økonomisk værn imod, at andre udnytter hans arbejde og viderefører det til gavn for menneskene, opfatter han med at være videnskabsmand i dette ords sande betydning. Derfor blev den nye ejendomsretstanke på trods af et stort internationalt apparat, der var sat i scene for at føre den ud i livet, intet andet end en retsvidenskabelig modevildfarelse fra mellemkrigsårene, og den døde bort af mangel på indre sandhed.¹

1. *Under den danske kommissions arbejde med udkastet af 1951 var kontakten med en række interesserede grupper af ophavsmænd formidlet gennem en række af Undervisningsministeriet beskikkede sagkyndige repræsentanter, for de videnskabelige forfatteres vedkom-*

En anden konsekvens af det åndelige fælleseje til de offentliggjorte åndsværker er det endvidere, at læseren og offentligheden ikke kan gøre sig skyldige i tyveri af de for alle tilgængelige åndsprodukter. Hvor der intet tilhørsforhold består til den enkelte, efter at skaberen af værket har givet afkald på sin besiddelse, kan der ikke eksistere ejendomsret eller anden særret, hvis krænkelse nogensinde kunne få karakteren af tyveri, ganske bortset fra, at den åndelige værdi efter sin egen indre natur er udelukket fra at kunne overføres i et plan, hvor økonomiske begreber overhovedet er anvendelige. En helt anden sag er det naturligvis, at der i henhold til de gældende økonomiske forfatterlove ved eftertryk kan ske en krænkelse af en forfatterret, hvad der dog ej heller er tyveri, men dette spørgsmål berører ikke offentlighedens tilegnelse af udsendte bøger og værker.

Denne åndsværkets ikke-økonomiske kvalitet er imidlertid ikke helt almindeligt anerkendt i retsvidenskaben. En del af de fejlslutninger, der i tidens løb er fremkommet, kan vistnok føre deres oprindelse helt tilbage til en udtalelse i Kohlers Patentret, der citeret efter Knophs Åndsret (pag. 9) lyder således: »Die Meinung, dass nur greifbare Dinge existieren, ist auf dem Standpunkt unserer heutigen Weltanschauung und unserer heutigen Technik so hinfällig, dass sie überhaupt keiner Erwähnung mehr bedarf; und dass immateriell nicht gleichbedeutend ist mit spirituell, übersinnlich, versteht sich in einem Zeitalter der Elektrizität und des Lichts von selbst«. Denne sidste antydning er af tyske og

mende højesteretssagfører Niels Alkil, se Da Mot s. 7. Kommissionen ønskede dog ikke i lovteksten at optage nogen særbestemmelse vedrørende de videnskabelige frembringelser, således som det er tilfældet i den reviderede Bernerkonvention af 1948. Den videnskabelige produktion, der er nedfældet i et skriftligt værk, anses beskyttet efter reglerne for litterære værker. Kommissionen ville ikke tage stilling til spørgsmålet om en eventuel beskyttelse af den videnskabelige opdagelse som sådan; en sådan måtte efter kommissionens opfattelse i givet fald gennemføres efter væsentlig andre synspunkter end dem, der må være gældende indenfor ophavsretslovgivningen, Da Mot s. 93, jfr. også Fi Mot s. 44, No Mot s. 10 og Sv Mot s. 65. B.R.

andre forfattere drevet helt over i den falske analogi, at tilegnelsen af et åndsværk i visse tilfælde kunne sammenlignes med tyveri af elektricitet og gas, som om ånd kunne frembringes af kul og måles i kilowatttimer eller kubikmeter, og som om det skulle være muligt direkte at jævnføre de for alle tilgængelige åndsværdier med de rent ydre og materielle kræfter. Hos Vinding Kruse (Ejendomsretten, pag. 460),¹ vil man dog i anledning af spørgsmålet om beskyttelse af de udøvende kunstners præstationer finde følgende bemærkning: »Men det vilde selvfølgelig være ganske urimeligt, om man ustraffet og uden Erstatning hemmelig for den udøvende Kunstner kunde stjæle hans kunstneriske Ydelse, altsaa Andenmands individuelle aandelige Kræfter, men derimod blive straffet for Tyveri af en ham tilhørende elektrisk Kraft, endskønt den aandelige Kraft endog ofte økonomisk er meget mere værd, end den elektriske. Begge Slags Tyveri af disse usynlige Værdier er i vore Dage kun blevet muligt gennem de nyere elektromagnetiske Opfindelser.« Under en diskussion om, hvorvidt den private lytter til eget brug havde lov til at optage et gennem radioen udsendt musikstykke på grammofonplade, gendriver Stephan Hurwitz (U.f.R. 1933 pag. 363 ff) udførligt og sagligt tanken om at anvende tyveribegrebet i dette tilfælde, og Vinding Kruse erklærer derefter (Ejendomsretsspørgsmaal, pag. 40—41), at han kun har tillagt sin tyveriteori subsidiær betydning. I Ophavsretten (pag. 43—45) udtaler Hartvig Jacobsen sig i tilslutning til Hurwitz, men ingen af forfatterne har fået øje på det afgørende moment, som bevirker, at der ikke er noget at diskutere om. Der foreligger overhovedet ikke noget problem, da ethvert offentliggjort åndsprodukt tilhører offentligheden i den forstand, at alle og enhver har adgang til at tilegne sig og udnytte dets åndelige værdier som en del af vort åndelige fælleseje.

Hvad der her forstås ved dette sidste begreb vil også belyses ved en sammenligning med det, som Vinding Kruse i Ejendoms-

1. 3. udgave 1951, s. 472 (De i citatet anførte ord: »ville selvfølgelig være ganske urimeligt« er her ændret til »ville være ret urimeligt). B.R.

retten (pag. 431 ff)¹ kalder åndeligt fælleseje eller samfundets fælleseje. Vinding Kruse arbejder med en rent økonomisk forestilling, idet hans fælleseje omfatter alle de tilfælde, hvor der ikke består nogen forfatterret til et udgivet værk, enten fordi trykkeretten ifølge loven altid er fri, eller fordi retten er udløbet 50 år efter forfatterens død. Dette fælleseje har kun gyldighed for bogtrykkere og forlæggere, som får adgang til at udgive de frie bøger uden forfatterhonorar og uden samtykke fra indehavere af forfatterret. Desuden kan teatrene spare de summer, der betales for retten til at opføre de beskyttede skuespil, og noget tilsvarende gør sig gældende for Statsradiofonien. Fra læsernes og offentlighedens synspunkt er dette forhold ganske uden betydning. I relation til disse faktorer er der end ikke fra en økonomisk betragtning grund til i synderlig grad at ænse forfatterrettens bortfald. Det koster lige meget at gå i Det kongelige Teater, hvad enten der opføres Holberg og Oehlenschläger eller Kaj Munk, og selv om der muligvis fremkommer nogle billige folkeudgaver af de frie forfatterværker, foreligger sådanne som regel længe forinden, da det kun er meget læste og anerkendte forfattere, der indtil 50 år efter deres død har interesse for større kredse. Ved fastsættelsen af prisen på en bog har i al almindelighed oplagets størrelse og salgets omfang på langt sigt en mere bestemmende indflydelse end forfatterhonoraret.

Som det allerede er antydnet ovenfor, kan det heller ikke for de nulevende skribenter spille nogen rolle, at de gamle forfatters værker bliver frie. Den inspiration, de kan søge i disse, bliver hverken større eller mindre af den grund, og mulighederne for plagiat forbliver litterært set uforandrede.

1. 3. udg. 1951, s. 446. B.R.

b. DEN SEKUNDÆRE RELATION

Efter den stedsfundne undersøgelse af den primære relation mellem forfatteren og læserne, gennem hvilken det fortrinsvis har været hensigten at fremhæve på den ene side forfatterens personlige beføjelser - forfattersuveræniteten - og forfatteransvaret og på den anden side det læsende publikums uhindrede adgang til at tilegne sig de offentligt tilgængelige åndsprodukter, skal forfatterretten gøres til genstand for en nærmere belysning. Den opstår gennem en sekundær relation, nemlig mellem forfatteren og den, der som forlægger¹ eller på anden måde i erhvervsøjemed formidler offentliggørelsen af det frembragte værk. I vore dage drager digteren ikke længere som i middelalderen rundt fra hof til hof eller fra den ene stormands borg til den anden for at fremsige sine digte og høste sin umiddelbare belønning derfor. Ved bogtrykkerkunstens opfindelse er det blevet muligt at fæstne et åndsprodukt på tryk og som en salgsvare afhænde det til alle, der har interesse for det. Da det hører til de meget store sjældenheder, at en forfatter selv formår at bestride udgifterne ved trykning og salg af en bog, fremkommer der normalt et økonomisk mellemværende mellem ham og forlæggeren, som påtager sig den forretningsmæssige risiko, der følger både med trykningen af værket og salgsdistribueringen. Selvom dette forhold må være ordnet forud for den fuldbyrdede offentliggørelse, er det alligevel betegnet som sekundært, fordi det kun drejer sig om den ydre tilrettelæggelse af åndsværkets fremtræden. Forfatterens indsats er fuldstændig bestemt af karakteren af hans værk og dets betydning for almenheden, og det er i og for sig offentligheden uvedkommende og vækker kun i ringe grad dens interesse, under hvilke materielle forudsætninger værket er blevet til som industrielt produkt betragtet. I sammenligning med åndsproduktionens og åndslivets overordentlige værdi for vort kulturliv må

1. *Om forholdet mellem forfattere og forlæggere (og andre formidlere) foreligger nu en udførlig samlet fremstilling, nemlig Hartvig Jacobsen, Forlagsretten, Kbh. 1951. B.R.*

spørgsmålet om forfatterens økonomiske forhold stå i anden række som samfundsanliggende, men ganske vist som et område, hvor retsordenen har mulighed for at øve en vidtrækkende indflydelse til gavn for forfatteren og dermed indirekte til støtte for åndslivet. Dog vil det altid være nyttigt at understrege, at åndslivets udfoldelse er knyttet til så mange særegne ydre og indre livsbetingelser, at den bistand, der kan ydes gennem forfatterretten, kun er en enkelt af de faktorer, der har betydning for udviklingen.

I de første århundreder efter bogtrykkerkunstens fremkomst kendte man ikke forfatterret i moderne forstand, men i overensstemmelse med den for datiden gængse økonomiske opfattelse og metode udstedtes der i mange lande privilegier til bogtrykkerne. Når disse fik eneret til at trykke bøger, skrevne af bestemte forfattere, opnåede de den ret, som er den centrale også efter vor tids forfatterretlige opfattelse, nemlig til at forbyde det uautoriserede og derfor ulovlige eftertryk. Privilegiet var nødvendigt, for at bogtrykkeren kunne indlade sig på det kostbare foretagende, som det dengang i endnu højere grad end i nutiden var at sætte et større trykkeriarbejde igang, og det gav ham mulighed for også at yde forfatterne en vis godtgørelse. Da den store franske revolution havde bragt liv og fart i tanken om at give forfatteren en åndelig ejendomsret over det af ham frembragte åndsværk, og en egentlig forfatterret efterhånden blev indført i de fleste civiliserede lande, skete der det store fremskridt, at forlæggerens eneretsbeskyttelse, der her i landet var lovfæstet ved forordningen af 7. januar 1741, principielt gik over på forfatterens hænder, og at denne derved fik større chancer for at gøre sig økonomisk gældende overfor forlæggere, teatre og andre, der fremførte og udnyttede hans værk til egen fordel.

I naturretens ånd blev forfatterretten udformet som en ubetinget ret for forfatteren til at hævde sin eneret til at offentliggøre sit værk og til at høste det fulde udbytte deraf. Den blev ligesom den fysiske ejendomsret opfattet som en privat ret, der måtte være ukrænkelig i forholdet til samfundet, og da den ligesom andre åndsrettigheder gradvis udvikledes og kom til at indtage

en stadig mere fyldig og anset plads indenfor behandlingen af de private formuerettigheder samtidig med, at den almindelige økonomiske ejendomsret stadig blev gjort til genstand for indskrænkninger, er den ejendommelige modsætning i dette forhold blevet stærkt fremhævet af adskillige retsvidenskabelige forfattere.¹ Når Vinding Kruse i Ejendomsretten (pag. 97 ff)² således med særlig vægt understreger, at de åndelige ejendomsrettigheders vækst står i modstrid med udviklingens almindelige tendens til at begrænse eller ophæve den private ejendomsret og endog mener, at tanken om den private ejendomsret på dette område har »faaet en Genfødsel og en mægtig Udvidelse«, vil en nærmere betragtning af de reale forhold dog ikke støtte Vinding Kruses opfattelse.

Går man bagom lovens bogstaver og søger ind til den virkelige mening med alle forfatterlove, vil man opdage, at det mest er i formen, at de tilsiger forfatterne rettigheder i relation til offentligheden. For at disse skal udnyttes, må der som ovenfor nævnt anvendes formidlere, fortrinsvis forlæggere og teaterejere.³ Realiteten er således, at forfatterlovens beskyttelse er og bør være vendt mod disse faktorer. Når det er lykkedes skribenterne til en vis grad med lovens hjælp at opnå større honorarer og bedre økonomisk udbytte af deres arbejde end før, er dette i virkeligheden i stort omfang sket på bekostning af de økonomisk aktive og ganske uundværlige medhjælpere ved åndsværkernes udbredelse. Havde vi ingen forfatterlove haft, ville forlæggerne og teatrene rimeligvis have kunnet beholde en stor del af de summer, der nu er kommet forfatterne tilgode, og det er ingenlunde sikkert,

1. se Knoph, *Andsretten* (pag. 46). J.H.

2. 3. udg. 1951, s. 92 f.f. B.R.

3. *Det ville måske, ialtfald bortset fra Det kgl. Teater, være mere korrekt her at anvende ordet »teaterbevillingshavere«, idet det ikke er teatrets ejer, men direktøren - der driver teatret i henhold til en af justitsministeriet i medfør af grundlovens § 25 meddelt bevilling (for Københavns vedkommende tidligere lov nr. 62 af 12. april 1889, nu ophævet v. lov nr. 15 af 6. februar 1957) - der formidler opførelsen af sceniske værker. - Om forholdet mellem forfatterne og teatrene se J. Hartvig Jacobsen, *anf. v. s. 230 f.f. B.R.**

at offentligheden ville have kunnet købe bøger billigere af denne grund. I kalkulationen af omkostningerne ved udsendelsen af en bog indgår forfatterhonoraret som en enkelt udgiftspost side om side med papiret, typograflønninger, afskrivning på maskiner, forhandlerrabatter o. s. v., men ingenlunde som den vigtigste, og det til trods for, at det er værkets kvalitet, der skal bære alle de øvrige omkostninger. Ved opførelsen af et skuespil repræsenterer dramatikerens bonus sikkert en procentvis endnu ringere andel i udgifterne.¹ I hvilket prisniveau bogen eller teaterbilletten kommer til at ligge, vil altid i nogen grad afhænge af de givne samfundsforhold, idet der må ske en tilpasning til publikums købeevne og salgsmulighederne iøvrigt. Såmange forskellige forhold spiller ind, at det meget vel er tænkeligt, at den forringelse af forfatterens udbytte, der kunne tænkes at have fundet sted uden forfatterlovens indgriben, ikke ville give sig synderlig mærkbare udslag med hensyn til en billiggørelse af prisen på bøger og teaterbilletter.

Afgørende er det i hvert fald, at forfatteren aldrig umiddelbart kræver afgifter af offentligheden, med hvilken han ikke har noget direkte økonomisk mellemværende. En åndsskabende forfatters liv former sig i reglen som en hård og vanskelig kamp. Han kæmper med sit stof og med sine evner og søger gennem sit værk at vinde forståelse og påskønnelse indenfor sit publikum, men ved siden deraf fører han, dersom han skal leve af sin pen, en økonomisk kamp med forlæggere eller teatre for at opnå de honorarer eller forskud, hvorfra han skal hente det daglige brød. I denne sidste del af kampen og kun i denne yder samfundet ham en håndsækning gennem forfatterlovgivningen, og den retsopfattelse, der herved kommer til orde, står netop i den allerintimeste samklang med tidens sociale tendens og den moderne opfattelse af ejendomsretten. Når loven har givet forfatteren ene-

1. se herom J. Hartvig Jacobsen, *anf. v. s. 246*, hvor det anføres, at honoraret sædvanligvis er 10 pct. af teatrets aftenlige bruttoindtægt. Dette er stadig gældende. Det normale forfatterhonorar ved bogudgaven er efter Nordisk Normalformular for Forlagsaftale af 1947 15 pct. af bogladeprisen. B.R.

ret til økonomisk udnyttelse af sit værk, har dette faktisk betydet, at samfundet har understøttet ham som den normalt svagere part i hans kontraktforhold med den sædvanligvis stærkere part, som repræsenteres af forlæggeren, teaterejeren¹ eller andre mellem-mænd for værkets udbredelse. Thi overfor loven og dens fortolkere, der alle har ment, at forfatterretten er blevet til ved et samspil og kompromis mellem forfatterens og samfundets interesser, hvad der også tilsyneladende og formelt er rigtigt, står den kendsgerning, at det i virkeligheden ikke er samfundet, men de for forfatteren nødvendige økonomiske formidlere, hvis rettigheder er blevet beskåret til fordel for forfatteren. En anden side af sagen er det naturligvis, at statsmagten ved gennemførelsen af denne lovgivning må drage omsorg for, at der ikke sker indgreb i offentlighedens frie adgang til at udnytte det åndelige fællesje, der opstår ved enhver publikation af et åndsværk.

Muligvis vil der straks kunne rejses den indvending mod de ovenfor fremførte betragtninger, at de opfatter forfatterretten som værende af udelukkende økonomisk karakter, og hermed berøres et spørgsmål om denne rets væsen, som hører til de i teorien mest omtvistede og vanskelige emner.² I dansk retsvidenskab synes problemet at være klarest og rigtigst fremstillet af C. Torp (i »Læren om den ideelle Produktion«, 2. udgave 1898, pag. 3 ff), som mener, at forfatteren har »to aldeles forskellige og selvstændige Rettigheder, en personlig Ret og en Formueret«. Den personlige ret giver sig udtryk i hans rådighed over, om, når og hvorledes hans åndsprodukt skal offentliggøres. Men »ved Siden af denne personlige Ret og uafhængig af, om denne endnu eksisterer, tilkommer der Frembringeren en udelukkende Ret til at udnytte Frembringelsen økonomisk«. Endvidere anfører Torp,

1. Jfr. ovenfor s. 34, note 3. B.R.

2. Se nu særlig Alf Ross i *T.f.R.* 1945 s. 336 f.f.; O. K. Magnussen, *Naboretlige Studier* s. 35 f.f.; Henry Ussing i *Juristen* 1950 s. 259-261; J. Hartvig Jacobsen, *Forlagsretten* s. 15 f.f.; Vinding Kruse i *T.f.R.* 1951 s. 12 f.f.; Ross *sammesteds* s. 85 f.f.; Torben Lund i *N.I.R.* 1954 s. 131 f.f. og den af Bergström s. 29 f.f. givne oversigt over de senere års diskussion. B.R.

at de retsforhold, der udspringer af forfatterens virksomhed, falder »i to forskellige Grupper, hvis rette systematiske Plads er henholdsvis Personretten og Formueretten«. Denne sidste er dog efter hans anskuelse langt den vigtigste, hvorfor han også ostentativt betegner sin lille lærebog som »Tillæg til den danske Formueret«.

Øjensynlig har Torp været påvirket af Josef Kohler, der dengang var Tysklands og formentlig også Europas førende retslærde på den af ham opfundne »Immaterialgüterrecht«s område. Kohler så klart, at der i forfatterrettens oprindelse og væsen fremtrådte en dualisme, som der måtte tages stilling til, og med sit fantasifyldte klarsyn løste han vanskeligheden ved at karakterisere de personlige elementer først som »Individualrettigheder salvo meliore« og senere som »Personlighedsrettigheder« og holde dem udenfor den øvrige forfatterret, hvis økonomiske karakter han stærkt understregede. Når det ikke lykkedes ham at få gennemført denne linie, som blev opgivet af nyere forskere, var det antagelig bl. a., fordi han ikke havde angivet et tilstrækkeligt tydeligt kriterium, hvorefter de to retsgrupper kunne holdes ude fra hinanden.

I Grundtvigs Forfatterret af 1905 understreges dobbeltheden i rettens personlige og økonomiske karakter så stærkt, at den faktisk henstår ganske uformidlet, fordi Grundtvigs almindelig holdte betegnelse af forfatterretten som en »Ret af særlig Karakter (sui generis)« faktisk betyder, at han ikke tager positiv stilling til problemet. Iøvrigt giver han en overmåde klar illustration af, hvorledes der netop på dette punkt kan indtræde usikkerhed i hele begrebsdannelsen, når han (pag. 22) fremsætter følgende betragtning: »Med Anerkendelse af, at Forfatterens Ret til at bestemme over sit Værks Offentliggørelse efter selve sit Væsen maa indbefatte Retten til at bestemme, at Værket ikke skal offentliggøres, synes det overhovedet umuligt at forene Opfattelsen af Forfatterretten som en Ret af væsentlig formueretlig Karakter.« I modsætning til Torp har Grundtvig ikke kunnet se, at retten til ikke at offentliggøre et skrift vel er en personlig ret, men ikke en forfatterret, og det er da også i sig selv en slående modsigelse, at adgangen til at undlade at blive forfatter skulle kaldes en for-

fatterret. Hvis dette var rigtigt, ville kredsen af dem, der nyder godt af forfatterretten, blive genstand for en voldsom og lidet begrundet udvidelse.

Allerede i »Das Autorrecht« (1880) kommer Kohler ind på spørgsmålet om retten til at bestemme, hvad forfatteren vil meddele offentligheden, og hvad ikke, og han siger da: »Auch das ist ein Individualrecht, denn nur dem Autor steht die Bestimmung darüber zu, ob er die Aktion an das Publikum bewirken will, oder nicht«. Dette standpunkt er det rigtige. Ingen bliver forfatter i kraft af forfatterlovens beskyttelse, men den, der i ly af de enhver samfundsborger tilkommende politiske rettigheder offentliggør et værk, opnår for dette ved selve offentliggørelsen det konglomerat af be-
føjelser, som er indeholdt i forfatterloven.

Da Vinding Kruse medvirkede ved en fornyet udgave af Grundtvigs bog, fremsatte han en fra Grundtvig afvigende anskuelse, som hvilede på hans afhandling i T.f.R. 1907 (pag. 181 ff), og som lægger afgørende vægt på at understrege, at forfatterloven er skabt med åndslivets krav for øje. »Det aandelige Liv trænger til langt stærkere Beskyttelse end det økonomiske«, og sammen med de økonomiske optræder der så betydningsfulde personlige elementer, at forfatterretten må betegnes som en sammensat ret af højst personlig karakter. Vinding Kruse når til den konklusion, at »overalt, hvor Forfatterens aandelige Interesser kolliderer med almindelige formueretlige Hensyn, med andre private økonomiske Interesser, maa disse sidste vige.« Skønt Knoph har en beslægtet opfattelse, idet han regner forfatterretten for hørende til åndsrettighederne, der defineres som »rådighedsrettigheder over ymse slags ulegemlige gjenstander, med både personlig og økonomisk karakter« (Åndsretten, pag. 602) mener han i modsætning til Vinding Kruse, at man ikke på forhånd ifølge noget almindeligt princip kan give fortrinet til det ene eller det andet af de to elementer, og at det må bero på en undersøgelse i hvert enkelt tilfælde, hvorledes den konkrete løsning bør falde ud. Eberstein har en lignende anskuelse (Den svenska Författarrätten, pag. 122-23).

Efter at Vinding Kruse i Ejendomsretten har optaget forfatter-

retten blandt de såkaldte åndelige ejendomsrettigheder, har han med føje forankret denne ret indenfor formueretten, selvom han bestandig understreger, at der i dens substans er sket en sammen-smeltning med elementer af strengt personlig karakter, der endog kan hævde forrangen over de økonomiske faktorer. Hartvig Jacobsen går på dette sidste punkt så vidt, at han (Ophavsretten pag. 337) vil have loven til at udtale, at ophavsmanden til et åndsværk skal have eneret til »Hævdelse af sine personlige og kunstneriske Rettigheder« foruden »til al økonomisk Udnyttelse af Værket«. Dette må vel forstås således, at han i det mindste vil sidestille de personlige rettigheder fuldstændig med de økonomiske ved ud-øvelsen af forfatterretten,¹ hvad der falder nøje sammen med, at han ligesom Knoph er en entusiastisk forkæmper for forfatterens »droit moral«, den ideelle ret, der er le dernier cri indenfor den forfatterretlige udvikling.

I sådanne moderne fremstillinger som f. eks. Knophs og Hartvig Jacobsens får man i det hele taget et levende indtryk af den usikkerhed, der hersker på dette område. Hensynet til forfatterens personlige ret dukker bestandig op imellem argumentationer, der præges af almindelige økonomiske og dermed beslægtede betragtninger og vil som regel blive støttet af juristernes sympati og gå sejrende ud af kampen. Der savnes dog en klar linie, og man følger sig ved læsningen af disse værker undertiden som i et automobil, der stadig svinger fra den ene side af kørebanen til den anden. Hvad der her skal forsøges, er at klargøre ved et bestemt kriterium, hvorfra det såkaldte personlige element i forfatterretten hidrører, og hvorledes det bør opfattes i forhold til den økonomiske ret.

Der skal da henvises til den distinktion, der ovenfor er draget mellem forfatterens primære relation til læseren og offentligheden og hans sekundære relation til forlæggeren og andre medlemmænd, der formidler offentliggørelsen af hans værk. I alle de tilfælde, hvor forfatteren kommer til at stå direkte overfor

1. Om Hartvig Jacobsens senere af Ross' undersøgelser prægede opfattelse, se Forlagsretten s. 15 f.f., navnlig s. 16 og s. 20. B.R.

eller, om man vil, ansigt til ansigt med publikum, altså når talen er om det, der her er kaldt den primære relation, er det hans suverænitæt, der er eneafgørende for, hvorvidt og i hvilken form hans værk skal fremtræde. Det er ham og ikke bogtrykkeren eller andre mellemænd, der har det fulde ansvar, og det er ham, der høster ære eller skam af offentliggørelsen. Dette forhold er retslig set fortrinsvis af offentligretlig karakter og falder udenfor det økonomiske mellemværende, der opstår mellem forfatteren og forlæggeren. Den lov, som skal behandle dette sidste forhold, må bygge på den immaterielle relation mellem forfatteren og offentligheden som en urørlig forudsætning for den økonomiske ret - en fundamental kendsgerning, der simpelthen skal accepteres som grundlag for, at forfatterretten overhovedet kan virke efter sit formål, d. v. s. som et område, der i virkeligheden falder uden for denne ret, samtidig med at det sætter grænser, den økonomiske forfatterret ikke kan overskride. Forfatteren er retssubjekt både for de personlige og de økonomiske rettigheder, men funktionen af disse kan meget vel holdes ude fra hverandre, selvom de mødes og krydses i de enkelte retsforhold. Navnlig i en bestemt henseende adskiller de sig så klart, at de ikke kan forveksles. De personlige rettigheder er uoverdragelige, medens de økonomiske efter deres indhold og formål må være genstand for omsætning.

En gennemgang af alle de tilfælde, i hvilke man anerkender en personlig ret for forfatteren, vil bekræfte den hypotese, der her er fremsat. Det drejer sig altid om situationer, hvor forfatteren udenom de økonomiske mellemænd vil komme til at stå i et direkte forhold til offentligheden, som efter dets natur er forlæggeren uvedkommende, og som det derfor er ganske urimeligt, at denne eller andre skulle kunne blande sig op i, så meget mere som disse uvedkommende er ude af stand til at påtage sig det personlige ansvar, som forfatteren ikke kan frigøre sig for.

I et særligt afsnit skal den fremsatte påstand blive efterprøvet navnlig med henblik på, hvorledes man skal opfatte den moderne udvikling af begrebet *droit moral*. Til tydeliggørelse af den fremsatte tanke skal der dog her rettes nogle bemærkninger til Hartvig Jacobsen, som i *Ophavsretten* (pag. 143) polemiserer mod

Kohler, Picard og andre, der har søgt at hævde en almindelig »(Urheber-) Persönlichkeitsrecht« som en af ophavsretten helt uafhængig ret, der bl. a. skulle værne ophavsmandens ideelle interesser. Det er rigtigt, når det siges, at »dansk Ret savner en almindelig Personlighedsret være sig i Lovgivning eller i Retsanvendelse«, navnlig såfremt man hermed ville tænke på bestemmelser som artikel 28 i den schweiziske civile lovbog, der giver klageret til enhver, som »in seinen persönlichen Verhältnissen unbefugterweise verletzt wird«, men der er ikke i det foreliggende tilfælde tale om en speciel privatretlig beskyttelse, der er mere vidtgående for forfatterne end for andre borgere. Det var således en fejl, når Torp ville henføre den personlige ret under den helt privatretlig prægede personret. Spørgsmålet er, som allerede fremhævet, nærmest af offentligretlig karakter, idet forfatteren udøver sit kald med støtte i de almindelige borgerlige frihedsrettigheder og er stillet som enhver, der tager ordet i en offentlig forsamling eller iøvrigt vil øve indflydelse på den offentlige opinion. De personlige rettigheder er direkte affødt af forfattersuveræniteten og forfatteransvaret, der er offentligretlig begrundede, og det er en illusion at tro, at vore forfatterlove skulle øve indflydelse på endsige yde nogensomhelst beskyttelse for skribenten i forhold til disse to grundfaktorer, der er bestemmende for forfatterens hele samfundsfunktion.

Den afgørende teoretiske begrundelse for at holde de personlige elementer ude fra den økonomiske lovgivning kommer just derfra, at de tilstræber andre formål og har andre forudsætninger end de økonomiske rettigheder, selvom de alle bæres af det samme subjekt. Når først man har fastslået dette, vil det på den anden side være et tåbeligt principrytteri, om man ville kræve loven rensset for et hvilket som helst personlighedsretligt element. Det vil således f. eks. være praktisk at bibeholde regler om, hvem der efter forfatterens død skal disponere over et ikke tidligere offentliggjort manuskript. Alligevel vil den rigtige teoretiske erkendelse kunne få stor praktisk betydning både med hensyn til forståelsen af loven og med hensyn til vurderingen af de altfor talrige reformprojekter. De allerfleste af de personlighedsretlige regler vil kunne

gennemføres i kraft af alment gældende retsprincipper, og forfatterloven er for deres vedkommende som hovedregel temmelig overflødig. Det ville iøvrigt også være vanskeligt at forstå, hvorfor bestemmelserne efter Hartvig Jacobsens tankegang skulle blive mindre præget af personlighedsret, blot fordi de indføres i en forfatterlov. Hans synsmåde på dette punkt hænger dog sammen med hans påstand om, at det er værket og ikke personligheden, der skal støttes gennem den ideelle ret. Når han synes at nære en sådan anskuelse, hidrører det sikkert fra, at han i nogen grad har savnet blik for forfattersuveræniteten og forfatteransvaret og disses konsekvenser. Forfatterpersonlighedens ære og ansvar er eet med dens værk og kan ikke skilles ud derfra.

Til eksempelvis belysning af det ovenfor hævdede princip for sondringen mellem det personlige og det økonomiske rettighedsområde vil det også være nyttigt at nævne reglerne i § 12 i vor forfatterlov af 1933, der forhindrer forfatterens eller hans arvingers kreditorer i at råde over et ikke offentliggjort manuskript.¹ Det er om dette forhold, at Vinding Kruse i Ejendomsretten (pag. 210)² udtaler følgende: »Den positive Ret har da gennem disse Afvigelser vist, at den sætter Forfatterens og Kunstnerens personlige Interesser over de almindelige Hensyn, der ligger bag Rettighedernes Overgang til andre. Om Grundene hertil har Lovgivningen ikke udtalt sig, men de kan sikkert kun søges i, at Retsordenen gennem Forfatter- og Kunstnerretten har søgt at værne ikke blot disse Menneskers økonomiske, men ogsaa deres aandelige Interesser og derigennem Aandslivet i det hele. Der trænges her efter hidtidig Erfaring til en stærkere Retsbeskyttelse end den almindelige for Ejendomsrettigheder gældende. Gennem de ovenanførte Regler har Lovgivningen vist, at hvor Forfatterens eller Kunstnerens personlige Interesser kolliderer med andre Parters økonomiske Rettigheder, være sig Kreditorers eller Arvingers,

1. Se nu Kbh. udk. § 29 (svensk udk. § 31), hvor 1933-lovens sondring mellem kreditorforfølgning m. h. t. tidligere offentliggjorte og ikke tidligere offentliggjorte manuskripter er bortfaldet, se *Da Mot* s. 142. B.R.

2. 3. udg. 1951 s. 227-228. B.R.

maa disse sidste vige. Og denne Grundsætning maa da formentlig ogsaa følges i de ulovbestemte Tilfælde, naar ikke særlige, endnu vægtigere Modgrunde kan paavises«. Overfor Knoph og Eberstein har Vinding Kruse ret i at hævde, at der foreligger en almindelig gældende maxime, hvorefter de personlige elementer altid må gå forud for og respekteres af de økonomiske, og dette er så meget mere fortjenstfuldt, som hans udgangspunkt er den åndelige ejendomsret, der må opfattes som en rettighed af overvejende økonomisk karakter. I alt væsentligt kommer han til samme resultat som det, der udfra andre synspunkter er fremstillet ovenfor.

Imidlertid er det ikke rigtigt, at der indenfor forfatterrettens rammer er en kollision mellem ideelle og økonomiske momenter, en art konflikt imellem ånd og materie, i hvilken loven holder med ånden. Det er ikke forfatterens frihed og ansvar, der omhandles i eller beskyttes gennem forfatterloven, som, hvad der ikke tilstrækkeligt kan understreges, i forholdet til åndslivet kun kan spille en sekundær rolle og må være underordnet de grundsatninger, som bestemmer det frie åndslivs udvikling. Forfatterens kreditorer kan altså ikke på hans vegne fastsætte, at han skal udgive et manuskript, som skal bære hans navn og pålægge ham et ansvar, fordi de lige så lidt som forlæggeren kan gribe ind på et område, der helt må beherskes af forfattersuveræniteten. Efter sagens natur kan det heller ikke være træffende at fremhæve, at der er ydet åndslivets rettigheder større beskyttelse end almindelig ejerret, da der her er tale om virkningen af en grundsatning, som er væsensforskellig fra og uafhængig af de økonomiske love, og som ikke kan paralleliseres med de for ejendomsretten sædvanligt gældende regler. Forresten vil det sikkert teoretisk set være endnu rigtigere og mere klart at fastholde, at kreditorerne ikke kan søge fyldestgørelse, fordi der overhovedet ikke foreligger nogen fuldstændig forfatterret. Denne ret kommer først til verden med offentliggørelsen, men om denne betragtning er rigtig, vil kun kunne godtgøres i den videregående behandling af forfatterrettens begrundelse og væsen, som vil blive foretaget i de følgende afsnit.

c. DET ÅNDELIGE ARBEJDE

Hvorledes forfatterretten samfundsmæssigt og økonomisk skal begrundes, synes normalt ikke at have voldt større vanskeligheder. Den fremherskende mening går ud på, at den, der har udført et åndeligt arbejde bør have lønnen for sin flid, og at der derfor må sikres skribenten adgang til at høste det fulde udbytte af sit arbejde. Ved den økonomiske belønning, der stilles ham i udsigt, bliver det tillige lovens formål at opmuntre ham til forøget indsats, en betragtning, der ikke mindst er blevet understreget i kampen for at udvide retsbeskyttelsen på dette område. Hvorvidt retten fortrinsvis er givet den enkelte for at fremme hans private og individuelle interesser, eller dette er sket i den almene hensigt at udvikle en for hele samfundet betydningsfuld åndelig produktion, er i dette tilfælde et lige så uløseligt og uvigtigt spørgsmål som for megen anden lovgivning, der må formenes i lige så høj grad at være til gavn for de enkelte borgere som for samfundet.

I al almindelighed er de betragtninger, der fremføres til støtte for anerkendelse af forfatterretten, beslægtede eller næsten identiske med den begrundelse, der gives for den almindelige private ejendomsret, og dette gælder blandt andet i særlig grad det grundsynspunkt, som Vinding Kruse har anlagt.¹ Ved frembringelsen af en materiel genstand godkender samfundet for den, der arbejder og skaber værdier, en ret til at beholde og udnytte disse, og på lignende måde skal den åndeligt producerende have eneret til at råde over og drage økonomisk fordel af sit værk. Stort set er det heller ikke uden sandhed, hvad der således fremføres, men det må efterprøves, hvor ubetinget grundsætningen kan opstilles, og om der ikke ved anvendelsen af denne må tages visse forbehold som følge af de særegne forhold, der gør sig gældende.

Det karakteristiske ligger naturligvis ikke deri, at der er tale om et åndeligt i modsætning til et legemligt arbejde. Det er

1. Se nu f. eks. *En nordisk Lovbog* (Kbh. 1948) s. 124-133 og 455 f.f., samt i *T.f.R.* 1952, s. 419, hvor der tales om samfundets interesse i henholdsvis den materielle og åndelige produktion. B.R.

muligheden for at udvikle og anvende intellektuelle evner, der har sat mennesket i stand til at skabe civilisation og kultur. Ikke mindst i vor tids produktionsform, der virker efter mekaniserede og rationaliserede arbejdsmetoder, er det øjensynligt, at der ved frembringelsen af de genstande, der tilfredsstiller vore materielle fornødenheder, overalt bruges kræfter, som hidrører fra andet end den menneskelige fysik. Således er vore vigtigste produktive erhverv, landbrug og industri, efterhånden i udstrakt grad gået over til at være praktisk anvendt naturvidenskab, og bortset herfra er det således, at der i selv det mest usammensatte legemlige arbejde er vigtige psykiske elementer, som f. eks. viljen til at udføre arbejdet rigtigt og til at udholde anstrengelserne. Alt efter de forudsætninger, der kræves opfyldt, fører der fra de enklere tilfælde en skala af stigende udnyttelse af særlig viden og kunnen op til de tilfælde, hvor den videnskabelige uddannelse er det helt afgørende moment, thi f. eks. kirurgen, som anvender de fineste instrumenter, er på sin vis legemlig arbejder lige så vel som landarbejderen, hvis værktøj kun er en skovl og en spade. Også indenfor omsætningslivet spiller psykiske momenter og åndsvirksomhed en fremtrædende rolle, og i samfundets prisdannelse gør psykologiske momenter sig ofte stærkt gældende. Disse forhold er så gennemgribende og vil kunne påpeges på så mange felter indenfor det såkaldte praktiske erhvervsliv, at det, som det senere skal påvises, beroede på et fejlsyn, når Knoph i Åndsretten mente på en række almindelige erhvervsmæssige områder at kunne finde en særlig åndsproduktion af immaterielle retsgoder, som kunne sidestilles med frembringelsen af åndsværker.

Skønt det således må anses for vanskeligt at opstille skarpe distinktioner mellem legemligt og åndeligt arbejde og om muligt endnu vanskeligere mellem de forskellige arter af åndeligt arbejde, kan man dog mellem disse sidste udskille grupper, der vel ikke kan gøres til genstand for en skarp afgrænsning, men som efter deres formål har noget af et særpræg. Der findes en række åndsområder, hvor det rent økonomiske spørgsmål er trængt i baggrunden, og hvor den enkeltes arbejdsresultat ikke direkte giver sig udslag i hans egen økonomikreds. Herhen hører f. eks.

statsstyrelsen, den offentlige meningsdannelse, arbejdet i kirken, skolen, universitetet, altsammen felter, hvor der tilsigtes at yde en indsats på et alment åndeligt område. Hvis man ville sige, at det fortrinsvis drejede sig om sådanne tilfælde, hvor menneskets hovedformål var at gøre en ideelt betonet gerning i åndslivets, religionens eller samfundets tjeneste, ville en sådan udtalelse måske kunne betegnes som opstyltet og virkelighedsfjern, fordi den realistiske kritik og vor egen erfaring har udhulet vor tro på rene og ubetingede idealer og på den helt uegennyttige handling, og vi derfor nødigt bruger idéernes gloseforråd uden en vis reservation. Den moralske konflikt, der kan opstå mellem kristendommens høje etiske og religiøse krav og de vilkår, under hvilke de opfyldes af kirkens statsansatte og pensionsberettigede tjenere, eller mellem den folkelige politikers stærke sociale appel og hans personlige egen nytte, er kun enkeltstående eksempler på den prøvelse og omvurdering, som hele vor almene forestillingskreds har været og til stadighed er genstand for, og heldigvis er det ikke retsvidenskabens opgave at tage stilling til disse vanskelige menneskelige problemer. Her skal der derfor ses ganske bort fra den etiske og vurderingsmæssige side af sagen og alene peges på de faktiske eller om man vil de sociologiske elementer, der i hvert fald rummer tre med hverandre nærbeslægtede ejendommeligheder.

For det første tilsigter det åndsarbejde, der her er tale om, at opfylde et fælles kulturelt formål, som ikke falder ind under den privatøkonomiske sfære, der beherskes af arbejdet for at frembringe materielle værdier. Det retter sig mod sådanne almenmenneskelige goder som statens velfærd, den religiøse og moralske opdragelse og lignende, og under gruppen hører f. eks. alle de mange opgaver indenfor samfundslivet, der i vore dage ofte løses som æres- og tillidshverv — et område, hvor også repræsentanter for den materielle produktion gør sig gældende og øver en gerning, i hvilken motivet er forskelligartet fra det, der normalt bærer deres private virksomhed.

I nær sammenhæng hermed står det andet særkende for gruppen, at den tilskyndelse, der driver den enkelte frem til at yde

sin indsats, ikke normalt og i hvert fald ikke fortrinsvis er ønsket om økonomisk vinding. En almensans, som er udsprungen af den kulturelle bevidsthed, af erkendelsestrangen, af sympatien for medmennesker, begejstringen for bestemte idéer eller lignende bevæggrunde, må spille en vis rolle for dem, der følger et kald, som undertiden kan kræve det stærkeste personlige offer. Begæret efter penge og ydre livsgoder vil ofte træde tilbage om ikke just for uselvisk idealisme, så dog for lysten til at vinde ære og magt eller trangen til at tilfredsstille den personlige forfængelighed. Det er naturligvis ikke således at forstå, at åndsarbejdere af denne art skulle være bedre mennesker eller af højere kvalitet end andre, hvis funktion væsentlig falder ind under den materielle produktion, lige så lidt som der skulle være nogen større forskel på de fremherskende drifter og egenskaber, som behersker vort differentierede samfunds mangeartede arbejdsceller. Ejendommeligheden ligger alene deri, at den ene her fremhævede gruppe i modsætning til andre ikke blot i det private liv, men også offentlig udfolder en virksomhed, hvor de specielle karaktertræk, der her er antydnet, i særlig grad gør sig gældende.

Endelig foreligger der det tredje moment, at det åndelige arbejdsresultat, der her er præsteret, sædvanligvis ikke - efter blot nogenlunde faste normer, om overhovedet - kan vurderes i penge på samme måde, som det kan lade sig gøre indenfor fremstillingen af de materielle goder, og derfor er den pengemæssige aflønning af det omhandlede åndsarbejde præget af endnu større tilfældighed end betalingen for den legemlige og materielle ydelse. Dersom en økonomisk virksomhed ikke er lønnende, vil den før eller senere blive bragt til ophør, og er den lønnende, vil graden af dens udbytte kunne afmåles i det økonomiske resultat, der regelmæssigt vil stå i et proportionalt forhold til de anstrengelser, der er udfoldet. Noget tilsvarende gælder ikke umiddelbart for den åndsvirksomhed, der sigter mod almene mål. Hvis statsmanden, videnskabsmanden eller pædagogen udretter noget betydeligt, vil han høste sine medborgeres agtelse og påskønnelse, og hæderen vil være hans fornemste løn, men det er aldeles ikke sikkert, at han økonomisk opnår større fordele end den, der ved løsningen af de samme opgaver

viser middelmådige eller endog slette evner. Selvom der her mangler et hvilket som helst økonomisk kriterium for bedømmelsen af den enkeltes indsats, er det åndsarbejde, der ydes i samfundets og den kulturelle udviklings tjeneste så uundværligt og, blandt andet fordi det kun er et mindretal indenfor nationen, der er i stand til at varetage disse immaterielle hverv, så højt værdsat, at der normalt gennem en række fastlønnede stillinger er sørget tilfredsstillende for dem, der udfører disse vigtige funktioner. Samfundets almindelige økonomiske tilstand spiller dog en vigtig rolle for, i hvilket omfang og på hvilken måde samfundet påskønner den åndelige indsats. I en stor og rig stat vil den økonomiske vurdering ligge højere end i en lille og fattig, fordi det almindelige velstandsniveau vil være bestemmende også for, hvad der er råd til at betale for de immaterielle ydelser.

Når denne analyse er givet så udførligt, er det først og fremmest for at fastslå, at den åndelige produktion, der skal støttes af forfatterlovgivningen, hører til den ovenfor omtalte gruppe af åndsarbejde, og at den, hvad der næppe kræver nærmere påvisning i det enkelte, som arbejdspræstation er undergivet de her fremhævede ejendommeligheder og altså følger en anden udbyttelov end frembringelsen af materielle genstande. Men dernæst har det været hensigten at understrege berøringspunkterne mellem forfatterne og alle de andre i samfundet, der arbejder på åndeligt grundlag og med åndelige formål, og af hvilke forøvrigt mange nyder godt af forfatterlovens beskyttelse blandt andet gennem deres virksomhed som offentlige talere. Alt for ofte er denne lov blevet opfattet som ensidigt tagende sigte på de æstetiske værdier, medens den i hvert fald her i landet både efter sin ordlyd og efter sin mening nødvendigvis må have alle skrifter for øje, uanset hvilke emner der behandles. Når den norske lov ligesom Bern-Konventionen lader beskyttelsen omfatte frembringelser på det litterære, videnskabelige eller kunstneriske område, er der formentlig heller ikke hermed tænkt på en i de faktiske forhold uhjemlet begrænsning. Der fremkommer jo f. eks. mange oplysende eller religiøst og politisk vækkende bøger, som hverken kan betegnes som litterære eller videnskabelige, og som er sær-

deles værdige til beskyttelse, og man må da opfatte »litterær frembringelse« som nogenlunde identisk med »skrift«, hvorfor det vil være det mest praktiske at bibeholde den sidstnævnte betegnelse i lovgivningen.¹

Når det almindeligvis er hævdet, at forfatterlovens mål er at skaffe økonomisk vederlag for den åndelige frembringelse og dermed virke for hele åndslivets fremme, må denne betragtning underkastes visse begrænsninger. Retten omhandler kun et udsnit af åndslivet nemlig det, der angår frembringelsen af bøger og dermed sidestillede værker, og der kan på mange områder i samfundslivet ydes et meget betydningsfuldt åndsarbejde, som det ikke er lovens hensigt at tage sig af, og som det vil være formålsløst at søge inddraget under den, - for ikke at tale om, at der i det enkelte menneske og i hele kultursamfundet vokser et illitterært åndsliv, som falder udenfor de kategorier, vi her behandler. Man må udrydde enhver forudfattet mening om, at det er noget særligt fornemt at få en åndelig ydelse ind under beskyttelsen. Det afgørende er kun, om den fremtræder i en sådan form, at den kan blive genstand for en eneret.²

Dernæst kommer det store spørgsmål, om loven har været eller vil være i stand til at yde den økonomiske sikkerhed for forfatteren, som det til en vis grad må være meningen at tilvejebringe gennem en foranstaltning, der prætenderer at virke til åndslivets værn og fremme. De for det åndelige arbejde ejendommelige vilkår kan give sig det allerstærkeste udslag til ugunst for dem, der vil drive en fri åndelig produktion uden at være vel forankrede indenfor samfundets økonomiske mekanisme, og dette skyldes i særdeleshed vanskeligheden ved at føre et åndsværk ind i det økonomiske liv, hvis værdsættelse fortrinsvis er baseret på en materiel ydelse. Enhver, der har lidt kendskab til åndslivets funktion, vil vide, at selvom den alvorligste tilskyndelse, det

1. *Kbh. udk. § 1 har »litterært eller kunstnerisk værk«, jfr. herom Da Mot s. 93 og ovenfor s. 28 note 1. B.R.*

2. *Om begrebet eneret (sv. »uteslutande rätt«) se Bergström s. 129 f.f. m. henvisninger, suppleret af Alf Ross i Sv.J.T. 1955 s. 250. B.R.*

hårdeste arbejde og det reneste motiv har virket sammen om at frembringe det mest originale produkt, er der ikke nogen som helst vished endsige sandsynlighed for, at der ved salget af den færdige bog opnås et økonomisk resultat, der blot i ringeste grad giver tilfredsstillende belønning for de store anstrengelser. I åndens verden hersker der et aristokratisk princip, som sætter kvalitet over kvantitet. Hvad der repræsenterer den højeste værdi, kan ofte være uforståeligt for størstedelen af det læsende publikum, selvom det naturligvis ville være et tåbeligt snobberi at regne med, at et værks betydning stod i direkte forhold til dets mangel på læselighed og graden af dets upopularitet. Heldigvis er det således, at der findes den skønneste kunst i ord og billeder, der kan vække samme forståelse og begejstring hos den jævne mand som hos den mest kræsne kender. Men hvad der i denne forbindelse er afgørende, er dette, at der altid vil fremkomme værker, som indeholder dybtgående idéer og banebrydende synsmåder, som alene vil kunne finde forståelse blandt det lille mindretal, der sysler med en bestemt idékreds eller har nået en højere udvikling indenfor et eller andet område. Det økonomiske resultat er da i sådanne tilfælde på forhånd dømt til at blive af yderst ringe, om ikke negativ karakter.

Et udpræget eksempel herpå er det meste af den videnskabelige litteratur, der har samme forfatterretlige stilling som den æstetiske. Der findes vist intet kulturland, som har turdet lade videnskabens arbejde hvile økonomisk på dens litterære produktion. Overalt yder statsmagten sin støtte ved oprettelsen af videnskabelige læreposter og direkte hjælp til forskningsarbejde, og store private fonds og institutioner giver bidrag til de formål, der ikke i fornødent omfang bliver opfyldt af staten. For videnskabsmanden er det økonomiske udbytte af hans værker, hvis der overhovedet fremkommer et sådant, ganske akcessorisk, og den ubemidlede mand, der uden at søge anden beskæftigelse ville skabe sig et erhverv udelukkende ved et frit videnskabeligt arbejde, som ikke i nogen henseende var understøttet udefra, ville både her i landet og andetsteds have al mulig udsigt til at dø af sult. Dette er kun et af mange beviser for, at man skal være forsigtig med

umiddelbart at jævnføre den åndelige ydelse med den materielle, når der er tale om reglerne for det økonomiske udbytte.

Denne vanskelighed er noget modificeret, men ingenlunde ophævet for den skønlitterære produktion, som er den faktor, der har været bestemmende for forfatterlovens fremkomst, og som fortrinsvis samler opmærksomheden om sig, når forfatterens vilkår skal diskuteres. Det er navnlig ønsket om at yde økonomisk retfærdighed overfor de skribenter, som skaber æstetiske og dermed beslægtede åndsprodukter, der har været og stadig er hovedmotivet for samfundets interesser i den forfatterretlige beskyttelse, selvom denne i og for sig er lige så berettiget for anden litteratur, repræsenterende kulturværdier, der er lige så uundværlige og højt skattede som de rent æstetiske. At rubricere og dissekere de forskellige arter af åndelig præstation, er i sig selv en håbløs og i særdeleshed for den retslige behandling af disse spørgsmål ganske overflødig opgave. Skulle man for skønlitteraturens vedkommende fastholde en distinktion, måtte man formentlig finde den i begrebet kunst, og hvor meningsløst dette ville være, vil man se deraf, at netop kunst kan præstere i en hvilken som helst prosaform, hvad enten fremstillingen omfatter kritisk-videnskabelige, politiske, sociale eller andre emner. Derimod er der rent faktisk næppe nogen kreds, for hvilken det økonomiske udbytte af værkerne spiller tilnærmelsesvis så stor en rolle som for de skønlitterære skribenter, der ofrer al deres tid og hele deres talent på frembringelsen af åndsværdier, og som derfor har et rimeligt krav på, at samfundet gør noget for at opretholde deres økonomiske eksistens og deres produktive evne. Dette formål har man først og fremmest søgt at opnå ved at give forfatteren den eneret til økonomisk udnyttelse af offentliggørelsen, som vi kalder forfatterretten.

Når denne har fået særlig stor praktisk betydning, skyldes det en række specielle omstændigheder. Navnlig i løbet af det sidste århundrede er der teknisk og kulturelt foregået en udvikling, som har fremkaldt en overordentlig omfattende produktion af læsestof, beregnet for et publikum, der i sammenligning med fortidens er uhyre talrigt. Den billige massefremstilling af papir og

de mirakuløse trykkemaskiner har tilsammen bevirket, at de mest forskelligartede bøger, tidsskrifter, uge- og dagblade etc. fremkommer i store mængder og til en overkommelig pris. Dette har dog kun været muligt, fordi der tillige er foregået det kulturelle fremskridt, at læsedygtigheden og oplysningen er trængt ud i befolkningen i et omfang, som var utænkeligt i tider, da den boglige kultur var båret af en begrænset klasse, og herigennem er der skabt et udvidet marked for afsætningen af litterære værker. Der til kommer så atter, at litteraturen i særlig grad har dyrket de genrer, som er tilgængelige for det størst mulige publikum, nemlig romanen og novellen. Disse fremkommer i alle former fra den mest forfinede kunst til den banaleste underholdningslæsning, og alene behovet for denne sidste sætter mange penne i beskæftigelse. Pressens uhyre udbredelse har også i høj grad stimuleret interessen for læsning af fiction, og det er således en kendt sag, at store romanforfattere som Charles Dickens og Alexandre Dumas har udsendt mange af deres værker som feuilleton'er til dagblade og tidsskrifter. I det hele har pressen bidraget voldsomt til at opøve læsedygtigheden og har igennem journalistiken skabt erhvervsmuligheder for mange arter af skribenter, også for dem, der øver indflydelse indenfor det, man i snævrere forstand forstår ved æstetikken. Her finder man desuden det forum, hvor nutidens særdeles effektive bogreklame udfolder sig, og hvor boghandelen i de seneste årtier har udnyttet det fra Amerika indførte »best-seller« system, hvis værdi mange vil betvivle.¹ Ganske bortset

1. Det er værd at lægge mærke til, hvorledes en af den ældre tids fornemste forfattere, Henrik Pontoppidan, for et par år siden udtalte sig om den moderne boghandel. I forordet til en anden forfatters bog, der dog ikke fremkom, havde han ifølge »B.T.« skrevet følgende: »Princippet inden for Boghandelen er jo blevet at betragte Bøger uden Sentimentalitet som en almindelig Handelsvare. Det kan jo lyde meget forstandigt, men er i virkeligheden - ogsaa købmandsmæssigt set - en stor Taabelighed. En god Bog er et levende Væsen med Vækstmuligheder. Der kan ikke handles med den som med Hatte eller Støvler eller døde Torsk. Ligesom det hænder, at unge talentfulde Kunstneres tidligste Værker, der straks næsten ikke var til at sælge,

fra de indre vilkår, der har været bestemmende for litteraturens indhold og retning, har de heromtalte ydre forhold bidraget til, at der i de fleste kulturlande er opstået en kreds af skribenter, der i det væsentlige er i stand til at leve af fri litterær virksomhed, og det er forfatterrettens ære, at den har sin betydelige andel heri.

Når man betragter det væld af bøger og publikationer, der påtvinger sig den interesserede nutidslæzers opmærksomhed og nøder ham til modværg, dersom han overfor de mange brogede og intense indtryk vil bevare sin sensibilitet og sin personlige selvstændighed, kunne man efter et flygtigt skøn fristes til at tro, at åndslivet havde kulmineret, og at samfundet havde gjort for forfatterne, hvad det kunne. Det virkelige forhold er anderledes, ikke blot i den forstand, at det ville være en misforståelse at antage, at den store produktion af læsning skulle være ensbetydende med et litterært højdepunkt, - mange vil tværtimod mene, at vor tid yder sit bedste indenfor teknik og naturvidenskab og kun sjældent måler sig med tidligere tiders originalitet i tænkning og digtning - men også således at de love, som vi ovenfor har fastslået som gældende for udbyttet af det åndelige arbejde, i særlig grad kan give sig uheldige udslag for forfatterne og volde vanskeligheder ikke mindst for den del af dem, der vil leve af at skrive, uden at de som flertallet af videnskabens mænd har sikret sig en plads

efter nogen Tids Forløb indbringer deres Ejer Formuer, kan det ogsaa gaa med Bøger. Det gælder blot om at give dem Tid til at udvikle deres Muligheder for at vokse. Men i Stedet for efterligner vore Forlæggere mere og mere de store Modemagasiner og gør Bogen til Sæsonvare. Den kastes paa Markedet, skødesløst hæftet og daarligt trykt og paatvinges Publikum ved Hjælp af en nærgaaende Reklame, der skal skaffe den solgt, inden den - som det hedder - gaar ud af Kurs.

For at Forlagsvirksomhed skal blive en sund Forretning og ikke Svindel, maa dens Forhold til Litteraturen være som Forstmandens til hans Skovdistrikt; og det er jo altid mere ved sin Omhu for Ungskoven og sin Behandling af Planteskolen, at en saadan Mand beviser sin faglige Dygtighed, end ved Udnyttelsen af de store gamle Træer, der er hans Forgængers Værk. « J.H.

indenfor det regelrette økonomiske samfund. Det økonomiske resultat af den litterære virksomhed er lunefuldt, og kun den allernaiveste kan tro, at det står i direkte forhold til den litterære fortjeneste. En ypperlig lyriker som Sophus Claussen tjente intet på hele sit forfatterskab, og andre fremragende danske lyrikere, der var mindre gunstigt stillede end han, har lidt samme tort og har måttet leve deres liv i yderst fattige kår. I Danmark må lyriken sikkert i al almindelighed betegnes som en kunstart, der er temmelig brødløs for dens udøvere, og noget lignende er antagelig også tilfældet i andre og større lande. Omvendt er de to danske forfattere, hvis værker er solgt i det største antal eksemplarer, vistnok Carit Etlar og Morten Korch, og skønt ingen vil betvivle, at de har fortjent den yndest, de har opnået i vide kredse af befolkningen, og har imødekommet en trang hos deres læsere, er det dog en kendsgerning, at de ikke har erobret sig nogen større plads på parnasset. Litterære domme kan ikke fældes ved flertalsafstemninger, og det bliver altid det kyndige og interesserede mindretal, som beskæftiger sig med litteraturen som åndsfaktor, der i det lange løb vil få hovedindflydelsen på nationens værdsættelse af de enkelte digtere, selvom naturligvis også denne sagskundskab kan have højst forskelligartede og meget skiftende meninger. Ingen forfatterlov vil dog, end ikke med de fineste kritikeres hjælp, kunne hidføre en økonomisk succes for den lødige skribent, hvis hans værker ikke besidder egenskaber, der kan skaffe dem indpas hos et større publikum.

Når litteraturens og den åndelige produktions vilkår er, som de ovenfor er skildret, er det ikke let at give ubetinget tilslutning til de jurister, der som talsmænd for de danske forfattere, bygger de forfatterretlige krav alene på den hovedgrundsætning, at det er arbejdet, der skal aflønnes. Der stilles her en fordring, der efter det åndelige arbejdes natur aldrig kan indfries, og fra åndslivets synspunkt bør den heller ikke indfries, fordi selve anstrengelserne med arbejdet kun er et af de momenter, som betyder noget i det offentliggjorte værk. Det ville være en grov materialisme, om en forfatter ville kræve løn og anerkendelse, blot fordi han havde ofret mange års flid på en bog. Hvad en genial digter har ydet,

kan ikke opvejes af guld, men hvad en dilettant og fusker har præsteret, vil oftest være mindre end intet værd. Her afslører arbejdsteorien forøvrigt med al mulig tydelighed den for alt åndeligt arbejde typiske ejendommelighed, at den giver lige løn for godt og dårligt arbejde. Den slette bog koster lige så meget som den værdifulde. Ikke blot papiret og trykket, men også forfatterhonoraret betales sædvanligvis efter standardpriser, og det er alene salgets omfang, der bestemmer fortjenestens størrelse.

Hos Hartvig Jacobsen når den arbejdsretlige synsmåde et højdepunkt, idet han (Ophavsretten pag. 10-11) fremhæver, at »Ophavsmandens Virksomhed, naar henses til dennes økonomiske Side, er en Erhvervsvirksomhed, der skal skabe Mulighed for Ophavsmandens Eksistens. Der er ikke nogen Grund til at stille denne Erhvervsvirksomhed ringere end andre indenfor Samfundet. Som andre erhvervsdrivende maa Ophavsmanden betale sine Skatter og finde sig i en vis Regulering af Erhvervsvirksomheden.«. Endnu voldsommere og mere direkte bliver kravet pag. 12, hvor det hedder: »Ophavsretten maa sikre Ophavsmanden en saadan Retsstilling, at han kan hellige sig sit Kald og vente Ydelse mod Ydelse.« Selv den, der nærer de varmeste ønsker om at bedre vore forfatters lidet misundelsesværdige stilling, vil ikke kunne anerkende, at det er de rigtige toner, Hartvig Jacobsen har anslået, og at han her skulle have vist det rette mål for de bestræbelser, som bør udfoldes for at hjælpe på forfatterens dårlige økonomi.¹ I det erhvervsmæssige krav om »Ydelse mod Ydelse«, ligger der skjult en lidt vel robust opfattelse af forfatterens stilling, som Hartvig Jacobsen dog langt fra står ene med, da den tværtimod delvis er kommet til udtryk i det forslag til lov om ejendomsretten til åndsværker, der blev fremsat i 1936 på foranledning af Dansk Forfatterforening og beslægtede organisationer. Kampen for for-

1. Se dog nu Hartvig Jacobsen, *Forlagsretten* s. 19, hvor det hedder: »Retsgrunden for eneretten er overhovedet den, at et værk er frembragt, et litterært, musikalsk, kunstnerisk. Ophavsmandens anstrengelser er retsordenen uvedkommende, hvorfor hans virke ikke kan ses ud fra arbejdsretlige synspunkter. Først når et resultat, værket, fremkommer, griber retsordenen ind.« B.R.

fatterne må bygge på det aristokratiske kvalitetsprincip og ikke på falske og usikre kvantitetsbestemmelser. Når Sophus Claussen i sit kendte rimbrev til Herman Bang ironisk brugte vendingen: »Det er ogsaa et Slags Industri - det at spille paa Lire«, skulle man tro, at disse linier var taget for ramme alvor og gjort til motto for alle dem, der sammen med Hartvig Jacobsen bl. a. har sluttet sig til ønsket om den både kulturelt og forfatterretligt ubegrundede afgift på udlån fra de offentlige biblioteker. Dette forslag vil blive udførligt behandlet i det følgende, men det skal dog allerede her understreges, at det oprindelig i det væsentlige var bygget på kvantitativ basis, således at størstedelen af provenuet skulle komme forfatterne tilgode i forhold til benyttelsen af de enkelte værker - altså udfra et princip, der ikke ville tage hensyn til de for åndsarbejdet særegne udbyttelove og antagelig kun i ringe grad ville kunne gavne de forfattere, der fortjente den stærkeste støtte på grund af deres kunstneriske indsats.

Indenfor de kredse, der er præget af den gamle europæiske humanisme, vil det utvivlsomt virke en smule forbløffende, at det skønne digterkald efter Hartvig Jacobsens opfattelse skulle være forvandlet til et skatteydende erhverv, men et beslægtet synspunkt har dog været fremme og til en vis grad godkendt i vor store sydlige nabostat, hvor forfatteren er søgt inkorporeret i et kulturelt statsorgan, og hvor nedsættende litterær kritik ikke er velset, fordi den kan skade digteren i hans næringsvej. Nu er der selvfølgelig intet vanærende i, at forfatteren betegnes som erhvervsdrivende. Mange af åndens stormænd har levet af borgerlige erhverv, der ikke berørte deres litterære virksomhed, og Shakespeare og Molière var skuespillere, Ludvig Holberg universitetsprofessor og Goethe administrativ embedsmand. Men forskellen mellem de vilkår, der gælder for udøvelsen af en almindelig økonomisk næring og for skribentens vanskelige kald, er alligevel, som det ovenfor er udviklet, så gennemgribende, at det i al almindelighed vil give en fejlagtig forestilling om forfatterens livsformål, hvis man uden videre vil inddrage ham i de erhvervsdrivendes kreds. Rent umiddelbart ville det vel f. eks. vække en vis forbavselse, om man karakteriserede Søren Kierkegaard som næringsdrivende i bøger,

og om man, hvad der vel var nødvendigt for konsekvensens skyld, reviderede litteraturhistorien med særlig hensyntagen til forfatter-nes økonomiske succes. Ikke desto mindre er det altid, navnlig i et lille land med et så begrænset bogmarked som det danske, et ømtåleligt spørgsmål, hvorledes man kan sikre en blot nogenlunde anstændig eksistens for de frie skønlitterære forfattere, som hver på deres felt øver en kulturel gerning af betydning for nationens åndsliv. Et særkende for disse skribenter vil det hyppigt være, at de har ofret en karriere eller et erhverv for at vie sig kunstens farlige og krævende kald, og de har opgivet den borgerlige sikkerhed for at kunne yde et arbejde, der helt sigter mod kunstneriske og ideelle mål. For debutanten, der første gang skal se sit navn trykt på en bog, vil honorarspørgsmålet som regel være ganske underordnet, fordi hans ærgerrighed har nået et vigtigt mål, og livet synes at stå åbent for hans talent. Et eksempel herpå vil man finde i et brev fra Alexander Kielland til Edv. Brandes, da talen er om en forestående offentliggørelse af hans første bog. Han skriver da således: »Hvis nu Gyldendal tager dem (Novellerne), skal jeg da sige Tak, eller skal jeg være paa min høje Hest og begjære et Honorar.«¹ Herved må det dog erindres, at Kielland på dette tidspunkt var en ret velstående teglværksejer, hvad Edv. Brandes hentyder til i disse svarbemærkninger: »De maa ikke være altfor meget grandseigneur - det er Synd for deres mindre heldigt stillede Kolleger.«² Det varer dog kun et par år, inden Kielland efter et par strålende succes'er anslår en tone, som utvivlsomt er mere typisk for forfatternes holdning overfor deres forlæggere, idet han nu i anledning af en ny udgivelse skriver således: »Jeg vil behandles fint og ønsker itide at vise en Smule Tænder. Folk af Sværtefaget faa en forbandet Færdighed i at fare flot frem mod Forfattere.«³ Selv for den mest ideelt indstillede skribent er det naturligt at kræve det størst mulige ud-

1. Georg og Edv. Brandes - Brevveksling med nordiske Forfattere og Videnskabsmænd, V, pag. 43. J.H.

2. ibidem pag. 47. J.H.

3. ibidem pag. 114. J.H.

bytte af sit arbejde, så meget mere som hans svigtende interesse på dette punkt antagelig alene ville komme hans økonomiske formidlere tilgode, og som Henrik Ibsen træffende siger det i et af sine breve: »Det er ingen Skam at leve af det, man lever for.«

Men for offentligheden fremtræder forfatteren ikke som erhvervsdrivende på samme måde som boghandleren og forlæggeren, der lever af at sælge bøger. Overfor læseren er han alene den åndeligt ydende, og den, der skænker værdier, som ikke kan værdsættes i penge, hvad der naturligvis ikke udelukker, at der findes skribenter, der skeler efter det store publikums smag og bøgernes salgsmuligheder. Selvom man tager afstand fra tanken om at gøre digteren til erhvervsdrivende, vil der vistnok kunne opnås enighed med arbejdsteorien om, at forfatterretten som sådan skal forfølge et økonomisk mål og helst holde sig borte fra den spirituelle side af sagen - den immaterielle relation mellem forfatteren og offentligheden. Da bogen blev en industriel salgsvare, krævede retfærdigheden, at forfatteren skulle have andel i udbyttet. Dette formål blev opfyldt gennem forfatterretten, som tilsigtede at beskytte den åndelige skaber i hans forretningsmæssige forbindelse med forlæggeren og andre, der udnytter hans værk økonomisk, og dette skete først og fremmest ved at give ham retten til at forbyde eftertryk og derved formelt anbringe ham i nøglestillingen ved det økonomiske arrangement af enhver art af offentliggørelse.

Alligevel er det ikke muligt ubetinget at godkende rigtigheden af den synsvinkel, Vinding Kruse opstiller, når han i Ejendomsretten, pag. 444,¹ fremsætter følgende betragtning: »Den Pris, Retsordenen har maattet betale for Frembringelsen af nye Værdier paa de aandelige Omraader, har overalt i Landene, uden noget-somhelst Hensyn til sociale Dogmer, været den private Særejendomsret for Frembringeren til hans Værk. Hvad enten det gjaldt Forfatterretten eller Kunstnerret, Patentret, Varemærkeret² eller Mønsterret, har det virkelige Retsliv efterhaanden overalt efter Erfaringer gennem Aarhundreder lært, at paa dette Omraade er

1. 3. udg. 1951 s. 457. B.R. 2. Ordet udeladt i 3. udg. B.R.

en kommunistisk eller socialistisk Ordning upraktisk, at Samfundet simpelthen ikke faar Værdierne for nogen ringere Pris, end Særejendomsrettens Anerkendelse«. For den positivt gældende forfatterrets vedkommende er det ikke rigtigt at tillægge den private eneret en så absolut betydning, som det her er sket. Den erkendelsestrang og den kunstneriske drift, der får mennesket til at kaste sig over løsningen af tilværelsens problemer eller til gennem kunsten at forme billeder af livet til forklaring eller forherligelse af menneskets lod, vil i et kultursamfund altid kræve en udløsning ganske uafhængig af, om der overhovedet findes en forfatterret, eller hvorledes denne eventuelt er affattet. Den åndelige tilskyndelse, der leder til frembringelsen af betydningsfulde åndsværker, vil normalt ikke være direkte påvirket af ønsket om at tjene penge, og den stærkeste sjælelige tilfredsstillelse vil forfatteren finde i glæden over at have frigjort sin personlighed i værket og over den anerkendelse, der ydes ham for hans åndelige indsats. Inden de moderne forfatterlove fremkom, var der siden renaissanceens dage i Europa skabt åndelige værdier, som vi lever på den dag i dag, og forfatteren var forøvrigt heller ikke retsløs, da det jo altid stod ham frit for at udnytte sin ejendomsret til manuskriptet og den deraf følgende magt over offentliggørelsen. Vinding Kruses anskuelse, hvorefter vi kun får åndsværkerne mod at give den økonomiske eneret som modydelse, og som til en vis grad falder sammen med Hartvig Jacobsens krav om »noget for noget«, har kun en højst begrænset gyldighed.

Som konklusion må man da gøre sig klart, at forfatterretten efter hele sin natur kun kan være indstillet på at yde forfatteren formel retfærdighed. Set fra samfundets synspunkt er den alene et forsøg på at gøre det muligt for en større eller mindre del af de frie skribenter at skaffe sig en eksistens, der helt er baseret på deres åndelige produktion. De grundsætninger, der er gældende for alt ideelt åndsarbejde, medfører, at der ikke består nogen art af garanti for, at den kvantitetsregel, som rent praktisk bestemmer omfanget af forfatterens økonomiske udbytte, i medfør af forfatterloven giver resultater i overensstemmelse med det kvalitetsprincip, der gælder for fortjenester indenfor åndslivet. For-

fatterretten kan aldrig nå længere end til at skaffe forfatteren en andel i bogsælget i forhold til dettes størrelse, og det er indlysende, at den hermed giver den største chance til alle dem, der gennem underholdningslitteraturen forstår at imødekomme læsebehovet indenfor et stort publikum.

Samfundet har altså ikke med denne lovgivning været i stand til helt at opfylde sine kulturelle forpligtelser. Ved siden heraf vil mæcenatet vedblivende være uundværligt såvel til opmuntring af unge talenter som til hjælp til de modne forfattere, som vel har ydet deres anerkendte bidrag til vor litterære udvikling, men ikke har kunnet forene denne indsats med en økonomisk succes, der har kunnet befri dem for økonomiske sorger, og i vor tid vil det være naturligt at lade det blive staten, der i første række påtager sig rollen som åndslivets hjælper. For videnskabens vedkommende er dette forlængst anerkendt som en uafviselig nødvendighed. Skønt meget få har nogen indsigt i, hvad der ydes af de enkelte forskere, gør den tilsyneladende paradoksale omstændighed sig gældende, at alle kan anerkende, at videnskaben er en for et kultursamfund uundværlig faktor, fordi den bringer umiddelbare resultater og hyppigst beskæftiger sig med problemer, der er om ikke af håndgribelig, så dog af en sådan positiv karakter, at de har en vis relation til hverdagens virkelighed. Vanskeligere stiller sagen sig for skønlitteraturen til trods for, at den er langt lettere tilgængelig, beskæftiger sig med psykologiske og rent menneskelige emner og netop tilsigter at øve indvirkning på almenheden. Naturligvis må statsmagten til en vis grad regne med de fortjenstmuligheder, som forfatteren har gennem sin produktion, men når disse ikke slår til, er det ikke altid lige let at overbevise alle om, at kunsten ikke er en overflødig luksus, som må opretholdes af dem, der har interesse for og råd til at dyrke en så udsøgt passion. De af litteraturens mænd, der har ydet et bidrag til samtidens livsopfattelse, været med til at forme dens kulturelle bevidsthed eller øget vor kulturskat af blivende skønhedsværdier, har et krav på samfundets taknemmelighed, som ikke er opfyldt med forfatterrettens usikre belønning. Digteren skal både kranses med laurbær og bespises på Prytaneion, dersom han skænker

åndslivet varige og umistelige værdier. Det danske samfund har da også i et vist omfang søgt at opfylde dets moralske forpligtelse på dette punkt og yder årlig understøttelse til en ret omfattende kreds af forfattere. Skønt tanken er vanskelig at føre ud i praksis, fordi der skal udøves et konkret skøn, som vil være påvirket af forskelligartede anskuelser og åndsretninger, kunne der sikkert i et land, som med rette er stolt over de hundreder af millioner kroner, der årlig bevilges til sociale understøttelser og til fremme af undervisningsformål, være vist en større generøsitet, end det hidtil har været tilfældet. Løsningen kan aldrig blive fuldkommen, og der vil altid være et eller andet miskendt geni, der også hos statens ledende organer vil savne den forståelse, hans publikum har nægtet ham. Derimod synes erfaringen i hvert fald her i landet at vise, at faren for, at statsunderstøttelsen skulle virke som en hemning på de frie og malkontente skribenters uhindrede udfoldelse, ikke vil være tilstede. I alle tilfælde er det bestående system et værdifuldt vidnesbyrd om, at samfundet principielt har erkendt, at der bør gives forfatterne en rekompensation, bygget på kvaliteten af den åndelige ydelse, og at forfatterretten alene er utilstrækkelig til at imødekomme skønlitteraturens berettigede økonomiske krav.

d. OFFENTLIGGØRELSEN

Når det åndelige arbejde i det foranstående afsnit er blevet så udførligt behandlet, og der nu og da er lagt en vis skepsis for dagen overfor arbejdsgrundsætningens absolutte værdi som motivering for forfatterretten, har det hermed været hensigten at antyde, at opfattelsen af retten som en art aflønning for en arbejdspræstation vel rummede en stor del af sandheden, men var for snæver og ikke måtte betragtes som den eneste og udtømmende forklaring på rettens tilblivelse og udformning. Det kompensationsprincip, som bygger på parallellen mellem det åndeligt og det materielt skabende arbejdes krav på udbytte, kan ikke stå som den isolerede begrundelse for og årsag til den vidtgående eneret,

der i loven er tildelt forfatteren, fordi det i virkeligheden ikke giver nogen sikker vejledning med hensyn til arten, omfanget og varigheden af den ret, der skal betragtes som gengæld for den åndelige ydelse. Hvis en snedker forarbejder en stol og sælger den til en kunde, oppebærer han gennem salgssummen et vederlag for sit slid, og dermed er den sag ude af verden. Har en ung digter derimod skrevet nogle smukke vers, erhverver han såvel et honorar for den første publikation som en eneret til fortsat udnyttelse, der efter gældende ret måske kan opretholdes i 100 år, såfremt der skulle være forundt ham et langt liv. I begge tilfælde er der ydet løn for udført arbejde, men efter arbejdsteorien er der i og for sig ikke givet nogen grund for, at digteren for eksempel ikke skulle lade sig nøje med den betaling, han opnår, da han første gang sælger sine digte, som snedkeren sin stol.

Supplerende momenter må drages med ind i undersøgelsen, nemlig de særlige omstændigheder, der knytter sig til den offentliggørelse, der bevirker, at forfatterretten bliver til, og som indeholder noget mere end en rent formel betingelse for, at retten kan træde i kraft. Forud for denne akt har forfatteren en fuldstændig og rent fysisk ejendomsret over manuskriptet, fordi han har frembragt det, og han kan gøre med det, hvad han vil - tilintetgøre det, gemme det hen i sit skrivebord, læse det op for venner og bekendte, eller endelig anvende det til offentliggørelse. Genstanden for denne ejerret har en mulighed for at blive genstand for en forfatterret, og denne mulighed bliver til virkelighed i det øjeblik, da forfatteren giver værket til offentligheden. Denne handling er et udslag af en politisk frihedsret, idet den hviler på et sådant forhold mellem borger og stat, at det åbner den enkelte personlighed adgang til at fremsætte sine ytringer og meninger overfor en ubegrænset og anonym kreds af medborgere. En betingelse herfor vil det dog altid være, at den pågældende nødvendigvis til gengæld må tage ansvaret for sine ord. Forfattersuveræniteten og forfatteransvaret, som træder i funktion ved offentliggørelsen, er ikke kommet til verden gennem forfatterretten,

og det ville være temmelig ubegrundet at føre dem ind under den, da de er organisk forbundne med store og vigtige retsprincipper, hvis gyldighed strækker sig langt ud over det i denne sammenhæng begrænsede forfatterretlige område. Når dansk forfatterlov indeholder bestemmelser om pseudonyme og anonyme skrifter, er det da også ejendommeligt og helt konsekvent, at den indskrænker sig til at give regler om forfatterretten og overhovedet ikke berører ansvarsproblemet, der på det vigtige journalistiske område er behandlet i en særlig lov af 13. april 1938 om pressens brug.

Ved offentliggørelsen indtræder den afgørende begivenhed, at forfatteren skænker sit åndsprodukt til offentligheden, og at værket går over til at blive en del af vort åndelige fællesje, hvis tanker og indhold enhver kan tilegne sig. Når man skal motivere forfatterretten, er det nødvendigt til ydelsen af det åndelige arbejde også at føje det uafviselige krav om, at værket skal være overgivet til offentlighedens frie og uhindrede benyttelse. Førrend dette er sket, vil der ikke være noget rationelt grundlag for at yde forfatteren en vidtgående eneret, der må opfattes som en rekompensation, både fordi der er frembragt et værk, og fordi dette er stillet til rådighed for almenheden. Denne sidste akt repræsenterer en selvstændig og af frembringelsen som sådan uafhængig handling, der udløser en kreds af retsvirkninger, blandt hvilke er den økonomiske forfatterret. Ved udgivelsen af en bog iværksættes der en materiel produktion, der indgår i det økonomiske liv. Forfatterpersonligheden, der skaber værket, ejer manuskriptet, træffer beslutning om offentliggørelse og tager ansvaret for denne, får da i kraft af denne kæde af omstændigheder og ikke alene som følge af det åndelige arbejde af samfundsmagten tildelt en ret til at få andel i udbyttet af den økonomiske proces, han har sat igang, og fastsættelsen af denne ret sker i forfatterloven. I tilfælde, hvor der er tvivl om, hvorvidt et forhold falder ind under denne lov, kan man altså ikke drage en umiddelbar og sikker slutning fra udførelsen af et åndeligt arbejde til anerkendelsen af den ved loven regulerede eneret.

Offentliggørelsen er den akse, hvorom al forfatterret drejer sig,¹ og som det udtales i motiverne (betænkningen pag. 25) til den nugældende danske lov af 23. april 1933, er den »det bærende princip i loven«, hvis hovedbestemmelse i § 1 lyder således: »En forfatter har . . . udelukkende ret til at offentliggøre sit skrift eller mundtlige foredrag«.² Hvis disse ord sammenholdes med lovens anden hovedregel i § 9, 1. stk.: »forfatteren kan overdrage retten til offentliggørelse af sit værk helt eller delvis«,³ træder definitionen af forfatterretten frem af sig selv som en overdragelig eneret til ved offentliggørelse at reproducere et åndsværk. Overdrageligheden må gælde hele retten, dersom

1. *Anderledes Alf Ross, T.f.R. 1945 s. 347. »Værket« er en abstraktion, en terminus technicus for den relative enhed i idéindhold i en serie af oplevelser. Retsordenen indrømmer gennem ophavsretslovgivningen ophavsmanden et vist herredømme over de materielle vilkår, der betinger oplevelsen af værket. Dette sker bl. a. gennem mangfoldiggørelsesretten, d. v. s. en eneret til at fremstille eksemplarer af værket, og gennem fremførelsesretten. Denne sidste er principielt indskrænket til offentlig fremførelse, hvorimod mangfoldiggørelsesretten - i en principiel analyse - må være ubetinget af offentlighed. - Se herimod O. K. Magnussen, *Naboretlige Studier* s. 37 (i note 25), der udtaler, at offentliggørelse godt synes at kunne kaldes åndsrettighedens principielle indhold. Se også Torben Lund, *N.I.R. 1954*, s. 137. B.R.*
2. *Den tilsvarende bestemmelse i Københavnsudkastet § 2 er sålydende: »Ophavsretten medfører . . . eneret til at råde over værket ved at fremstille eksemplarer af det og ved at gøre det tilgængeligt for almenheden . . .«, se herom Da Mot s. 97 f.f., Fi Mot s. 47-48, No Mot s. 10-11. Det svenske udkast af 1956 har samme formulering, se Sv Mot s. 92 f.f. Idet der herom henvises til Bergströms afhandling som helhed, skal desuden nævnes de af Alf Ross i T.f.R. 1951, s. 89 f.f. og af Vinding Kruse i T.f.R. 1952, s. 404 f.f. fremsatte betragtninger, jfr. også Hartvig Jacobsen, *Forlagsretten* s. 22 f.f. B.R.*
3. *Reglen om overdragelse af retten til »at råde over værket« indeholdes i Kbh. udk. § 25, 1. punktum: »Ophavsmanden kan helt eller delvis overdrage sin ret til at råde over værket«, Da Mot s. 136-138, No Mot s. 19, Fi Mot s. 63-64. I det svenske udkast af 1956 indeholdes den - ligelydende - regel i § 27, Sv Mot s. 274 f.f. B.R.*

man ved ret til offentliggørelse kan forstå det samme i begge paragrafferne,¹ hvad der ikke umiddelbart synes at være noget til hinder for at antage. Andre vil vistnok i § 1 også indfortolke den personlige offentliggørelsesret, som er uoverdragelig, men der er så meget mindre grund til at gøre dette, som denne ret har den klareste og mest fuldkomne hjemmel i grundlovens § 84,² hvorefter »enhver er berettiget til paa Tryk at offentliggøre sine Tanker«. Det er ikke sandsynligt, at forfatterloven skulle behøve at gentage eller understrege grundlovens bud.³

Det er tidligere fremhævet, at det vil være formålstjenligt i hvert fald teoretisk at holde de personlige rettigheder ude fra forfatterretten. Personlighedens suveræne ret til at bestemme, hvad et skrift skal indeholde, og hvorvidt det skal offentliggøres, hører hjemme i en retssfære, der er intimt forbundet med forfatterens æres- og ansvarsfølelse og hans hele eksistens som åndspersonlighed og er artsforskellig fra forfatterlovens økonomiske interessekreds, der fortrinsvis har køb og salg for øje og er beregnet på at finde konkret udtryk i forlagskontrakter og lignende dispositioner. Allerede ved offentliggørelsen ses den principielle distinktion mellem de to komplekser af rettigheder, skønt de tilsyneladende er uadskillelige tvillingbrødre, bæres af samme subjekt, og for så vidt aldrig helt vil kunne fornægte den fælles oprindelse, som de ofte vil kunne hævdes eller krænktes ved en eller samme handling. Til trods for dette ydre fællesskab er de indre og de retlige forskelligheder så væsentlige, at de må fremholdes og understreges så stærkt som muligt, dersom der skal være håb om at få tilvejebragt en klar og sikker rettesnor for behandlingen af de forfatterretlige problemer. I lovgivning og videnskab uddybes nu i stigende grad det skisma, der indtræder ved forfatterens død, når hans personlighedsret bortfalder, og der skelnes efterhånden

1. *No Mot udtaler s. 19 vedrørende Kbh. udk. 25 ex tuto, at »det som ophavsmannen kan overdra, helt eller delvis, er bare retten til å råde over verket etter § 2.«* B.R.

2. *Grl. 1953 § 77; jfr. ovenfor s. 20, note 2.* B.R.

3. *Om ytringsfriheden efter Grl. 1953 § 77 se Poul Andersen, Dansk Statsforfatningsret s. 661 f.f.* B.R.

bestemt mellem på den ene side arvingernes ubetingede overtagelse af den økonomiske forfatterret og på den anden side tilsynet med udøvelsen af de beføjelser, der inden døden hørte ind under forfattersuveræniteten^{1,2}. Derfor vil det kun være konsekvent, at distinktionen føres helt frem til den retlige genesis, hvad der ej heller vil volde større vanskeligheder.

Forfatterpersonligheden, som er den dynamiske kraft, hvorfra åndsværket udstrømmer, har under udarbejdelsen det fuldkomne

1. Jfr. forfatterlovens § 9, stk. 5. J.H.

2. I Kbh. udk. er reglerne om *droit moral* og om Undervisningsministeriets varetagelse af forfatterens faderskabsret og respektret ændret. En regel, svarende til § 9, stk. 4 i loven af 1933, men af et noget videre indhold, findes i udk. § 3, se herom Da Mot s. 104-108, Fi Mot s. 48-49, No Mot s. 11-12, Sv Mot s. 113-132. En regel, svarende til § 9, stk. 5 findes i udk. § 48, der giver Undervisningsministeriet (i Finland »myndighet som bestämmes genom förordning«, i Norge »vedkommende departement«) adgang til efter ophavsmandens død at forbyde en »benyttelse« af et værk, som krænker kulturelle interesser. Forbud kan - ligesom efter 1933-loven - nedlægges, selvom ophavsrettens gyldighedstid er udløbet. Se Da Mot s. 172-173, Fi Mot s. 82-83, No Mot s. 28. I det svenske udk. af 1956 findes en tilsvarende regel i § 51; dog tales der ikke om »benyttelse« (finsk tekst: »förfarande«), men kun om det tilfælde, at værket »återgives offentligt«; forbud skal nedlægges i judicielle former; se Sv Mot s. 403-411. Det bemærkes, at foruden ministeriet vil efter udkastet - i modsætning til den efter 1933-loven gældende ordning - tillige ophavsmandens efterlevende ægtefælle og visse nærtstående slægtninge kunne gribe ind efter reglen i udk. § 28, stk. 3, se herom Da Mot s. 140-142, Fi Mot s. 65-66, No Mot s. 20. I sv. udk. findes en tilsvarende regel i § 30, stk. 3, se Sv Mot s. 297-300.

Den af forfatteren med henblik på den efter 1933-loven gældende retstilstand foretagne distinktion mellem de økonomiske rettigheders overgang til arvingerne og de ideelle rettigheders fuldstændige overgang til offentlig myndighed vil altså ikke kunne anvendes, såfremt det fællesnordiske udkast gennemføres til lov.

- Om Undervisningsministeriets praksis vedrørende *droit moral* efter 1933-loven se Torben Lund, *Om Forringelse af Litteratur-, Musik- og Kunstværker* (Kbh. 1944). B.R.

herredømme over værket og dets enkelte dele, skitser, udkast af enhver art, og når han iværksætter offentliggørelsen, er det ligeledes en emanation af personlighedsretten, der altså er forudsætningen og fundamentet for den eneret, som i medfør af forfatterloven træder frem for dagens lys ved offentliggørelsen. I modsætning til den altid nærværende og indtil døden bestående personlige ret skabes forfatterretten altså først ved gennemførelsen af selve offentliggørelsesakten og er indtil da, medens værket (retsobjektet) fuldføres, kun tilstede som en latent mulighed. Når det i lovens § 12¹ er forbudt forfatterens og hans arvingers kreditorer at gøre udlæg i forfatterens manuskript og at offentliggøre dette, er det i virkeligheden i nøje overensstemmelse med den tanke, der her er hævdet, og hvorefter der i disse tilfælde overhovedet ikke eksisterer nogen overdragelig forfatterret, som der kan gøres udlæg i. En sådan kan ikke fremkomme, førend forfatterpersonligheden har truffet beslutning derom, har frigjort sig for sit værk og skænket det til almenhedens frie benyttelse.² I så fald giver loven ret til al den økonomiske vinding, der kan indhøstes ved udnyttelse af eneretten til at offentliggøre værket som bog eller i anden offentlig tilgængelig reproduktion. Denne ret kan altså udnyttes ved omsætning i det økonomiske liv, men personlighedens ret vil bestå ganske uanfægtet af forfatterrettens udøvelse. Overdrageligheden er et så sikkert kendetegn på den økonomiske forfatterret, at den ikke bør kunne forveksles med den personlige ret, i kraft af hvilken forfatteren træder op og gør sig gældende overfor offentligheden. Den største vanskelighed ligger måske i det formelle, fordi man ofte må anvende næsten de samme ord til at kendetegne de to forskellige grupper af rettigheder. Hvis man for eksempel taler om »ret til offentliggørelse«, kan dette udtryk både betegne personlighedens primære ret og den sekun-

1. Se nu Kbh. udk. § 29, jfr. ovenfor s. 42, note 1. B.R.

2. Jfr. O. K. Magnussen, *Naboretlige Studier* s. 43: »Så længe melodien kun synger i komponistens sind, kan den ikke være genstand for forfatterret. Den må først være trådt ud i livet ved at være nedskrevet eller spillet eller sunget for en tilhører, før komponisten kan have de beføjelser over den, som forfatterretten giver«. B.R.

dære økonomiske forfatterret, men skønt det som regel af sammenhængen vil være let at forstå, hvad meningen er, er der fremkommet mange misforståelser som følge af tvetydigheden i ordbrugen.

Hvad der i teorien har forvoldt uenighed og bryderier, er det kun tilsyneladende mærkværdige forhold, at der ved offentliggørelsen fremkommer et omsætteligt fra forfatterpersonligheden frigjort formueobjekt samtidig med, at forfatterpersonligheden bevarer sin fulde integritet og beholder såvel herredømmet over nye udgaver af værket, ret til at foretage ændringer o. s. v., som ansvarspligten. På dette sidste punkt bekræfter erfaringen, at forfatteren ikke blot vil være udsat for skiftende æstetiske vurderinger af sit værk, men endog i lang tid efter offentliggørelsen som følge af politiske omvæltninger kan komme til at bære et efterfølgende ansvar for tidligere udsendte bøger. Den ovenfor påpegede modsætning var hovedkilden til divergensen imellem Gierckes personretlige skole og den af Josef Kohler repræsenterede retning. Giercke og hans tilhængere betragtede forfatterretten som en konsekvens og en udløsning af den dynamiske personlighed og lagde hovedvægten på dennes fortsatte beføjelse til at råde over de udsendte åndsværker og på det bånd, der stadig syntes at bestå mellem forfatteren og værket, medens Kohler indlagde sig uvisnelig fortjeneste ved at godtgøre, at det offentliggjorte værk var et selvstændigt af forfatteren uafhængigt omsætteligt objekt. Det var ikke et stykke af personligheden, men et særegent immaterielt retsgode, der var forfatterrettens genstand, og de personlige rettigheder blev ført ind under en anden fra den økonomiske forfatterret væsensforskellig kategori. Ved denne indsats blev Kohler den virkelige grundlægger af den moderne forfatterret.

Problemet er dog langt fra døet bort og er snarest blevet genoplivet ved den moderne dyrkelse af problemet »droit moral«, den ideelle ret, eller hvad man nu kalder den fremherskende bestræbelse for at indføre personlige elementer i forfatterretten. Som et eksempel på den usikkerhed, hvormed spørgsmålet vedblivende opfattes, vil det være fristende at citere en udtalelse af

Eberstein i hans Forfatterret (pag. 140-41), hvor han omtaler, at kreditorerne ikke har ret til at foranstalte en ny udgave af et offentliggjort værk og derefter bemærker: »I detta ligger, att verket icke ens efter offentliggörandet har karaktären av en fristående, i förhållande til författaren självständig nyttighet, utan att det även därefter består ett personligt samband mellan författaren och verket. Detta lagstiftarens avgörande går rakt emot den Kohlerska uppfattningen, »dass jede Schöpfung sich vom Schöpfer ablöst«. En i fransk litteratur berömd formulering av Saleilles uttrycker träffande det personliga sambandet sålunda: »L'œuvre est en cours de publication tant que l'auteur est vivant, c'est une émanation incessamment agissante de la faculté créatrice de l'individu«. Detta förhållande för i stor utsträckning med sig, att verket från författarens side sett aldrig blir någonting avslutat utan för att kunna bestå inför hans vetenskapliga eller estetiska samvete är i ständigt behov av förnyelse.«

For det første er den betragtning, der her er anlagt, fra en skribents synspunkt mærkeligt psykologisk, idet den giver indtrykket af, at forfatteren aldrig bestiller andet end at lave om på sine gamle værker, medens hans udvikling i virkeligheden altid foregår gennem en stadig fornyet produktion, der giver et billede af hans åndelige vækst og skiftende indstilling, således at han som regel fjerner sig længere og længere fra sine første bøger. Men dernæst har Saleilles og Eberstein uret overfor Kohler, fordi de overser det allervigtigste moment i sagen. Ganske vist har personligheden både visse ikke-materielle rettigheder og et vist ansvar i forholdet til det udsendte værk, men han kan aldrig kalde det tilbage. Ved den første offentliggørelse er herredømmet over dets indhold for evigt gået tabt for ham og tilhører nu almenheden, og denne åndelige virkning af offentliggørelsesakten ville være ganske påvirket af, om forfatteren skulle skifte mening om sit værk og kalde et restoplag tilbage. Værket er for bestandigt gået over i det åndelige fælleseje, fordi enhver interesseret nu vil have mulighed for gennem biblioteker eller på anden måde at gøre sig bekendt med det, og det lever sit eget liv uafhængigt af forfatterens bestemmelser. En ny og ændret udgave af samme bog be-

tyder kun en yderligere emanation af forfatterpersonligheden, og den får for sit vedkommende nøjagtig samme forfatterretlige skæbne som den første. Men på den anden side - til gengæld for, at forfatteren har skænket sit værk til almenheden, opstår der gennem anerkendelsen af forfatterretten et omsætteligt formueobjekt, der som Kohler rigtigt har påvist, har skilt sig helt ud fra den skabende personlighed, og som denne nu får eneret til at udnytte. Den udelukkende økonomiske ret, som i hovedsagen kun manifesterer sig overfor forlæggere, teaterdirektioner og lignende faktorer, der driver forretning med reproduktion eller fremførelse af åndsværker, vil altid vise sig at være inkommensurabel både med forfatterpersonlighedens suveræne ret til at beherske den immaterielle relation til publikum og med hans pligt til at tage det moralske og det juridiske ansvar for sine handlinger. Derfor vil det være rationelt og fremmende for forståelsen af forfatterrettens væsen principielt at holde de personlige og uoverdragelige rettigheder helt udenfor forfatterloven, således som det altid har været anerkendt med hensyn til forfatteransvaret.

Ligesom offentliggørelsen bevirker forfatterrettens tilblivelse som økonomisk eneret, kaster den lys over dennes udøvelse og varighed. Da rettens indhold går ud på at træffe bestemmelse med hensyn til reproduktionen af et åndsværk,¹ og denne beføjelse efter den retlige genstands karakter vil kunne udnyttes, sålænge forfatteren lever, er det naturligt at lade retten gælde indtil hans død. Eftersom den dog vedblivende repræsenterer et formueobjekt, og der er tale om en rettighed af økonomisk natur, følger det heraf, at den i et vist omfang bør overgå til forfatterens arvinger ligesom andre formuegoder. Forfatterloven indeholder mange detailbestemmelser, men disse tilsigter alle at fastslå eller begrænse den omsættelige eneret til offentliggørelse, som bærer hele forfatterretten og i realiteten er identisk med denne. Ingen henvi-

1. *Det er dette forhold, der af Ross beskrives ved, at retsordenen gennem ophavsrettens regler giver ophavsmanden magt til at bestemme, når andre skal have adgang til at opleve værket, nemlig ved at der indrømmes ham herredømme over de materielle vilkår, der betinger oplevelsen, se T.f.R. 1945 s. 347. B.R.*

ning til det åndelige arbejde eller anden moralsk begrundelse kan strække forfatterretten udover, hvad der har hjemmel i det gennem loven autoriserede offentliggørelsesprincip, og dette må vistnok også formenes at være anerkendt ved dommen i den kendte Freuchen-sag (U.f.R. 1930, pag. 416), hvor et forbud mod, at et lejembibliotek udlånte en bog uden forfatterens samtykke, blev opretholdt udfra et rent kontraktmæssigt synspunkt for vareomsætning, medens forfatterretten måtte anses for udtømt ved lovreglerne om offentliggørelsesretten.¹

De anskuelser, der her er hævdet, er ikke almindelig anerkendt, og er måske næppe tidligere fremsat i en form som den foreliggende. Den sædvanlige opfattelse går ud på, at forfatterretten sammenfatter både personlige og formueretlige elementer, og at rettens tilblivelse finder sted ved den åndelige skabelsesakt, hvilket sidste selv Kohler mente, fordi han ikke førte sine distinktioner mellem det personlige og det økonomiske igennem til rettens genesis. Det må dog være klart, at tildelingen af en betydningsfuld økonomisk eneret ikke kan hvile på et så usikkert fundament, som det ville være, hvis man f. eks. skulle til at regne ud, hvornår en forfatter har fuldført et eller andet kapitel af en bog, og der er i virkeligheden ingen praktisk eller anden motivering for at lade retten fremtræde, førend forfatterpersonligheden har tilkendegivet og gennemført sin vilje til offentliggørelse.

Et andet spørgsmål er det så, om de her fremførte synspunkter er i overensstemmelse med gældende ret, in casu vor lov af 26. april 1933. Nu er det jo ikke lovgivningens opgave at demonstrere teoretiske principper, men at give bestemte anvisninger til løsning af praktisk foreliggende interessekonflikter. Det kan ikke være afgørende for værdien af teoretiske betragtninger, om disse på et eller andet punkt skulle komme i modstrid med den positive ret, fordi det må stå videnskaben frit for at pege på veje, der eventuelt kræver en ændret lovgivning, og i så henseende har dansk retsvidenskab netop med hensyn til forfatterretten lagt et

1. Se om Freuchen-sagen også Torben Lund i *U.f.R. 1943 B*, s. 12, samt O. K. Magnussen, *Naboretlige Studier* s. 47 f. med henvisning bl. a. til højesteretsdommen i *U.f.R. 1943*, s. 1119. B.R.

virksomt initiativ for dagen. Imidlertid tør det påstås, at den gældende lov i det store og hele meget vel kan indpasses i den ramme, der ovenfor er angivet for opfattelsen af forfatterretten som den omsættelige eneret til offentliggørelse. Det vigtigste tilfælde, hvor forfattersuvereniteten er direkte beskyttet, og hvor der endnu ikke kan være tale om forfatterret, er fra gammel tid forbudet imod, at forfatterens og hans arvingers kreditorer råder over uudgivne manuskripter eller foranstalter nye udgaver af offentliggjorte værker. Endvidere er der under indflydelse af den i Rom¹ reviderede Bern-Konvention ved gennemførelsen af den nuværende lov kommet enkelte nye bestemmelser til, som er præget af den moderne »droit moral« bevægelse. Når der alligevel ikke synes at bestå nogen ubetinget eller uovervindelig modsætning imellem loven som helhed og den her gennemførte sondring mellem de personlige og de økonomiske rettigheder, skyldes det, at dansk lov har bevaret den sunde og gode tradition at fastholde offentliggørelsesretten som det centrale element i hele forfatterretten, at denne ret i § 9, 1. stk.² udtrykkelig er karakteriseret som en overdragelig og altså ikke personlig ret, og at offentliggørelsen er anvendt som retligt kriterium i næsten hver eneste paragraf. Selvom loven af 1933 er behæftet med enkelte fejl og misforståelser, er den alligevel i dybere overensstemmelse med de bærende og rigtige principper end den tilsvarende norske og svenske lovgivning. I den svenske lov af 30. maj 1919 hedder det i § 2: »Författare äger uteslutande rätt att genom tryck, fotografi eller på annat sätt mångfaldiga sitt verk«, og hermed har man sat mangfoldiggørelsen, der kun betegner en anticiperet offentliggørelse eller et forsøg på at omgå eneretten, i forgrunden i stedet for offentliggørelsen, medens den norske lov af 6. juni 1930 nærmer sig det rigtige standpunkt ved i § 1 at kendetegne forfatterretten som en »enerett til at rå over sitt verk ved at mang-

1. Den 2. juni 1928. Konventionen er senere revideret i Bruxelles den 21. juni 1948. Reglerne om droit moral findes i konventionens artikel 6 bis. B.R.

2. Jfr. ovenfor s. 64, note 3. B.R.

folddigjøre det i hvilken som helst skikkelse, og på hvilken som helst måde gjøre det tilgjengelig for offentligheten«. Her er dog langt fra givet et så klart og enkelt udtryk for hovedsagen som i den danske lov, der i § 1 indskrænker sig til at give forfatteren »udelukkende ret til at offentliggøre.«¹

Imidlertid synes vor bestående og i det hele tilfredsstillende ordning at skulle omstyrtes af reformatoriske bestræbelser, der i de senere år har gjort sig stærkt gældende, og navnlig har fundet kraftig støtte og levende impulser hos Vinding Kruse, vor retsvidenskabs førstemand på det forfatterretlige område. Det var ham, der havde den afgørende indflydelse på udarbejdelsen af forfatterforeningsforslaget i 1936, og sidst har Hartvig Jacobsen i Ophavsretten redigeret sit private udkast til en ny ophavsret. Ejendommelig for begge disse forslag er den tilsidesættelse for ikke at sige ringeagt, hvormed offentliggørelsesretten er blevet behandlet som et forældet og tilbagelagt stadium i forfatterrettens udvikling. I foreningsforslaget har forfatteren »Ret til at bestemme om Værkets Anvendelse og Benyttelse i enhver Retning«,² hvilket endda kun er en enkelt konsekvens af ophavsmandens »ejendomsret«. Offentliggørelsesretten er først nævnt som et eksempel på en udnyttelsesform, der henhører under en af rettens fire befordringsgrupper. Hartvig Jacobsen er måske knap så vidtgående og er mere konkret og realistisk, når han giver forfatteren »udelukkende Ret til at raade over Værket, til Hævdelse af sine personlige og kunstneriske Interesser og til al økonomisk Udnyttelse af Værket«, men også for ham er offentliggørelsen indskrænket til at være en enkelt af de former, hvorigennem eneretten kan give sig udslag, selvom den næppe er trængt i baggrunden på samme ostentative måde som i det førstnævnte forslag. Overfor hele dette brud på en næsten hundredårig tradition vil det være rimeligt at stille krav om en afgørende og overbevisende begrundelse. Da Hartvig Jacobsen i det væsentlige henviser til den al-

1. Om Kbh. udk. § 2, se ovenfor s. 64, note 2. B.R.

2. Se også Vinding Kruse, *En nordisk Lovbog* s. 124 og s. 456 f.f., jfr. samme forfatter i *T.f.R.* 1952 s. 422. B.R.

mindeligt fremherskende opfattelse (Ophavsretten pag. 84 ff)¹ og ikke har lagt vægt på specielt at uddybe dette spørgsmål, er det naturligt fortrinsvis at henholde sig til motiverne til foreningsforslaget, som er en gengivelse af Vinding Kruses afhandling i »Ejendomsretsspørgsmaal« (pag. 41 ff).

For det første nævnes det, at selve begrebet offentliggørelse i praksis viser sig mere og mere at være vanskeligt at arbejde med, og der henvises til en i Torben Lunds kommentar til »Loven om Forfatterret og Kunstnerret af 26. April 1933« (pag. 47-51) anført domspraksis, men dette argument kan der dog ikke tillægges nogen vægt. Naturligvis vil det ikke kunne undgås, at der i praksis vil opstå tilfælde, hvor det ikke vil være helt let at fastslå, om f. eks. en teaterforestilling er opført for en offentlig kreds, og et tilsvarende forhold gør sig gældende for utallige andre lovbestemmelser, hvor et bestemt kriterium skal bringes til anvendelse overfor forskelligartede omstændigheder; men fordi en regel lejlighedsvis forårsager noget besvær for administrationen eller domstolene, er dette ingen motivering for at ophæve den, når der ellers er gode grunde til at opretholde den. Desuden skulle det være mærkeligt, om begrebet offentliggørelse på dette felt skulle volde større bryderier end på de andre områder, hvor det ligeledes anvendes, og hvor ingen tænker på at ophæve det. Som eksempler herpå kan der foruden til trykkefrihedsbestemmelsen i grundlovens § 84,² hvis brug af ordet »offentliggøre« er betydningsfuld i nærværende forbindelse, henvises til samme lovs § 86,³ hvorefter politiet har ret til at overvære »offentlige Forsamlinger« og til beværterloven af 15. marts 1939, hvor spørgsmålet om offentlighed også spiller ind i flere tilfælde. Eller hvordan skulle man kunne undvære dette begreb i den med forfatterretten beslægtede patentlovgivning? Bortset fra, at der her må lægges vægt på den offentlige fremlæggelse af patentansøgningen og den offentlige kundgørelse af patentet, spiller det en vigtig rolle

1. Se nu Hartvig Jacobsen, *Forlagsretten s. 13 f.f. med gennemgang bl. a. af Københavnsudkastet*. B.R.

2. *Grl. 1953 § 77*. B.R.

3. *Grl. 1953 § 79*. B.R.

ved nyhedsbestemmelsen, idet der ifølge patentlovens § 1,3) ikke kan gives patent på »opfindelser, der på den tid, da ansøgning om patent indleveres, allerede findes således beskrevet i almindelig tilgængelig trykt skrift eller her i landet er bragt så åbenlyst i anvendelse, at sagkyndige derigennem er i stand til at udøve den«. Et åndeligt arbejde og et åndsværk, der ikke er kommet frem til offentligheden i en eller anden form, har altså slet ingen mulighed for at kunne afkræfte et patent, selvom arbejdsresultatet skulle være bedre eller være frembragt tidligere end den ved patentet beskyttede idé.

Større og antagelig afgørende betydning tillægger motiverne imidlertid kravet om beskyttelse imod, »at de af Forfatteren fremstillede Eksemplarer, Bøgerne, udlaanes eller udlejes til andre«, hvorefter det er meningen at opkræve vederlag til forfatteren for udlån fra visse offentlige biblioteker. Her synes der dog, som det er fremhævet af Knoph,¹ at foreligge en teoretisk fejlslutning. Ifølge hidtil gældende lov har forfatteren overhovedet ikke nogen ret over de i boghandelen udsendte værker. Siden Kohlers tid er det i videnskaben almindelig anerkendt, at forfatterrettens genstand er et såkaldt immaterielt retsgode - altså åndsværket som sådant - og f. eks. ikke den enkelte bog, der kun er en isoleret reproduktion af værket.² I kraft af eneretten til offentliggørelse over-

1. se T.f.R. 1937, pag. 152-53. Knoph har dog ingenlunde noget klart standpunkt i denne sag, jfr. Andsretten, pag. 95, hvor han siger, at problemet kan løses »ad rent ophavsrettslige linjer ved å gi forfatteren eneret til utleie«. Når den norske lov i § 10, pkt. 3 indeholder en bestemmelse om, at »offentlig utlån og utleie av eksemplarer av et åndsverk kan finne sted uten ophavsmannens samtykke«, kan der formentlig modsætningsvis uddrages den slutning, at forfatterens almindelige beføjelser i henhold til loven eventuelt kunne være udstrakt til at omfatte retten til at give det pågældende samtykke. J.H.

2. *Det er bl. a. dette spørgsmål, der har været genstand for så livlig diskussion, siden Alf Ross offentliggjorde sin afhandling om ophavsrettens grundbegreber i T.f.R. 1945, s. 321.*

Til forfatterens følgende fremstilling se desuden bl. a. O. K. Magnussen, Naboretlige Studier s. 42-49, J. Hartvig Jacobsen, Forlagsret-

drager forfatteren dispositionsretten over det immaterielle objekt til forlæggeren, som får lov til at foretage gengivelser til brug for offentligheden. De bøger, der fremkommer ved trykningen, er derfor helt og fuldt undergivet forlæggerens ejendomsret og kan sælges til hvem som helst, og værkets åndelige indhold tilhører derefter almenheden, som frit kan tilegne sig det. Det erkendes nu utvivlsomt af Vinding Kruse og Hartvig Jacobsen, at der endnu ikke foreligger nogen forfatterretlig hjemmel til at give forfatteren rådighed over bogsælget, hvad der netop er grunden til, at de vil erstatte offentliggørelsesretten henholdsvis med en ejendomsret eller en generel adgang til økonomisk udnyttelse af værket, fordi de tror, at de hermed får låne- og lejeretten med ind i forfatterretten. Men de har overset, at noget sådant ikke kan lade sig gøre, uden at de samtidig sprænger vort hidtidige begreb om det immaterielle gode som forfatterrettens genstand. Hvis man giver forfatteren ret til at bestemme over, hvem de bøger, som er undergivet andres ejendomsret, skal udlånes eller udlejes til, vil denne beføjelse ikke kunne karakteriseres som en råden over det immaterielle objekt - af samme natur som den, i kraft af hvilken han iværksætter offentliggørelsen, og som foreløbig er udtømt ved forlagskontrakten - men derimod som en begrænsning i den fysiske ejendomsret over de bøger, der tilhører en forlægger, en boghandler eller et bibliotek. Udlåneretten må nødvendigvis blive en ret over den enkelte bog og ikke over værket, og henhører således fuldstændig under boghandelens og ikke under forfatterrettens problemer. Thi det må formentlig betegnes som en umulighed at konstruere et retsgode, der både gælder for et materielt og et immaterielt objekt, nemlig både for bogen og for værket, og som på engang er undergivet såvel fysisk som åndelig ejendomsret.

At hverken Vinding Kruse eller Hartvig Jacobsen har haft øje for denne konsekvens vil tydeligt fremgå af deres lovforslag.

ten s. 24-25, Ross i T.f.R. 1951, s. 92-93, Vinding Kruse i T.f.R. 1952, s. 412 f., Torben Lund i N.I.R. 1954, s. 142 f., og i det hele Bergström s. 81 f.f. B.R.

Ifølge foreningsforslagets § 1 har forfatteren ret til at bestemme om »Værket«s anvendelse og benyttelse i enhver retning ved gengivelse, mangfoldiggørelse o.s.v. og »ved dets Udleje og Udlaan«. Disse udtryk kan kun forstås således, at det er »Værket«, der skal lånes og lejes ud, da dette ord i hele den øvrige del af bestemmelserne kendetegner åndsværket som immateriel genstand, men meningen er en ganske anden, nemlig at give forfatteren en dispositionsret over de enkelte bøger, som altså i virkeligheden ikke er dækket af denne paragrafs formulering. Hartvig Jacobsen, som uden smålighed har ophøjet forfatterrettens formål til dens indhold, idet han skænker sin ophavsmand »Ret til al økonomisk Udnyttelse af Værket«, giver ham herunder en særlig beføjelse til »at meddele Samtykke til Udlaan og Udleje af Eksemplarer af Værket«, og han synes da at have næret en vis betænkelighed ved sagen, fordi han udtrykkelig lader retten gælde eksemplarerne og ikke selve værket. Problemet vil dog ikke stille sig anderledes, selvom man ville forfølge tankegangen i Hartvig Jacobsens forslag og spørge, om en generel abstrakt beføjelse til at give samtykke til lån og leje kan indføjes som en integrerende del af selve den immaterielle forfatterret, hvad der vistnok ligger bag ved både hans og Vinding Kruses tanke. Da begge disse forskere anser de personlige rettigheder som hørende ind under forfatterretten, må man da først undersøge, om disse kan optage en sådan ret indenfor deres rammer. Formentlig kan der let opnås enighed om, at man her står overfor en umulighed, da mangelen på overdragelighed netop er en karakteristisk egenskab for personlighedsretten, og da der overhovedet ikke består nogen økonomisk relation mellem personligheden og det offentliggjorte værk, der er skænket til alle og som et rent åndeligt gode hverken kan lånes eller lejes ud.

Dernæst kommer spørgsmålet om den overdragelige eneret til offentliggørelse, der formentlig efter alles (og også efter Vinding Kruses og Hartvig Jacobsens) anskuelse må anses for den vigtigste del af den økonomiske forfatterret, og som i virkeligheden er identisk med selve forfatterretten, kan omfatte en almindelig

adgang til at udlåne eller udleje åndsværket.¹ Også i dette tilfælde må svaret blive benægtende. Ved forlagskontrakten sker der en fuldstændig eller delvis overdragelse af eneretten, der nærmest må betegnes som køb og salg, og begreberne lån og leje har slet ingen realitet på dette område - et eksempel på, at parallellen mellem den fysiske og den åndelige ejendomsret ikke altid lader

1. *Københavnsudkastet giver efter § 2 ophavsmanden »eneret til at råde over værket ved at ... gøre det tilgængeligt for almenheden«, og dette omfatter iflg. de danske motiver (s. 102) bl. a., »at en bog udlånes eller udlejes«, se også § 8 (Da Mot s. 113), hvori det hedder, at et værk anses for offentliggjort, når det er gjort tilgængeligt for almenheden, hvilket efter motiverne også skal omfatte udlån og udleje. Fi Mot og No Mot udtaler sig hverken ad § 2 eller ad § 8 om udlån eller udleje, se herom Hartvig Jacobsen, Forlagsretten s. 24-27.*

I udk. § 21, stk. 1 hedder det, at eksemplarer af »udgivne litterære værker ... kan lånes og lejes ud til almenheden«. Denne regel begrundes (Da Mot s. 130) udtrykkeligt ved »den vide definition af op-havsrettens indhold, jfr. § 2«. Heller ikke denne begrundelse genfindes i No Mot, hvorimod Fi Mot (s. 60) udtaler, at den frie adgang til »utlånande och uthyrande av skrifter ... innebär en inskränkning i upphavsmannens uteslutande rätt«.

Se om spørgsmålet endvidere Sv Mot ad § 2, særlig s. 95 f. En regel, svarende til Københavnsudk. § 21, stk. 1, findes i sv. udk. § 23, stk. 1, hvori der dog ikke tales om udleje og udlån, men siges, at »sedan litterärt ... verk blivit utgivet, må exemplar, som omfattas av utgivningen, spridas vidare ävensom visas offentligt«, se herom Sv Mot s. 246 f.f. Det udtales her (s. 246), at »spridningsrätten principiellt och systematisk bör begränsas så, att den icke kan göras gällande i fråga om vidareöverlåtelse av exemplar, som lagligen kommit i omlopp bland allmänheten. Däremot föreligger icke något skäl av denna natur att inskränka upphavsmannens rätt beträffande offentlig uthyrning eller utlåning«. (Udh. her).

Såvel efter Da Mot, Fi Mot som Sv Mot skal altså den frie adgang til at videreoverlade eksemplarer opfattes som en begrænsning i en ret over de enkelte eksemplarer, der principielt anses omfattet af § 2.

Se Bergström s. 11-12 og s. 81 f.f. og Torben Lund i N.I.R. 1954 s. 131 f.f., særlig s. 141-143 m. noter, samt Alf Ross i Sv.J.T. 1955, s. 253-254. B.R.

sig gennemføre. Bortset fra at et ikke offentliggjort manuskript, der er undergivet almindelig ejendomsret og ikke forfatterret, naturligvis kan udlånes eller udlejes ligesom enhver anden fysisk genstand, vil det vistnok være umuligt at finde et tilfælde, hvor en forfatter kan anvende sine rettigheder på denne måde, og dette grundforhold forandres ikke, fordi man sætter en særlig regel derom ind i loven. Når det da må fastslås, at forfatterretten ikke kan udøves således, at åndsværket som immaterielt objekt gøres til genstand for udlån og udleje, vil det være ganske umuligt at nå til den konsekvens, at forfatteren skulle kunne få ene adgang til at disponere over disse retshandler med hensyn til de materielle objekter, der fremkommer ved den videre udnyttelse af den til forlæggeren eller andre overdragne ret. Ønsker man at gennemføre noget sådant, er der teoretisk set ingen anden mulighed end at udvide retsobjektet til den materielle genstand, bogen, og dermed har man slået døren hårdt i overfor alt, hvad man hidtil har forstået ved forfatterret.

En anden side af sagen er det selvfølgelig, at der kan vedtages en afgiftslov,¹ som bestemmer, at lånerne efter en eller anden til-

1. *En afgiftsordning er indført ved lov nr. 184 af 30. marts 1946 (nu lov nr. 264 af 27. maj 1950) § 7, stk. 2 b, hvor det bestemmes, at der på de årlige finanslove opføres et beløb, svarende til 5 pct. af statens tilskud til folkebibliotekerne. Det fremkomne beløb indbetales til en særlig fond, kaldet »Dansk Forfatterfond«, og fordeles blandt de i live værende danske forfattere, samt til enker efter forfattere, der er afgået ved døden efter 1. april 1946, i forhold til antallet af de bøger af vedkommende forfattere, der findes i bibliotekernes udlånsafdelinger, jfr. Undervisningsministeriets bkg. nr. 544 af 25. oktober 1946; se nærmere Hartvig Jacobsen, Forlagsretten s. 25-26.*

- I den danske version af Københavnsudkastet indeholdes i § 21, stik. 2 en bestemmelse om, at der for virksomhed m. h. t. udlån og udleje af litterære værker og musikværker kan fastsættes en afgift, hvis størrelse og anvendelse til fordel for ophavsmændene og deres efterladte nærmere bestemmes af Undervisningsministeriet, se Da Mot s. 131-132. En tilsvarende bestemmelse findes ikke i den norske tekst. I Norge er spørgsmålet løst ved lov af 12. december 1947, se No Mot s. 18 og Hartvig Jacobsen, Forlagsretten s. 25. Derimod indeholder

fældig regel skal betale et beløb for at få adgang til at bruge bibliotekerne, men dette spørgsmål er af fiskal natur og falder ganske udenfor forfatterretten.¹ Dermed bortfalder den begrundelse for at forlade offentliggørelsesprincippet, som på dette punkt er fremsat i motiverne til foreningsforslaget. Når formålet - at forvandle udlåneret til forfatterret - alligevel ikke kan nås, ville det være meningsløst at opretholde denne tanke som motiv for at ændre de gældende regler om forfatterrettens indhold.

Endvidere fremføres der i forslaget (pag. 22) en række mere almindelige betragtninger mod at lade offentliggørelsesretten være forfatterens eneste råden. Kampen for dens anerkendelse er »til dels vunden, og nu maa det erkendes, at det i og for sig er en-

den finske tekst en tilsvarende regel, se Fi Mot s. 60. Også det svenske udkast af 1956 indeholder i § 23, stk. 2 en lignende regel, se Sv Mot s. 247 f.f. En positiv løsning er truffet i Sverige fra og med finansåret 1954/55; statsmidlerne indgår i »Sveriges författerfond«, jfr. Kungl. kungörelse den 17. juni 1955 (nr. 464). B.R.

1. I samme retning Alf Ross i T.f.R. 1951, s. 92-93 (ad Kbh. udk. § 21, stk. 2), hvor det siges, at det er »tvivlsomt, om bestemmelsen overhovedet hører hjemme i loven. Der hjemles ved denne bestemmelse overhovedet ingen rettighed for ophavsmanden, idet der simpelthen er tale om en beskatning, over hvis udkomme der disponeres på en særlig måde«, se også i Sv. J.T. 1955, s. 253 i note 1.

Om spørgsmålet se iøvrigt bl. a. O. K. Magnussen, Naboretlige Studier s. 49; Vinding Kruse, En nordisk Lovbog s. 457 og i T.f.R. 1952, s. 413; Torben Lund i N.I.R. 1954 s. 142-143 og Bergström s. 12, s. 103-105, s. 124 og navnlig s. 150. Det er ikke rigtigt, når Lund (anf. st. s. 143 note 1) hævder, at O. K. Magnussen er enig i, at beføjelsen til at forbyde udlån og udleje er en del af forfatterretten. Magnussen udtaler, at i samme øjeblik, retsopfattelsen finder, at det for at sikre forfatteren det fulde økonomiske udbytte af hans virksomhed må være forbudt at udlåne eller udleje de enkelte eksemplarer, bliver beføjelsen at forbyde udlån og udleje en del af forfatterretten og således efter den gængse opfattelse en beføjelse over den »ulegemlige« genstand: Åndsværket. Denne i sig selv uforståelige forvandling viser formentlig klart, siger Magnussen, at opfattelsen af et »ulegemligt« gode som genstand for åndsrettighederne er en fiktion. (Udh. her). B.R.

sidigt udelukkende at betone Offentliggørelses- eller Mangfoldiggørelsesretten«. Afgørende for værdien af dette synspunkt må det dog være, om der kan påvises praktisk betydningsfulde områder, hvor der er brug for en yderligere beskyttelse, og hvor der tillige er rimelig grund til at yde den. I begge henseender svigter bevismaterialet helt. Det eneste konkrete eksempel, der nævnes,¹ angår det tilfælde, at »en Tekniker eller Jurist, der har udarbejdet en sagkyndig Erklæring eller Responsum til Brug i en Retssag, saalænge han ikke endelig har overdraget en Part Retten til denne Erklæring eller Responsum - eller stillet visse Betingelser herfor, som endnu ikke er opfyldt - stadig maa være eneraadende over, om Erklæringen overhovedet skal fremlægges i Retten eller ej, og uden Hensyn til, om det tilstundende Retsmøde er offentligt eller holdes for lukkede Døre.« Her foreligger der imidlertid intet forfatterretsproblem. Der er dels tale om et kontraktligt mellemværende, der giver erklæringsudstederen visse rettigheder og visse forpligtelser, dels om den suveræne beføjelse til at bestemme om dokumentets offentliggørelse eller øvrige anvendelse, der følger af forfatterpersonlighedens ret, og som ikke behøver støtte i nogen lov. Ønsker forfatteren trods givet løfte ikke at afgive sin erklæring, bliver følgen alene, at han mister sine rettigheder efter den kontraktmæssige aftale og eventuelt pådrager sig ansvar i henhold til denne.

Alligevel er det muligt at give en vis forklaring på, hvorfor offentliggørelsesretten øjensynlig er blevet trængt så meget i baggrunden indenfor den videnskabelige teori, at denne bevægelse truer med at brede sig til lovgivningen. Ønsket om at udvide den åndelige ejendomsret (eller åndsrettens) begreb og regeldannelse til en række med hverandre og med forfatterretten beslægtede områder (kunstnerret o. s. v.) og trangen til at sammenfatte bestemmelserne for disse retsgoder i en enkelt lovgivning, bidrager til at afsvække forståelsen af offentliggørelsesprincippets fundamentale betydning, fordi det ikke gør sig gældende med samme

1. *Jfr. også Vinding Kruse, En nordisk Lovbog s. 459-460; Da Mot s. 99 og Bergström s. 25 v. note 9. B.R.*

styrke for de andre retsobjekters vedkommende, som man stiller ved siden af forfatterrettens. I samme retning stiler den fortsatte nyopdagelse af de spredte brudstykker af personlighedsretten, som man ofte uden grund tager op som bestanddele af forfatterretten. Da offentliggørelsen heller ikke altid spiller nogen helt håndgribelig og iøjnefaldende rolle for disse nye elementer, bliver helhedsvirkningen en diminuerende og en tilsløring af det centrale moment i hele retten. Den, der har fået øje for, at forfatterretten ikke er andet end eneangangen til økonomisk at udnytte offentliggørelsesretten, vil tillige opdage, at der vanskeligt kan påvises eller begrundes nogen anden væsentlig og økonomisk ret for forfatteren. Des mere gælder det om at fastlægge og udbygge den rationelt og effektivt til størst mulig gavn for åndslivets mænd.

e. HVAD ER ET ÅNDSVÆRK?

Forfatterrettens genstand¹ er et åndsværk, således som det er naturligt at betegne et produkt af den åndelige virksomhed, det er rettens mål at fremkalde og begunstige. Selvom der i dansk lov ligesom i Bern-Konventionen kun tales om et »værk«, har teorien her i landet som andetsteds været enig om, at det må kræves, at det beskyttede retsgode skal være et åndsværk.² Den norske lov

1. Om dette spørgsmål se nu bl. a. Torben Lund, *Billedkunsten i retlig Belysning* (Kbh. 1944) s. 56-121; Alf Ross i *T.f.R.* 1945, s. 321 f.f., særlig s. 349-350; Gösta Ebenstein i *N.I.R.* 1946, s. 81-85; O. K. Mag-nussen, *Naboretlige Studier* s. 32 f.f., særlig s. 36, note 25; Knud Il-lum i *U.f.R.* 1950 B, s. 244; Henry Ussing i *Juristen*, s. 259-260; J. Hartvig Jacobsen, *Forlagsretten* s. 16 f.f., særlig s. 19; Vinding Kruse i *T.f.R.* 1951, s. 16 m. note 1; Erik Hedfeldt i *T.f.R.* 1952, s. 152-161; Ross i *T.f.R.* 1953, s. 410 f.f.; Torben Lund i *N.I.R.* 1954, s. 131 f.f., Bergström s. 47-80, særlig s. 62 f.f. Endvidere *Da Mot* s. 93-97, *Fi Mot* s. 44-47, *No Mot* s. 10, *Sv Mot* s. 62-84. B.R.

2. se blandt andet Vinding Kruse, *Ejendomsretten*, pag. 439-454,³ Hart-vig Jacobsen, *Ophavsretten*, pag. 50 ff, Knoph, *Åndsretten*, pag. 60 ff. J.H.

3. 3. udg. 1951 s. 453-467. B.R.

fastslår dette allerede i sin titel »Lov om åndsverker«, og både Vinding Kruse og Hartvig Jacobsen foreslår dette ord indført i dansk lovgivning som det afgørende kendetegn for lovens område. Imidlertid er det påfaldende, at der ikke er gjort noget forsøg på at definere eller nærmere uddybe, hvad man juridisk set forstår hermed. Retsvidenskaben synes for tilbøjelig til at acceptere udtryk som »åndeligt arbejde«, »immaterielt gode«, »åndsværk« o. lign. noget for kritikløst og unuanceret uden at indlade sig på så meget som et tilløb til en begrebsmæssig analyse og deraf følgende begrænsning.

Nu skal det straks indrømmes, at der i og for sig er gode grunde til forklaring af dette standpunkt. Vor jura har sikkert gjort klogt i at holde sig borte fra psykologiske distinktioner indenfor forskellige arter af åndelig virksomhed og fra at opbygge retlige forskelligheder f. eks. på spørgsmålet om, hvorvidt et arbejde falder indenfor tænkningens område, således som endnu L. A. Grundtvig gjorde det under påvirkning af Kohler, og lige så uheldigt, omend mere acceptabelt, ville det være at optage Ebersteins adskillelse mellem produkter henholdsvis af »en individuelt skapande verksamhet« og af »en uppfinnande verksamhet« (Forfattarrätten pag. 100). Der vil altid være en nærliggende fare for ad denne vej at føre behandlingen af de retlige problemer over i altfor subtile, halvt metafysiske baner, der vil være lidet frugtbringende for den reale forståelse af de pågældende spørgsmål. Ikke desto mindre må det være et berettiget krav, at videnskaben kun bør anvende et generelt grundbegreb som den åndelige produktion, når det til en vis grad klargøres, hvorledes dette begreb for en rent ydre betragtning står i forhold til den materielle produktion og til anden art af åndeligt arbejde, og en beskeden bestræbelse for at belyse dette emne er derfor lagt for dagen ovenfor under afsnit c). Fuldt så vigtigt vil det dog være, at man ikke i vor lovgivning fastslår åndsværket som beskyttelsesobjekt, førend man har dannet sig ikke en metafysisk, psykologisk eller overhovedet filosofisk forestilling om, hvad man forstår herved, men en blot nogenlunde klar udadvendt formel for, hvad man rent faktisk og objektivt har for øje, når man bruger åndsværkets begreb som det

bestemmende kendetegn for forfatterrettens genstand. Spørgsmålet er af ikke ringe praktisk betydning, fordi det kommer til at afgøre minimumsgrænsen for, hvilke åndsprodukter der kan inddrages under lovens rammer. I denne henseende har praksis været så rummelig, at den har medtaget ikke blot bøger og lignende værker, som loven øjensynlig tager sigte på, men undertiden også en række tryksager, som ingen uden for en retssal ville finde på at kalde for åndsværker, og ved løsningen af dette sidste problem, om trykte bogstaver, ligegyldigt i hvilken form og med hvilke formål de fremtræder, har krav på at opnå den særegne retsstilling, som forfatterloven kan yde, ville den pågældende definition kunne indeholde en rettesnor af betydning for retsudøvelsen.

Måske vil det mod denne problemstilling blive indvendt, at fornøden vejledning kan findes blot ved at se hen til det åndelige arbejde, der har frembragt det omdiskuterede åndsprodukt, men her står man netop overfor en vildfarelse, som det er nødvendigt at henlede opmærksomheden på. Ved frembringelsen af åndelige og materielle produkter af enhver art vil der normalt kræves en indsats af et eller andet åndeligt arbejde, som altid vil kunne efterspores ved nærmere undersøgelse. Overalt, hvor en sådan bliver foretaget med henblik på et produkt, der antages at ligge i grænseområdet for den forfatterretlige beskyttelse, vil man overhovedet ikke kunne undgå at støde på det åndelige arbejde, hvad der altså slet intet betyder for bevisførelsen, fordi det nødvendigvis må være tilstede. Som retligt kriterium er det derfor på dette punkt i hovedsagen værdiløst og må karakteriseres som en illusion, hvad enten man kalder arbejdet »nyt« eller »selvstændigt«, »individuelt«, »individuelt skabende«, eller taler om *activité personnelle*, *selbständige geistige Tätigkeit* o. s. v. Et helt andet spørgsmål, som vil blive behandlet i det følgende afsnit, er det naturligvis, hvorvidt selve åndsværket for at nyde godt af lovens beskyttelse, yderligere skal opfylde den betingelse, at det skal være »nyt og selvstændigt«.

Et ejendommeligt eksempel på, hvorledes den almindeligt anerkendte forestilling om åndsarbejdets retlige betydning kan føre på vildspor, fremtræder således i den tilføjelse, som i 1933 blev

indsat i vor lovs § 2 c og gav forfatterret til »Reklamer¹ med Hensyn til Tekst, Billedstof og Komposition«,² der, som det nærmere skal påvises i det følgende, principielt absolut ikke kan betegnes som åndsværker i forfatterretlig forstand. Forklaringen findes i motiverne, (betænkningen pag. 26), hvor der er optaget følgende passus: »Det maa erkendes, at der ikke blot i en Reklames Tekst og Billedstof, men ogsaa i den særlige Maade, hvorpaa den er opstillet, og hvormed den er egnet til at fæstne sig i Publikums Bevidsthed, kan være nedlagt et stort og betydningsfuldt Aandsarbejde, som fortjener den samme Beskyttelse, som i Henhold til Forfatter- og Kunstnerloven gives for andre Aandsarbejder, der ogsaa kan tjene rent praktiske Formaale.« Fejlsynet ligger i troen på, at der udfra påvisningen af et åndeligt arbejde kan drages nogen sikker slutning til eksistensen af et åndsværk i retlig forstand. Dersom reklamen er skrevet af en person, der er ved sin fornufts fulde brug, vil den antagelig være præget af orden og forstand, fordi det som regel drejer sig om en bekostelig økonomisk disposition, som ingen forretningsmand foretager i letsindighed. Men det er vanskeligt at forstå, hvori det arbejde, der er forbundet med gennem et bureau at sætte en reklame i avisen, er artsforskellig fra det, der iøvrigt udfoldes for at producere og omsætte de varer, der omhandles i annoncen. Det må ikke glemmes, at et psykisk moment og en indsats af kundskaber og intelligens mere eller mindre udtalt vil kunne træffes næsten

1. Om retsbeskyttelse for reklamer se Karsten Gaarder i T.f.R. 1946, s. 1180 f.f. Se ogsaa Axel H. Pedersen (om programmers retsbeskyttelse) i Juristen 1943 s. 358 f.f. med de der refererede domme. B.R.
2. Reklamer er efter Kbh. udk. ikke genstand for egentlig ophavsret, men falder ind under reglen i udk. § 43 (under kapitlet »Andre med ophavsret beslægtede rettigheder«), hvorefter »formularer, programmer, kataloger og lignende arbejder, som ikke er genstand for ophavsret«, ikke uden frembringerens samtykke må eftergøres i de første 10 år efter udgivelsen, hvilket ogsaa skal gælde »særegen udformning af annoncer og anden reklame«, se Da Mot s. 164-165, Fi Mot s. 78-79, No Mot s. 24; jfr. Sv. udk. 1956 § 49, stk. 2 med en noget anden formulering, se Sv Mot s. 392-396. B.R.

overalt på de fleste stadier af vor tids mekaniserede produktions- og salgsprocesser, og der kan ikke gives nogen motivering for, at netop annonceproducenten skulle indtage en særlig begunstiget åndsretlig stilling fremfor de mere positive faktorer i erhvervs- livet, fordi netop han skulle have ydet et »stort og betydnings- fuldt Aandsarbejde«. Begrundelsen skulle da alene være den, at reklamen fremkommer som en tryksag og derved har en vis ud- vortes lighed med bøger, som også er gået igennem sætte- og trykkemaskiner. Imidlertid vil det for at nå til forståelse af for- holdet til forfatterloven være nødvendigt at foretage en sammen- ligning ikke mellem de forskellige former af udført arbejde, hvad der kun vil give et illusorisk udbytte, men mellem de for- skellige arter af fuldbragt åndelig produktion. Kun ved en under- søgelse af åndsprodukternes karakter vil det være muligt at nå et blot nogenlunde tilfredsstillende resultat på dette, som det må erkendes, særdeles vanskelige felt. Ved disse betragtninger har det selvfølgelig ikke været meningen at fornægte det ånde- lige arbejdes væsentlighed for ethvert åndsværk, men alene at frakende det relevans som kendetegn i grænsetilfælde - til trods for, at der vil være fuld enighed om, at et åndsværk nødvendig- vis må være frembragt ved en individuel åndelig produktion, som vil være karakteristisk for værket. Den juridiske vanskelighed ligger alene deri, at det åndelige arbejde træder frem allevegne udenfor åndsværkernes kreds. Det vil i ethvert konkret tilfælde være både nyttigt og rigtigt at påvise dets tilstedeværelse i værket, når man blot ikke drager uberettigede slutninger deraf. Kan der overhovedet ikke påvises et åndeligt arbejde, tør man dog med nogen grad af sikkerhed regne med, at der heller ikke vil være tale om et åndsværk.

Det spørgsmål, der her er rejst om åndsværkets objektive af- grænsning, kaster perspektiver langt ind i den videnskabelige systematik, da det berører problemet om den lighed og det slægt- skab mellem de immaterielle retsgoder, som nogle har ment kunne danne grundlaget for et forsøg på at samle mangeartede former af åndsretlig beskyttelse under fælles linier og synspunkter. En undersøgelse vil da ganske naturligt koncentrere sig om visse

elementer indenfor det opsigtsvækkende og meget omfattende system, som Ragnar Knoph har opbygget i sit store værk om »Åndsretten« og som er anmeldt af Vinding Kruse i U.f.R. 1937, pag. 65-93 i en afhandling under titlen »Til den aandelige Ejendomsret«.¹ I indledningen til denne (pag. 65-73) er der givet en dybtgående og rammende kritik af Knophs teorier - en kritik, som fortjener den mest ubetingede tilslutning, og som derfor alene skal uddybes på specielle punkter, for at det muligvis ad indirekte vej kan lykkes at finde støttepunkter for den definition af åndsværket, som det efter det foranstående ville være ønskeligt at nå frem til.

Knophs ledende tanke er at samle behandlingen af alle grupper af immaterielle retsgoder under en ensartet synsvinkel, hvad der i og for sig falder i god tråd med den retsvidenskabelige tradition, da allerede Kohler formede en sådan meget berømt syntese i sin »Immaterialgüterrecht«, og herhjemme Vinding Kruse brugte den åndelige ejendomsrets begreb som grundlag for at knytte et bånd mellem beslægtede retsområder. Det særegne ved Knophs system ligger deri, at han, ligesom Eberstein og forskellige tyske jurister, foruden forfatter-, kunstner-, patent- og lignende ret også indrager firma- og varemærkeretten (og tildels navneretten) under de fælles rammer. Begrundelsen herfor må fortrinsvis søges i to momenter. Knoph mener for det første, at der ved de sidstnævnte rettigheder beskyttes et immaterielt gode ligesom for forfatter- og patentrettens vedkommende, men dernæst lægger han hovedvægten på det, han kalder det fælles retsgrundlag (Åndsretten, pag. 4). Hans åndsrettigheder er alle præget dels »av den naturlige rettsbetragtning at nyttig arbeide bør ha sin løn, og at den som har sådd bør høste fruktene av sitt arbeide. Dels er det prinsippet om respekt for den menneskelige personlighet, overalt hvor den gir sig tilkjenne, som ligger bak rettsreglene om dem«. Efter at have givet en interessant fremstilling af de mangeartede områder, der falder ind under hans åndsret, optager han (pag.

1. jfr. iøvrigt indlæg i »Tidsskrift for Retsvidenskab« 1937 af Eberstein, Knoph, Vinding Kruse og Undén. J.H.

506) en tredje retstanke i forbundet, nemlig sandhedsprincippet, der går som en rød tråd gennem åndsretten »dels som en selvstændig tredje rettefaktor, dels som en generalnevner for de to andre«.

Medens andre retslærde fortrinsvis har villet understrege ligheden i retsgenstandens art (som f. eks. Kohler) eller tillige i rettighedens indhold (som Vinding Kruse) og på denne måde har forsøgt at finde fælles retningslinier for behandlingen af de forskellige rettigheder, er Knoph gået en anden vej. Ganske vist mener han (pag. 8), at der er det store lighedspunkt mellem åndsrettighederne, at genstanden er af immateriel karakter,¹ men allerede i indledningen (pag. 14) tilkendegiver han sin mistillid til, at rettens almindelige del kan opbygges på grundlag af et genstandsbegreb. I virkeligheden viser han kun en såre begrænset interesse for denne side af sagen. Hvad han bestandig har for øje, og hvad der præger hele hans teoretiske betragtningsmåde, er trangen til at begrunde retsreglerne filosofisk og til stadig at fange dem ind under de ovenfor nævnte tre grundsynspunkter. Dette formål er langt mere fremtrædende end ønsket om at finde fælles normer for de enkelte retsområder, som han gennemgående behandler særdeles individuelt ud fra deres særlige forudsætninger. I hele denne tendens vil man finde nøglen både til »Åndsretten«s store fortrin og til dens svagheder. De specielle emner behandles levende, udogmatisk og nogenlunde ubesværet af systematikken, og Knoph fører ofte nye synspunkter frem med en særlig evne til at åbne udsigt til vidtstrakte retslige områder. Herved bliver værket en fængslende og lærerig læsning, for hvilken alle Nordens jurister vil stå i taknemmelighedsgæld til dets forfatter, men når Knoph alligevel ikke opfylder de forventninger, han stadig formår at fremkalde, derved at han lukker døre og vinduer op for fjerne horisonter og således skaber en herlig frisk atmosfære gennem hele bogen, skyldes det en fejl i hans retsfilosofiske udgangs-

1. Se hertil bl. a. Bergström s. 71 f.m. henvisninger, samt O. K. Magnusen, *Naboretlige Studier* s. 38 f.f. B.R.

punkt, som forklarer, hvorfor hans samlede resultater virker mærkelig lidt overbevisende.

De tre grundprincipper, som Knoph arbejder med, kan ikke hævde den betydning, de har fået indenfor hans åndsret, fordi de, som han selv indrømmer (pag. 506), ikke er særegne for dette retsområde, og fordi det i virkeligheden alene drejer sig om nogle etiske strømninger, som man sikkert på de allerfleste felter med lidt god vilje kunne bore frem fra retsreglernes undergrund. Personligheden er det subjekt, der bærer al privat ret, og når man altfor hyppigt appellerer til det direkte hensyn til den, bliver argumentationen ofte for intetsigende, da man risikerer at overse det vigtigste, nemlig det retsgode, der skal beskyttes i de enkelte tilfælde, og som efter sagens natur må være repræsenteret ved personligheden som retssubjekt. Sandheden er både en virkelighed og et ideal, som gerne skulle have en hædersplads såvel i hele vor lovgivning som i al vor retsanvendelse, og endelig er princippet om arbejdets økonomiske rekompensation i al sin brede almindelighed medbestemmende også for anerkendelsen af ejendomsretten og andre formuerettigheder, vi kender og arbejder med i det daglige liv. Efter den fremstilling, der er givet ovenfor under c), vil det endda forstås, at princippet anvendelse, for såvidt angår det åndelige arbejde, er behæftet med adskilligt større usikkerhed end på den materielle produktions områder.

Efter de synspunkter, der ovenfor er anlagt for forfatterretten som en eneret til reproduktion af et åndsværk ved offentliggørelse og som en ret af økonomisk karakter, vil det iøvrigt være klart, at den slet ikke kan indpasses i Knophs system. Beskyttelsen af personligheden er ikke typisk for denne ret, når de personlige elementer holdes udenfor forfatterloven. Med al mulig ærbødighed for sandhedsprincippet er det heller ikke let at få øje på, hvorledes dette i særlig grad træder frem indenfor det forfatterretlige område, og om lønnen for det åndelige arbejde er der allerede talt tilstrækkeligt.

Når Knoph er nået til sine vidtfavnende og lidet karakteriserende retsgrundsætninger, skyldes det utvivlsomt, at han har villet have firma-, varemærke- og tildels navneretten med i sin syntese

og derved er blevet tvunget til at lægge vægt på de momenter, der er af relativt underordnet betydning for forfatter- og patentretten, der just danner den væsentlige kerne i al immateriel retsbeskyttelse. Der skal derfor gøres et forsøg på at påvise, hvori den fejl består, som har ført til, at de pågældende retsområder, der omhandler de kendetegn, som anvendes til identificering af personligheden og dennes økonomiske virksomhed, har fået plads i åndsretten, og opmærksomheden må da først og fremmest rettes mod spørgsmålet om, hvorvidt et åndeligt eller immaterielt retsobjekt kan findes enten i selve kendemærket eller i et af dette repræsenteret gode. Det drejer sig her om et enten - eller, hvis betydning Knoph ikke har tillagt tilstrækkelig vægt.

Firma- og varemærkeretten har efter hans mening et ulegemligt objekt, som ikke er skabt ved åndelig produktion, hvilket sidste øjensynligt er rigtigt. »Gjenstanden for retten er ikke det papirstykke som firmanavnet er skrevet på eller som gjengir varemærket, men *merket som idé* eller abstraksjon, der bevarer sin identitet selv om dets enkelte uttrykksformer ikke er ganske ens« (Åndsretten pag. 362). Imidlertid kan Knoph ikke fastholde denne forestilling om kendetegnet som det centrale element i den postuleret immaterielle firma- og mærkeret, eftersom han absolut må tilvejebringe et fællesskab med den åndelige produktions rettigheder, og det opnår han på følgende måde (pag. 366): »Når lovgivningen derfor gir forretningsfolk enerett til firma og til merke, , skjer det ingenlunde for kjennetegnenes egen skyld. Det er forretningen og dens goodwill man verner på denne måten, eller nøiere bestemt det arbeide og de omkostninger som har vært anvendt for å skape dem, og som vilde være bortkastet om andre skulde kunne tilegne sig forretningens kjennetegn. Er man klar over dette, springer sammenhengen med åndsproduksjonens rettsbeskyttelse klart i øinene. I begge tilfelle er det *ærlig samfunnsnyttig arbeide* det gjelder å beskytte, og hindre at arbeidets frukter kommer snyltere tilgode«. Firmaet og mærket, hedder det videre, beskyttes dog ikke som arbeidsresultater, men som symboler på de verdier, der ligger bag ved forretningen. Eberstein har en lignende opfattelse, men han stiller spørgsmålet mere på spidsen ved at lade

mærkeretten give »ensamrätt till ett visst arbetsresultat av immateriell natur« (Sv. Författarrätten pag. 93). Da den beskyttede goodwill er et fluktuerende objekt, vil han ikke for dettes vedkommende etablere en eneret i juridisk forstand. Rettighedernes direkte genstand må være de ydre former, individualiseringsmidlerne, »vilket givetvis ikke hindrer, att ensamrätten över dessa bestämmas med tanke på det innehåll de give uttryck åt.« (Författarrätten pag. 97).¹

Det må vist indrømmes, at vi her står overfor en usikkerhed i begrebsdannelsen, som må nærmere undersøges. Er det muligt at akceptere f. eks. varemærkeretten som en immateriel ret, når det immaterielle gode er en rent formel ting, der ikke er skabt ved arbejde, medens omvendt det reelle gode (den såkaldte goodwill) netop regnes for et arbejdsresultat af immateriel natur og alligevel ikke tør betragtes som genstanden for den immaterielle varemærkeret? Utvivlsomt hviler hele konstruktionen på en tilsyneladende uforligelig dobbelthed, som man søger at overvinde ved at kalde symbolet til hjælp. En nærmere undersøgelse må tilsigte at kaste lys både over den formelle ret og over den symboliserede goodwill, og man må overfor hvert af disse fænomener rejse spørgsmålet, hvorvidt og eventuelt i hvilken form det er muligt at konstatere tilstedeværelsen af immaterielle eller åndelige momenter, samt hvilken art af forbindelse der er indgået mellem de pågældende i hvert fald principielt og konstruktivt forskellige artede retsgoder.

Når man da først vil gøre firma- og varemærkeretten til genstand for en sådan betragtning, må man søge nøgleproblemet i navneretten,² som indeholder grundlaget for udviklingen af de pågældende

1. Knoph har i dansk retsvidenskab en tilhænger i Knud Illum, der i »Forelæsninger over almindelig Formueret« (pag. 21) optager et til åndsrettighederne svarende begreb »Immateriellretighederne«. Disse antages at skulle beskytte noget, som denne forfatter kalder de »immaterielle interesser«. Hovedsagen er tværtimod snarere at beskytte de materielle interesser, der knytter sig til en åndelig produktion. J.H.
2. En samlet fremstilling af navneretten findes i Ib Lunøe, *Dansk Personnavneret* (Kbh. 1944). B.R.

rettigheder, og begynde med at finde ud af, hvad det er for en ret, man her står overfor. Det er ved lov fastsat, at hver eneste borger skal have et navn, som følger ham fra indskrivningen i kirkebogen eller navneregisteret lige til skifterettens dødslistes. Selvom det ikke var blevet til ved et offentligt påbud og altså ikke som følge af en åndelig indsats, ville en navngivning dog være en tvingende nødvendighed for mennesker, der skal leve i et samfund, som et middel til både at identificere det enkelte individ og dets handlinger og at afmåle grænserne mellem de forskellige mennesker og deres virksomhed. Navnet bliver dog ikke blot et kendetegn for menneskets ydre eksistens, men det vil også tjene til for den enkelte at fastholde den personlige identitet og afgrænse personligheden. Vi har i vor litteratur en berømt fremstilling af den ulykkefølelse, som rammer den, der ikke længere kan genfinde sit eget jeg. Da Jeppe på Bjerget vågner i baronens seng, og ikke ved, om han vedblivende er den fattige bonde eller er blevet en rig herremand, er det i enhver henseende konsekvent, at han i sin udødelige monolog også i navnet søger et støttepunkt for sin tvivl og udråber: »Jeg er Jeppe paa Bjerget, jeg er ikke Jeppe paa Bjerget«. Da andre så kommer ind, er noget af det første, han beder om, dette: »Ach! førend I slaaer mig ihjel, vil I da ikke gjøre mig den Villighed, at sige mig, hvem jeg er?« For Jeppe som for andre mennesker er navnet uløseligt forbundet med personligheden, og det kan ikke gøres til genstand for overdragelse til andre. Således var også Kohlers mening, hvorimod Knoph (Åndsretten, pag. 372) siger, at navnet ikke er en del af personligheden, men bare et symbol på den. Yderligere tilføjer han, at dette symbol har sin egen ydre eksistens og kan mangfoldiggøres og ændres i enkeltheder uden at miste sin identitet, og heri tror han at finde lighedspunktet med åndsværker og dermed sidestillede immaterielle goder. At Knoph har uret udfra en almen psykologisk betragtning, skal der ses bort fra, dersom hans standpunkt kan forsvares udfra retslige synspunkter, og i så henseende vil det da være rimeligt at følge Knoph ved udelukkende at rette opmærksomheden mod det problem, der knytter sig til navnets anvendelse i det økonomiske liv.

For ikke at tabe overblikket gennem for mange abstraktioner vil

det være hensigtsmæssigt at have et konkret eksempel for øje. P. Jensen driver under sit eget navn en urtekramforretning på et gadehjørne, og i henhold til næringslovens § 17 er en angivelse af navnet anbragt ved indgangen til butikken. I hele sin økonomiske virksomhed anvender han navnet, som vil være knyttet til alle de retshandeler han foretager, indkøb og salg af enhver art, ligesom P. Jensen vil være ansvarlig for alt, hvad der sker i forretningen. Man må da med nogen undren have lov til at spørge, hvorfor det skulle være nødvendigt at bruge omskrivninger eller symboler til forklaring af identitetsforholdet imellem den pågældende handlende og hans salgsforbindelser og kunder. Når der kontraheres med P. Jensen, har alle og enhver uden den yderligere forklaring, som hører med til symbolets ejendommelighed, en umiddelbar opfattelse af at stå i direkte forbindelse med en bestemt person og en bestemt forretning, og bag navnet skjuler der sig ikke noget mysterium eller anden mærkelig realitet, men kun de særdeles letfattede kendsgerninger, der ganske usymbolsk repræsenteres af P. Jensen.

Naturligvis kan man sige, at selve sproget er en samling af symboler, og at personnavnet således er et symbol, gennem hvilket det enkelte individ har fået en plads i sproget, men det ville være urimeligt at indføre sådanne filosofiske og abstrakte begreber i retsordenen, som først og fremmest har til opgave at gøre ret og skel mellem borgernes praktiske interesser og give regler for deres indbyrdes samliv, og som heldigvis kan udføre sit hverv uden at have udgransket tingenes inderste væsen. Det ville alene kunne hævdes, at der er noget specifikt immaterielt ved navnet P. Jensen, dersom man også ville gøre den af navnet repræsenterede personlighed til noget immaterielt, men herved ville man føre de hensigtsmæssighedsbegreber, vi arbejder med i vor praktiske tilværelse og i hele retslivet, over i et metafysisk plan, hvad der kun ville volde forvirring og være til liden nytte for behandlingen af de emner, der her foreligger. Om personligheden fortrinsvis bør opfattes som et væsen af materiel eller immateriel natur, eller en komponent af begge dele, er et erkendelsesproblem, det praktisk indstillede retsliv med føje kan se bort fra, og skulle man regne med den immaterielle karakteristik

som den fremherskende, ville konsekvensen forøvrigt være, at store dele af vort retssystem med lige så stor føje som navnet kunne overføres til immaterialretten.

Nu fremføres det så videre af Knoph, at indehaveren af navnet har eneret til på tryksager og på anden måde at lade det reproducere, ligesom forfatteren har udelukkende ret til at offentliggøre sit værk, og at navnet ved reproduktionen får en selvstændig ydre eksistens. Her er dog kun tale om en rent ydre lighed, der ikke dækker over noget indre slægtskab. Navnet er for det første ikke skabt ved en åndelig produktion, men er et af samfundet påbudt kendetegn, og dernæst adskiller det sig fra åndsværket ved, at det ikke kan blive et gode for andre end den, der bærer og udnytter det. Det kan aldrig frigøres fra den person og den virkekreds, som det skal identificere og afgrænse, og følgelig er det en fundamental fejl at sige, at navnet har en selvstændig eksistens. Et bevis herfor kan man også finde deri, at det ikke kan overdrages uafhængigt af det gode, det repræsenterer, hvad der viser, at forholdet mellem en person og hans navn principielt slet ikke lader sig jævnføre med forbindelsen mellem en forfatter og hans værk, der netop karakteriseres derved, at værket kommer fri af den skabende personlighed, får sin egen eksistens og uden yderligere medvirken fra forfatterens side kan blive til glæde og nytte for den store offentlighed.

Dersom det herefter tør fastslås, at personnavnet som sådant ikke kan opfattes som noget ubetinget immaterielt, og at det ikke udgør et selvstændigt immaterielt gode (Åndsretten, pag. 16), følger det af sig selv, at det samme må gælde for andre til navnet svarende kendetegn, som firma, varemærke¹ o. lign. Den moderne udvikling har medført, at de økonomiske virksomheder i stigende grad bruger pseudonyme navne og firmanavne, hvis indhold ikke direkte dækker navnet på indehaverne. Både for ansvarlige firmaer

Om varemærker se nu Harry v. d. Hude og Julie Olsen, Haandbog i Varemærkeret (Kbh. 1946) og Hardy Andreasen, Varemærkeretten i konkurrenceretlig Belysning (Kbh. 1948). Endvidere kan henvises til en række artikler i N.I.R. fra de senere år vedrørende firma- og varemærkeretlige problemer. B.R.

af denne art og for alle aktieselskaber består der en pligt til at lade deres navne indskrive i offentlige registre, fordi et så vigtigt forhold som de økonomiske enheders identitet og afgrænsning må være under et vist statstilsyn. I forholdet til åndsretten står firmanavnet på nøjagtig samme måde som navneretten. Firmanavnet er ikke noget resultat af åndelig produktion, og det har i enhver henseende samme funktion som personnavnet. Det er hverken mere eller mindre immaterielt eller symbolsk end dette, og det kan heller ikke omsættes uafhængigt af den økonomiske funktion, det repræsenterer, eller få nogen almen betydning udenfor denne.

Disse principielt afgørende momenter forandrer sig ikke i nogen henseende, når man, som det er blevet nødvendigt under de for vor tid ejendommelige former for masseproduktion og massesalg, overfører personnavnets eller firmaets identitetsangivelser til de varer, en forretning sender ud i omsætningen, eller anvender særligt opfundne varemærker, som efterhånden ofte bliver benyttet som varernes eneste kendetegn. Da det altid vil være en frivillig sag, om den forretningsdrivende vil anvende et sådant mærke, er der ingen registreringspligt, og der kan vindes eneret for det alene ved brugen, selvom den offentlige registrering på langt mere effektiv måde konstaterer og afgrænser varemærkeretten. At der således ikke består en offentlig forpligtelse til at anvende eller anmelde mærket, er vistnok det eneste punkt, på hvilket der i den foreliggende relation kan påvises en forskel fra person- og firmarettet, men dette moment må formentlig anses for lige så irrelevant som den omstændighed, at der må lægges en vis opfindsomhed for dagen for at konstruere mærket - en åndspræstation som ikke i højere grad kan begrunde en åndsretlig særstilling end anden udøvelse af forretningsvirksomhed. Varemærket er ikke andet, end hvad det giver sig ud for at være - et kendetegn, hvis anvendelse er egnet til at fastslå, at en række som regel ensartede varer hidrører fra en bestemt fabrik eller handelsvirksomhed. At navnet på mærkeindehaveren ikke er taget med på den på varen anbragte etiket eller på emballagen, er principielt uden betydning for identifikationsformålet, da man gennem mærket altid vil kunne finde tilbage til den, der har ansvaret for varens kvalitet, og da forretnings-

mandens hensigt med at bruge et for ham specielt og godkendt kendetegn, netop er at drage nytte af, at publikum lærer at identificere og værdsætte den bestemte vare, som dækkes af navnet, og som ofte skal sælges i et så stort antal forretninger, at den ansvarlige fabrikant kun gennem mærket kan opnå direkte kontakt med forbrugerne af varen. Til trods for den anonyme salgsform sker der i virkeligheden gennem mærkesystemet en udvidelse af producentens ansvarlighed og tilvejebringelsen af en mere intens forbindelse med publikum, selvom det måske i nogen grad sker på bekostning af, at mellemhandlerne kommer til at spille en mere tilbagetrukket rolle.

I de varemærker, der består af figurer, indgår der hyppigt symboler. Sol, måne, stjerner, løver, tigre, slanger og mange andre forunderlige tegn bliver taget i brug for at fængsle opmærksomheden, men varemærket bliver ikke af denne eller nogen anden grund til et symbol eller får karakter af at være en immateriel genstand, således som det forudsættes af Knoph, der ikke kan forlige sig med, at varemærkeretten kun angår en faktisk råden over et kendetegn, og at denne ret ikke ved hjælp af abstraktioner eller analogier kan strækkes udover det praktiske formål, der skal opfyldes. Mærket kan ingensinde få en selvstændig tilværelse uden for den individuelt begrænsede økonomikreds, hvor det alene kan gøre fyldest, og hvor det ikke således som det er tilfældet med åndsværket vil kunne få almen betydning for offentligheden. Normalt kan det også kun overdrages sammen med mærkeejers forretning, og når varemærkeloven af 1936 i dens § 8 åbner mulighed for at afhænde det særskilt, betyder dette i realiteten, da man må regne med, at alene det indarbejdede mærke kommer i betragtning i denne forbindelse, intet andet end, at der samtidig finder en partiel forretningsoverdragelse sted.

Det eneste, som Knoph holder sig til, er ejerens eneret til reproduktion af mærket, hvorved der altså skulle opnås mere end en formel lighed med forfatterens ret over åndsværket. Men han overser vigtige omstændigheder, bl. a. også, at medens bogen eller den patenterede maskine sælges til alle interesserede, sker der

intet salg af varemærket til publikum, som kun køber en vare og derimod ikke mærket, der aldrig kan komme andre end mærke-ejeren tilgode.

Når Knoph endvidere skelner mellem rettens genstand, som skal være en idé eller en abstraktion, og den konkrete form, i hvilken mærket fremtræder i det enkelte tilfælde, og der ad denne vej øjensynlig søges tilvejebragt en analogi mellem åndsværket, som beskyttes af forfatterretten, og det enkelte eksemplar af dette, som er undergivet almindelig ejendomsret, foreligger der vistnok en forveksling mellem selve retten og dens genstand. Enhver ret, f. eks. ejendomsretten, er til en vis grad en abstraktion, et samlet udtryk for en række beføjelser, som danner rammen om alle de situationer, i hvilke retten kan antage konkret form som en råden over et eller andet bestemt objekt,¹ og også varemærkeretten har en sådan abstrakt karakter, der kendetegner retten som en helhed. Det er derimod ikke muligt at få øje på, at det beskyttede mærke skulle være andet og mere end det ord eller det billede, dets ydre fremviser. Her står man overfor et særdeles konkret objekt, der vanskeligt kan tænkes ved hjælp af nogen abstraktion at blive ophøjet til en idé og i hvert fald ikke bliver det, blot fordi det beskyttes mod efterligning.

Den stedfundne undersøgelse skulle have godtgjort, at der ikke er noget grundlag for at opfatte navnet, firmaet og varemærket som selvstændige immaterielle eller åndelige goder, og spørgsmålet bliver herefter, om det samme negative resultat skulle fremkomme ved en nærmere iagttagelse af den af disse kendetegn beskyttede goodwill.

Hvad der skal forstås ved dette begreb, er ifølge en af Knoph (Åndsretten pag. 365) citeret engelsk dommer meget let at beskrive, men vanskeligt at definere. Knoph selv går endog så vidt, at han henregner det til de »alogiske eller om man vil irrasjonelle« elementer indenfor åndsretten, der er tvunget til at

1. Jfr. Alf Ross: »Tû - tû« i *Festskrift til Henry Ussing* (Kbh. 1951) s. 468 - 484 og samme forfatter i *Om ret og retfærdighed* (Kbh. 1953) s. 206 - 211. B.R.

arbejde med »begreper som ikke lar sig snøre inn i logiske definisjoner, slike som åndsverket, oppfinnelsen eller varemerket, for ikke å snakke om alt som heter goodwill« (pag. 631). Alligevel kan man vanskelig bli stående ved en så usikker opfattelse, når det drejer sig om en foreteelse, som spiller en vigtig rolle i det økonomiske liv, hvor den ikke behandles med den ærefrygt, som Knoph synes at lægge for dagen. I § 42 i aktieselskabsloven af 1930¹ omtales en goodwill som et vederlag, der af et selskab er betalt for en forretnings afståelse, og en udførligere omtale har fundet sted i det forslag til en ny selskabslov, som fhv. overregistrator H. P. Krenchel i 1942 har udfærdiget til Handelsministeriet på grundlag af indgående fællesskandinaviske overvejelser. I dette forslags § 44 er der en regel om, at værdien af en goodwill, hvis en sådan er indgået i aktieselskabet, skal tages med blandt aktiverne, når statusopgørelse finder sted, og i samme paragraf stk. 9 findes en sålydende bestemmelse: »Har selskabet overtaget en forretning mod et vederlag, som overstiger værdien af de med virksomheden overtagne aktiver, kan forskellen optages som aktiv (goodwill) og skal årlig nedskrives med mindst 20 pct. af det oprindelige beløb.« Her er det i alt fald slået fast, at goodwill er et økonomisk objekt, hvis værdi kan udfindes efter den i lovforslaget angivne metode, nemlig som forskellen mellem den samlede forretningsværdi og de enkelte håndgribelige aktiver indenfor denne. Enhver virksomhed, der deltager i det økonomiske liv ved en produktion eller handelsomsætning, har mulighed for at erhverve sig et godt renommé og skabe tiltro til forretningens varer og hele fremtræden. Ved anvendelse af reklamer kan firmanavn og varemærke indarbejdes i det køvende publikums bevidsthed, således at dette søger forretningen og køber dens varer i forventning om at opnå et tilfredsstillende resultat. Denne gennem virksomhedens udøvelse frembragte tillid hos kundekredsen, som giver sig udslag i, at forretningen får en vis sikkerhed for fortsat afsætning af dens varer, er vel nærmest, hvad man vil forstå ved en goodwill. At få en helt nøjagtig

1. Nu lovbkg. nr. 313 af 28. august 1952. B.R.

definitionen er sikkert mindre vigtigt, når man blot i det praktiske liv har tilstrækkelig klarhed over dens realitet. Normalt træder den særligt frem ved en forretningsoverdragelse og formentlig kan den også have væsentlig betydning for bankernes kreditgivning. Derimod vil det vistnok i al almindelighed anses for uheldigt og i givet tilfælde for ulovligt, om en virksomhed hvert år opskrev sine aktiver med beløb, der måtte anses for indvundne som goodwill, og noget sådant er sikkert ikke stemmende med god og forsigtig forretningsbrug. Økonomisk set er en goodwill så nøje knyttet til rentabiliteten, at man ikke mindst med henblik på den ovenfor citerede regel i Krenchels forslag kan rejse det spørgsmål, om den overhovedet er tilstede, hvis en forretning ikke giver overskud, eller den bliver insolvent, men det vil vistnok være for strengt at fastslå noget sådant som almindeligt princip. En forretningsmand kan komme i vanskeligheder som følge af omslag i konjunkturer, uheldige indkøb m. m., og hans redning ligger da måske i, at han kan udnytte det aktiv, hans faste omsætning og kundekreds repræsenterer, men svigter også disse faktorer, er forretningsværdien og dermed hans goodwill helt forsvundet.

Hvad der i den foreliggende forbindelse har særlig interesse, er imidlertid problemet om, hvorvidt en goodwill er et immaterielt beskyttelsesobjekt i analogi med forfatterens åndsværk. At den utvivlsomt er et økonomisk gode, udelukker ikke på forhånd denne mulighed.

Kan den da for det første kendetegnes som et resultat af en åndelig produktion, således som det vistnok er både Knophs og Ebersteins mening? Svaret må blive ikke just benægtende, men afvisende. I den forretningsmæssige virksomhed kan der udfoldes energi, intelligens og fantasi i en grad, der kan nå det geniale, og selvom et gunstigt resultat ofte vil kræve betydelige kapitaludlæg - en reklamekampagne for et cigaretmærke kan f. eks. løbe op i millioner af kroner, - vil ingen have noget imod at fastslå, at der kan være tale om et åndeligt arbejde, men det er ikke desto mindre urigtigt at lægge vægt på denne side af sagen. Der vil nemlig kunne spores et moment af åndelig indsats overalt i menneskers gerning. Den, der driver en landejendom eller

leder en fabrik, der ikke har selvstændig salgsorganisation, er akkurat lige så meget åndsarbejder som en grosserer og en detailhandler. Hvis man følger Knophs terminologi, der får sit konsekvente og helt ud misvisende udtryk hos Torben Lund i festskriftet til Vinding Kruse, pag. 65, hvorefter »Oparbejdelse af en Erhvervsvirksomhed« er en form for åndsvirksomhed, ligestillet bl. a. med forfatterens åndelige skaben, vil det sige, at hele det økonomiske liv i alle dets mangeartede former kan lægges ind under åndsproduktionens retsområde. Herved ville intet andet opnås end en fuldstændig begrebsforvirring, der kun kan ophæves ved en rimelig afgrænsning af de tilfælde, i hvilke det åndelige arbejde er rettet mod et særligt formål, nemlig frembringelsen af et åndsværk. Den, der ved flid og dygtighed formår at tilføre sin forretning en goodwill, får sin løn umiddelbart i selve det økonomiske udbytte, han stræber efter, men dette kompensationsforhold er principielt forskelligt, når arbejdet resulterer i et selvstændigt immaterielt værk, for hvilket der kun opnås økonomisk udbytte ved en omsætning, der sker med bistand af mellemmand. Gennem dette sidste moment opstår alle de for vor forfatterret og vor åndsret ejendommelige problemer.

Selvom man afviser tanken om at anse det åndelige arbejde som særlig karakteristisk og betydningsfuldt for oparbejdelsen af en goodwill, har man ikke hermed helt besvaret det næste og afgørende spørgsmål, om denne faktor er et immaterielt eller åndeligt gode. En analyse vil tværtimod her vise, at dens væsentligste bestanddel må regnes for at være af immateriel og psykisk natur. En goodwill bliver til ved en sammensmeltning af to elementer, nemlig på den ene side forretningsmandens evne til at henlede opmærksomheden på sine varer og til at opfylde de løfter, han giver om deres kvalitet, ikke blot i et enkelt tilfælde, men med en konstans, som bekræfter berettigelsen af de forventninger, han har formået at vække hos sine kunder, og på den anden side publikums lyst til at gøre gentagne indkøb af bestemte varer gennem en bestemt forretning, som har vundet dets tillid, og som må formenes at yde en vis garanti for pålidelighed og kulance. Med andre ord man står overfor træk af moralsk karakter —

et gensidigt tillidsforhold, som direkte afleder sin oprindelse fra det tillidsprincip, som behersker hele vort omsætningsliv. Når under normale forhold kontrakter om store varepartier afsluttes telegrafisk mellem parter, der befinder sig på hver sin side af jordkloden, og når både den internationale samhandel og de enkelte landes hjemlige handel udfolder sig smidigt og i det store og hele gnidningsløst, er forklaringen, at man normalt kan stole på løfter. Denne tillid, som også præger hele vort stærkt udbyggede kreditsystem, er det økonomiske livs moralske fundament, som tillige er udformet juridisk i kontraktretten. En goodwill udgør således et individuelt koncentrat af omsætningslivets tillid, og til forebyggelse af de misbrug, der kan finde sted ved dens overdragelse, ville det måske ikke være uhensigtsmæssigt, om man erstattede den fremmede gløse goodwill med det danske ord »kundetillid«, fordi flere derved ville få øje for, hvad der egentlig menes med dette begreb, og fordi det, en handlende inkasserer som goodwill ved salg af sin forretning, i virkeligheden er en godtgørelse for salg af andre menneskers tillid til ham selv. Da han ikke længere personlig skal stå som garant for denne tillid, er det klart, at man her har at gøre med et temmelig usikkert objekt.

Dog er det ikke udelukket, at fastsættelsen af vederlaget for en goodwill bliver påvirket af andre forhold end det her nævnte. Navnlig kan der ske en forhøjelse på grund af en almindelig tillid til konjunkturerne og dermed følgende forventning om større afsætningsmuligheder og bedre rentabilitet. Ved koncerndannelser ydes der ofte en godtgørelse som følge af køberens ønske om at beherske virksomheden for at kunne indpasse den i en omfattende økonomisk plan, og ved salg af forretninger, hvis omsætning er baseret på en given lokal beliggenhed, vil betalingen for en overdragelse måske ofte stige under indflydelse af køberens trang til at få plads for sin egen virkelyst - forøvrigt et moment, der ligesom konjunkturtilliden har sin parallel i de omstændigheder, der bidrager til at drive prisen i vejret på vore landejendomme.

Hvorom alting er, vil det ikke til trods for det immaterielle

islæt, der utvivlsomt er det dominerende element i en goodwill, være muligt at sætte denne i klasse med bogen og anerkende den som et åndsværk, fordi den i realiteten ikke kan behandles anderledes end ethvert andet materielt gode og må være genstand for almindelig (ikke åndelig) ejendomsret. En goodwill er bundet til en bestemt økonomikreds og kan hverken reproduceres eller udskilles som et selvstændigt åndeligt objekt, frigjort fra den skabende personlighed som genstand for fri åndelig tilegnelse. Denne mangel på tilknytning til almenheden fremgår alene deraf, at personlighedselementet - den tillidbærende evne - ikke kan isoleres fra den hos andre mennesker frembragte tillid, og at der altså ikke som i bogen foreligger et udelukkende individuelt åndeligt indhold. Dette understreges yderligere deraf, at, medens åndsværket er et færdigt og uforanderligt produkt, er en goodwill, som Eberstein rigtigt har bemærket, et »fluktuerende« objekt, der aldrig er helt afsluttet og til enhver tid vil kunne forringes. Dens indhold og dens værdi er genstand for store svingninger, og den kan ikke opretholdes uden en fortsat anstrengelse fra ejerens side. Hvis hans person eller forretningsmetoder skulle give anledning til ugunstig offentlig omtale, vil hans goodwill kunne forsvinde fra den ene dag til den anden. En sådan flygtighed gælder ikke for åndsværker, som har en ganske anden konstans. Den hårde dom, der overgik Oscar Wilde, tilintetgjorde med et slag hans popularitet i engelsk society, men hans værker gik frelst ud af katastrofen.

Når da hverken en goodwill eller navn, firma og varemærke, der kendetegner den, kan regnes for immaterielle objekter, bortfalder i og for sig spørgsmålet om, hvorvidt disse identifikationsmidler, der hver for sig i deres normale anvendelse ikke kan betragtes som symboler, alligevel skulle kunne opfattes som sådanne i forhold til den af dem repræsenterede goodwill. Da ingen af disse to faktorer isoleret kan bringes ind under immaterialretten, tør man med nogen sikkerhed slutte, at det samme forhold vil gøre sig gældende for kombinationen mellem disse. Bortset herfra må det dog fastslås, at kendetegnene, der ikke i de konkrete tilfælde er symbolske, ej heller bliver det, når de ses på

baggrund af den almene økonomiske interesse, som begrundet samfundets beskyttelse af navne-, firma- og varemærkeretten. Der behøves ingen symboler for at forklare den intime forbindelse, der består mellem det tillidsprincip i omsætningslivet, der giver sig udtryk i oparbejdelsen af en goodwill og anden forretningsværdi, og mellem de kendetegn, der bruges for at identificere en forretning og dens varer, fordi det med lethed vil kunne påvises, at en konkurrents misbrug af disse identifikationsmidler direkte vil kunne tilføje forretningens afsætning en betydelig skade.

I udnyttelsen af forvekslingsmuligheden finder man det karakteristiske for den retsstridige handling, som krænker alle de nævnte kendetegn og den af disse direkte og ikke symbolsk repræsenterede økonomikreds. Dette fællesskab, der præger de tre heromhandlede rettigheder, har i vor lovgivning fundet udtryk i en fælles grundregel, nemlig konkurrencelovens § 9, hvorefter »det er enhver forbudt i erhvervsøjemed at benytte et navn, firma, forretningskendtegn eller lignende, der ikke tilkommer ham, såvel som at benytte en ham rettelig tilkommende betegnelse på en måde, der er egnet til at hidføre forvekslinger med en af en anden erhvervsvirksomhed retmæssig ført betegnelse.« Kendetegnenes ret er her udvidet til et alment princip, der bl. a. også omfatter alle former for reklamer. Disse beskyttes som et led af den økonomikreds, de tilhører, og udenfor hvilken de ikke har nogen betydning. Med fuld ret har Knoph ligesom Vinding Kruse og andre jurister understreget den organiske forbindelse mellem navne- og mærkerettighederne og konkurrencelovens grundsætninger, men han har uden føje lagt alt for megen vægt på personlighedsbeskyttelsen. De økonomiske interesser, der skjuler sig bag den oparbejdede goodwill, og hævdelser af det for hele omsætningslivet betydningsfulde tillidsprincip giver en så fuldgyltig begrundelse både for firma- og varemærkeretten og for den ovenfor citerede bestemmelse i konkurrenceloven, at det ikke vil være nødvendigt at fremhæve hensynet til at værne den menneskelige personligheds integritet som et for disse retsområder selvstændigt og fremherskende formål.

Den stedsfundne gennemgang af Knophs idéer skulle ikke alene have vist, at navne-, firma- og varemærkeret ikke kunne betegnes som immateriel ret, men der skulle også være antydning en fælles retningslinje, som viste, at en og samme grund gjorde det umuligt at optage de omhandlede rettigheder i åndsretten. Det er gentagne gange blevet fremhævet, at kendetegnene savnede selvstændig ydre eksistens og ikke kunne have betydning for andre end den berettigede ejer, og det har været meningen hermed at understrege, at de manglede et væsentligt lighedspunkt med et åndsværk som bogen. Denne forskel skyldes vel, at identifikationsmidlerne ikke efter deres oprindelse er individuelle åndsprodukter, men tillige den anden omstændighed, at de er organisk knyttet til en bestemt privat økonomikreds, fra hvilken de ikke kan frigøres, og som de tilhører ifølge hele deres funktion. Skønt en goodwill rummer en vigtig immateriel bestanddel, er også den uløseligt bundet til en konkret økonomisk interesse.

Hvis man vil sammenligne disse ejendommeligheder med den form for åndsværk, der f. eks. i skikkelse af en roman er den typiske genstand for den forfatterretlige beskyttelse, og man på denne baggrund vil spørge, hvori man så vil finde særpræget for åndsværket, er svaret ikke udtømt alene ved en henvisning til, at det er frembragt ved et åndeligt arbejde. Det er klart, at denne faktor spiller en afgørende rolle i åndslivet, men den er lige så uundværlig i erhvervslivet. Ej heller vil distinktionen blive tydeligere, om man kalder åndsværket et individuelt åndsprodukt, fordi det individuelle efter den menneskelige naturs væsen er karakteristisk for enhver ytring af den menneskelige ånd. Der er ikke to mennesker, der tænker og føler på nøjagtig samme måde, og som, hvis de får lov til at handle spontant og frivilligt, vil bruge helt de samme ord for at udtrykke deres syn på en og samme begivenhed.

Det andet moment, som der her skal lægges afgørende vægt på, er det for alle forretningskendetegnene, for reklamen samt for goodwill bemærkelsesværdige særkende, at alle disse genstande er bundet til en bestemt privat økonomikreds og ikke har

mulighed for at bestå eller gøre sig alment gældende udenfor deres økonomiske funktion. Her fremtræder der en dybtgående, skelsættende forskel fra åndsværket, som, til trods for at dets skaber har en økonomisk eneret til at udnytte dets reproduktion, dog er noget mere end et erhvervsmæssigt objekt, der har sin plads i det økonomiske liv. Da åndsværket er af immateriel natur, og dets indhold frit kan tilegnes af alle, skaber det i forholdet til dets brugere en relation til noget, der ligger udenfor den økonomiske og materielle virkelighed - en immateriel relation, som der ikke er noget sidestykke til blandt de ovenfor omtalte udelukkende privatøkonomiske goder. Her støder man på en egenskab, der er så væsentlig og ejendommelig og virker så bestemmende for åndsværkets funktion, at den kan give grundlaget for en begrebsdannelse af retlig betydning.

Selv om man i retsvidenskaben må nære en velbegrundet ængstelse for at indlade sig på en definition af, hvad der indeholdes i et så mangetydigt ord som ånd, kan man vistnok i det foreliggende tilfælde tilbagevise denne frygt, da det ikke er meningen at give en positiv bestemmelse af begrebet, men alene at finde en ydre, rent formel og, om man vil, negativ afgrænsning af, hvad der ikke med føje kan kaldes et åndsværk. Der står to verdener overfor hinanden. Den ene beherskes helt af den private økonomi, og alle dens goder er som objekter for private rettigheder led i en økonomisk orden. I den anden, hvor åndsværkerne dominerer, tilhører værdierne enhver, der vil anstrenge sig for at tilegne sig dem. For at komme ind i denne anden sfære er det afgørende ikke blot, at der er skabt et værk af ånd, men også, at dette er skænket til »ånden«, hvad der i retlig forstand betyder, at det er indgået i et immaterielt alment fællesskab. Hermed hentydes der ikke til nogen art af metafysisk forestillingskreds. Tanken er kun at påpege, at åndsværket er forskelligt fra et varemærke og en reklame derved, at det efter dets formål og væsen rummer et alment ikke privat-økonomisk moment, som vedkommer og tilhører andre mennesker. Hvad det er for et fællesskab, der sigtes til, er ikke vanskeligt at fastslå.

I vor kultur er der samlet en skat af viden både om naturen

og om mennesket, dets historie, religion og samfundsopfattelse, og der er skabt kunstneriske værdier, som giver æstetiske udtryk for menneskets åndelige stræben. Denne skat, som bestandig vil blive forøget, fordi enhver generation vil arbejde videre på en given overlevering og søge nye svar på livets evige grundspørgsmål, er alment tilgængelig i form af bøger og dermed beslægtede åndsprodukter, og ethvert nyt åndsværk yder et bidrag til og bliver optaget i åndslivets store almene fællesskab, hvis værdier ikke er genstand for privat ejendomsret, så at ingen er udelukket fra at tilegne sig dem og udnytte dem til personlig åndelig udvikling og til åndelig nydelse. Et åndsprodukt bliver ikke et åndsværk, medmindre det efter dets form og indhold tilstræber at give et tilskud, omend nok så beskedent, til vort udstrakte åndelige fælleseje af alment tilgængelige immaterielle kulturskatte. Der skal ikke her stilles åndsaristokratiske fordringer. Værkets emne kan strække sig fra de vanskeligste filosofiske problemer til de mest dagligdags og praktiske spørgsmål som gaders belysning, kloakvæsen etc., og fremstillinger vedrørende madlavning, dans, bridge, sport o. s. v. er åndsværker, når de foreligger i alment tilgængelig skrift på en sådan måde, at de ikke som f. eks. reklamer vedbliver at være led i en privat økonomi og intet andet. En fortællende og underholdende annonce om damekjoler etc. er ikke et åndsværk, medens det modsatte vil gælde med hensyn til en bladartikel, der omhandler de sidste modenyheder. For dagspressens vedkommende vil ej heller nogen søge sin viden om almene forhold i annoncespalterne, da enhver fornuftig læser herom vil ty til det egentlige bladstof.

Til et åndsværk, der skal beskyttes, må der dog efter sagens natur stilles det yderligere krav, at det har fået en afgrænset og færdig skikkelse og ikke er fluktuerende, som f. eks. en goodwill. Dets ejendommelighed ligger netop i, at det bevares uforandret, lever sit eget liv og altid kan genfindes i den form, det har fået af dets åndelige skaber. Derfor har det før i tiden været umuligt at yde åndsretlig beskyttelse til de udøvende kunstnere, fordi det først efter de nyeste tekniske opfindelser kan lade sig gøre at fastholde deres præstationer i en mekanisk gengivelse, som kan

videreføre den kunstneriske ydelse til efterslægten.¹ Når det mundtlige foredrag beskyttes på samme måde som et skrift, er der i virkeligheden kun tale om en præventiv foranstaltning, som skal hindre, at den stedfundne offentliggørelse af andre udnyttes til skade for talerens eneret til at udgive det i trykken.

Om den opfattelse af åndsværket, der her er gjort gældende² kan få betydning i det praktiske liv, vil kunne prøves ved en undersøgelse af de ikke særlig talrige domme,³ der herhjemme er afsagt i sådanne tilfælde af tryksagsbeskyttelse, hvor der har været tvivl om, hvorvidt et foreliggende åndsprodukt kunne falde ind under forfatterlovens rammer. Det har dog ikke været hensigten at ville opstille et kriterium, der engang for alle og ganske automatisk skulle have løst enhver vanskelighed, fordi det vil være rimeligt at lade den mulighed stå åben, at de to for-

1. *Et forslag til regler til beskyttelse af udøvende kunstners præstationer findes nu i Kbh. udk. § 42. Se herom Da Mot s. 1955 - 164, Fi Mot s. 76 - 78 og No Mot s. 23 - 24, samt i sv. udk. 1956 § 45, se Sv Mot s. 355 - 383, navnlig s. 379 f.f. Se endvidere artikler af W. Weincke i T.f.R. 1955, s. 506 - 527 og Vinding Kruse i Juristen 1957 s. 249 - 250. B.R.*
2. Den ovenfor fremsatte opfattelse af åndsværket falder ikke helt sammen med Torps i »Læren om den ideelle Produktions Beskyttelse«, men har væsentlige berøringspunkter, jfr. hans udtalelse, pag. 20: »Frembringelsen maa være af en saadan Art, at den efter sin almindelige (ikke individuelle) Beskaffenhed kan have Betydning i og for sig som Aandsværk (som Meddelelse af Tanker, Følelser o. s. v.) og ikke blot i andre Retninger (f. Eks. som Reklame), at det ikke af de med dens Fremkomst forbundne Omstændigheder fremgaar, at den netop kun skal tjene saadanne (praktiske) Formaaler, samt at Beskyttelse kan gives uden at træde den almindelige Ytringsfrihed for nær«. Det kan ikke tiltrædes, at Torp vil drage en distinktion efter formålets karakter og således synes for tilbøjelig til at ville udelukke et værk fra beskyttelse, når det kun skal tjene praktiske formål. J.H.
3. *En udførlig oversigt over dansk retspraksis på forfatter- og kunstnerrettens område fra 1933 til 1950 er givet af Torben Lund i N.I.R. 1951, s. 7 - 30. B.R.*

skellige sfærer af henholdsvis økonomisk eller immateriel karakter, som let kan adskilles teoretisk, i praksis måske kan krydse hinanden og være således sammenblandet, at det vil være vanskeligt at holde dem ude fra hinanden. Alligevel ville det være et fuldt tilfredsstillende resultat, dersom de betragtninger, der her er fremført, var i stand til at føje et nyt element til de gængse synsmåder og dermed bidrage til en klarere og mere sikker totalopfattelse af de omhandlede spørgsmål.

Ved en dom (U.f.R. 1886, pag. 1094) er et værk om »Den danske Lægestand« blevet ligestillet med et skrift i forfatterretlig henseende til trods for, at det alene bestod af en skematisk samling af biografiske data for alle landets læger, og denne afgørelse er sikkert rigtig, da der af spredte og ellers vanskeligt tilgængelige oplysninger er tilvejebragt en helhed, som ikke udelukkende er et led i en privat økonomi, og som fremlægger et stof af begrænset men almen interesse til offentlighedens frie brug. Tilsvarende betragtninger vil man kunne gøre gældende overfor væsentlige dele af Kraks Vejviser, hvis beskyttelsesværdighed synes forudsat ved en dom i U.f.R. 1906, pag. 896. Når man derimod for eksempel betragter den håndbog, der udsendes gratis til alle abonnenter i et telefonselskab, må man i modsætning til Hartvig Jacobsen (Ophavsretten, pag. 58) komme til det resultat, at dette værk i hvert fald ikke i dets hidtil kendte form kan anses for et åndsværk og beskyttes for den særlige måde,¹ hvorpå oplysningerne er ordnet. Rent bortset fra at den forfattervirksomhed, der er lagt for dagen, end ikke kræver skrivedygtighed, idet kendskab til alfabetet og muligvis talsystemet vil være fuldt tilstrækkeligt

1. Cfr. udtalelsen i V.L.D. i U.f.R. 1943, s. 1029. Sagen angik en strid mellem to udgivere af telefonnøgler, og det hedder i dommen, at »under hensyn til det selvstændige arbejde, der er udført af sagsøgeren med hensyn til å jour-føring m. v. af den af ham udgivne telefonnøgles abonnentfortegnelse, findes denne vel for så vidt at være egnet til forfatterretlig beskyttelse«. Sagsøgtes benyttelse af sagsøgerens fortegnelse blev dog ikke anset retsstridig, da det pågældende stof allerede gennem udsendelsen af den officielle telefonhåndbog var almindelig tilgængeligt. B.R.

til udarbejdelsen, ligger det afgørende moment deri, at bogen er et uundværligt hjælpemiddel for udøvelsen af telefonselskabets økonomiske virksomhed og ikke, som f. eks. Kraks Vejviser, henvender sig til almenheden for at forfølge et formål, der strækker sig ud over selskabets egen interesse. Da bogen helt er bundet til den af telefonselskabet repræsenterede økonomikreds, er det umuligt at behandle den som et åndsværk uanset, hvormeget arbejde eller kapital der måtte være anvendt for at fremstille den. Ganske identiske betragtninger må anlægges overfor Fabers Rejse-liste til trods for, at Vinding Kruse (Ejendomsretsspørgsmaal, pag 29) synes at være af modsat opfattelse. Denne liste har intet andet formål end at tjene statsbanernes økonomiske virksomhed og savner ethvert alment moment, og det kan ikke føre til andet resultat, at den til forskel for telefonhåndbogen forhandles som en salgsvare ligesom udstillings-, teater- og væddeløbsprogrammer. Tryksager af den sidstnævnte art falder naturligvis også udenfor forfatterloven,¹ men dersom de, hvad der ikke er usædvanligt, indeholder artikler og oplysninger af kritiserende og alment vejledende karakter, kan disse blive beskyttede som åndsværker.

Når en bestillingsbog for frisører ifølge en dom i U.f.R. 1938, pag. 11, ikke kunne anses for »et sådant individuelt åndsværk, at den kunne være genstand for forfatterret«, er dette i nøje overensstemmelse med det her anlagte synspunkt, fordi det pågældende skrift ikke havde andet formål end at erhverve kunder til det firma, der gjorde brug af bogen, og det manglede et alment element. Endnu tydeligere fremtræder dette forhold i dommen i U.f.R. 1918 pag. 839, hvorefter der med samme begrundelse som i den lige omtalte afgørelse blev nægtet beskyttelse for et af en kreditforening anvendt skema til taksationsforretninger. Da det udtrykkelig anføres, at der var nedlagt mange års erfaring i udarbejdelsen af denne tryksag, er det i virkeligheden ufyldestgørende, som det er sket, at frakende den forfatterretlig position med en henvisning til, at den ikke er et »individuelt åndsværk«. Den rigtige forklaring er, at skemaet ikke tjener andet end kreditforeningens rent økonomiske

1. Jfr. Ø.L.D. i U.f.R. 1943, s. 431 og H.D. i U.f.R. 1943, s. 1063. B.R.

øjemed og ikke har betydning i anden relation end den, der består mellem foreningen og dens låntagere. Anderledes ville sagen stille sig, dersom en interesseret påtog sig det arbejde at udgive en samling af denne art skemaer, hidrørende fra en kreds af kreditforeninger, og eventuelt give kommentarer til belysning af forskellighederne. Kun ad en sådan indirekte vej kan skemaet træde ind i åndslivet.

En meget interessant afgørelse vedrørende en række i den offentlige administration benyttede blanketter foreligger i en dom (U.f.R. 1933, pag. 713), som Vinding Kruse har gjort til genstand for en indgående omtale i »Ejendomsretsspørgsmaal« (pag. 29 ff), og hvis ejendommelighed er, at Landsretten mente, der var tale om »selvstændige, originale arbejder«, medens Højesteret kom til det modsatte resultat, at der ikke var givet udtryk for et sådant selvstændigt arbejde, at forfatterretlig beskyttelse kunne være begrundet. Den omstændighed, at de to instanser har vurderet så forskelligt om emner, som faldt ind under de juridiske dommeres specielle sagskundskab, kunne tyde på, at afgørelsen snarere er truffet på grundlag af et skøn over sagens samlede forhold end alene efter et så usikkert kriterium som et åndeligt arbejdes originalitet og selvstændighed. Ud fra præmisserne til landsretsdommen må man antage, at det spørgsmål har stået i forgrunden, hvorvidt det sagsøgende firma, hvis det fik medhold i kravet om forfatterretlig beskyttelse for sine blanketter, ville opnå et faktisk monopol »på at føre lovene ud i livet på en praktisk anvendelig måde«. Hovedpunktet i sagen var i virkeligheden en konkurrenceretlig strid om eneretten til at forhandle nogle tryksager, der efter deres natur var knyttet så nøje til bestemte retlige funktioner, at der kun kunne være mulighed for ganske få variationer i udformningen. Når Knoph således ofte giver udtryk for den opfattelse (se f. eks. Åndsretten, pag. 564-65), at konkurrencesynspunktet har almindelig berettigelse ved behandlingen af de åndsretlige spørgsmål, må man tage afstand fra denne anskuelse. Det ville være rigtigere at sige, at dette moment, når det dukker op i en eneretssag, giver en advarsel om, at man nu er ved at bevæge sig udenfor det forfatterretlige område. I åndslivets verden hersker der kamp og modsætninger mellem idéer

og værker, og der foregår en stadig udvikling og ændring i tilstanden, således at nye åndsprodukter trænger de ældre tilbage, men principielt er der ubegrænset plads for enhver art af åndelig indsats. Spørgsmålet om økonomisk konkurrence træder derfor i baggrunden for forfatterens vedkommende, selvom det samme måske ikke gælder for forlæggere og udgivere, og forfatterretten kan mindst af alt karakteriseres som et monopol, fordi den kun rummer en beføjelse, som er en rimelig konsekvens af den enkelte personligheds adgang til fri livsudfoldelse, og den ikke lægger faktiske eller retlige bånd på andres ligeret til at forfølge samme åndelige mål. I det økonomiske liv kan den enkelte derimod på en helt anderledes effektiv måde lægge hindringer i vejen for andres virksomhed. Da erhvervslivets verden i en ganske anden grad end åndslivets er undergivet begrænsning i arten og omfanget af de muligheder, der kan udnyttes, kan forretningsmanden volde sine medarbejdere økonomisk skade på en måde, som ikke har noget direkte sidestykke indenfor åndsværkernes verden, hvor synskredsen er bestemt af umålelige værdier og af en uafsluttet horisont. Ved bedømmelse af sager angående tryksagsbeskyttelse vil konkurrencemotivet derimod næsten altid spille en rolle, og domstolene må her i tvivlstilfælde stille sig det spørgsmål, om tildelingen af en i tid praktisk talt ubegrænset eneret ville skabe et økonomisk monopol, hvad der ville falde udenfor og være stridende imod forfatterlovens formål, og hvad der altså måtte afsvække muligheden for at anerkende en forfatterret. Det er sandsynligt, at overvejelser af denne art har været inddraget under behandlingen af den heromhandlede dom og har medvirket til, at Højesteret tog det helt rigtige skridt at nægte beskyttelse ved iøvrigt at henholde sig til et svagt punkt i blanketternes forfatterretlige stilling. Når der ikke er forfatterret til love og offentlige kundgørelser, må det, som antydtes i Højesterets præmisser, være urimeligt at give en sådan ret til en skematisk opstilling og udformning af lovstoffet. Det er jo slet ikke udelukket, at de pågældende uselvstændige tryksager ville have indeholdt en forfatterretskrænkelse, hvis de havde været uautoriserede bearbejdelser af beskyttede åndsværker, med hvilke de havde været lige så nært forbundne som blanketterne med de offentlige kundgørelser.

Hvis man bortset fra alle disse betragtninger spørger, om en blanket efter det tidligere fremsatte almindelige synspunkt kan betragtes som et åndsværk, er svaret omend benægtende ingenlunde på forhånd så givet som med hensyn til kreditforeningens takstationsskema, fordi blanketten ikke så iøjnefaldende som skemaet udelukkende tilhører en privat økonomikreds. At den er en almindelig salgsvare for en bogtrykker ville ikke hindre forfatterbeskyttelsen, dersom den efter sit formål og indhold besad en almen kvalitet, som kunne begrunde dens inddragelse under åndslivets sfære, men noget sådant er ikke tilfældet, da enhver vil søge sin almenviden om de pågældende legale og administrative emner i lovene og anordningerne og ikke i tryksager af denne art, der alene har til hensigt at virke som rent praktiske hjælpemidler. Naturligvis er et værk ikke diskvalificeret til beskyttelse, fordi det har praktiske¹ formål, hvad der er tilfældet for talrige publikationers vedkommende. Disse henvender sig imidlertid til offentligheden med oplysninger, vejledninger, forslag etc. og har ikke som blanketten udtømt deres værdi alene ved en konkret praktisk benyttelse².

Nogle kortskitser til brug ved geografiundervisning blev med rette ved en Vestre Landsrets dom (U.f.R. 1938, pag. 558) anset for åndsværker, da de tilsigtede at virke og også anerkendtes som alment anvendelige pædagogiske hjælpemidler af immateriel karakter. Det var derfor unødvendigt og formentlig også urigtigt, at dommen stærkt understregede, at der forelå et »individuel, originalt og formålstjenligt åndsprodukt«. Dette moment var med

1. Spørgsmålet om forholdet mellem praktisk formål og kunstnerisk udformning har været forelagt Højesteret i en kunstnerretlig sag, U.f.R. 1956, s. 237. Medens et mindretal ville statuere, at endestykket på en brødmaskine havde fået en sådan ikke blot af formålet bestemt kunstnerisk udformning, at det omfattedes af bestemmelsen i lov om forfatter- og kunstnerret § 24, stk. 3, fandt rettens flertal, at brøds-kæren ikke kunne henføres under denne bestemmelse under hensyn til, at den var »et rent arbejdsredskab, ved hvilket den skete kunstneriske udformning af en del af redskabet må anses som værende af ganske underordnet betydning i forhold til det praktiske formål«. B.R.

2. jfr. Torps udtalelser i noten ovenfor, pag. 107. J.H.

føje helt udeladt i en forøvrigt mere tvivlsom afgørelse (U.f.R. 1941, pag. 454), hvor en strikkeanvisning blev godkendt som et skrift, der kunne beskyttes efter forfatterlovens § 1.

Med hensyn til beskyttelsen af reklamen er spørgsmålet nu afgjort ved forfatterloven af 1933, der i § 2 c har optaget den som et værk, til hvis offentliggørelse en forfatter har eneret, for så vidt angår såvel tekst og billeder som komposition, og der er her sket en fejl, som let vil kunne rettes, når loven næste gang skal revideres. I praksis er bestemmelsen næppe af større betydning og er vist af domstolene kun blevet anvendt i et enkelt¹ retstilfælde (U.f.R. 1939, pag. 348) angående nogle billeder af riste, som et firma havde kopieret efter konkurrenternes kataloger. I sagen forelå imidlertid andre omstændigheder (benyttelsen af samme katalognumre som for de eftergjorte riste), som bevirkede, at man uden vanskelighed kunne have behandlet hele spørgsmålet indenfor konkurrence-lovens rammer.

Forfatterretsbeskyttelsen er på dette område inkonsekvent, overflødig og, hvad værre er, for vidtgående, og den kan ej heller hente støtte i Bern-Konventionen, som kun omhandler »litterære og kunstneriske værker«.² Reklamen hører helt hjemme i den private økonomikreds ligesom firma, varemærke og andre forretningskendetegn, og den savner almene elementer, som kan begrunde, at den i al almindelighed skulle sidestilles med et egentligt åndsværk. Det er ikke stridende mod dette princip, at for eksempel en kunst-

1. § 2 c er dog lagt til grund i den i U.f.R. 1943 s. 1029 refererede V.L.D. (jfr. også ovenfor s. 108, note 1), hvori det udtales, at »selv om en del af disse annoncer (i en telefonnøgle) har et standardiseret præg, således at teksten med ganske få ændringer af klischeerne kan anvendes og er blevet anvendt for flere forskelligeannoncører, findes en ikke uvæsentlig del dog at fremtræde med et sådant særpræg i henseende til opsætning og komposition m. v., at sagsøgeren i henhold til forfatterlovens § 2 c må være beskyttet mod, at annoncerne uden eller kun med uvæsentlige ændringer i henseende til tekst og opstilling benyttes af andre«. B.R.

2. Reklamer er ej heller medtaget ved Bernerkonventionens revision i Bruxelles i 1948. B.R.

nerisk tegning, anvendt i en annonce, beskyttes på et dobbelt grundlag. Forretningsmanden kan gå frem efter konkurrenceloven overfor de af hans konkurrenter, der vil søge at efterligne den pågældende tegning, men desuden har kunstneren ifølge kunstnerretten mulighed for at forhindre alle uvedkommende - også dem, der står udenfor den reklamerendes konkurrencekreds - i at bruge hans værk. Hvis forretningsmanden optræder i hans rolle, er det kun, fordi kunstnerretten i så fald er overdraget til ham. I et par domme (U.f.R. 1896, pag. 803, 1926, pag. 995) er det også fastslået, at forfatteren til et beskyttet åndsprodukt har ret til at forbyde, at dette uden hans tilladelse udnyttes i reklameøjemed, men heller ikke ved dette rent forfatterretlige forhold sker der nogen sammensmeltning mellem forfatter- og konkurrenceret, så lidt som dette er tilfældet, når en bogtitel kan beskyttes mod efterligning ifølge konkurrencelovens¹ § 9.² Et sådant princip er nu i Sverige udtrykkelig anerkendt ved en lov af 22. maj 1942, som indeholder et tillæg til den gældende konkurrencelov af 29. maj 1931, og som straffer illoyal anvendelse af kendetegn for »litterärt eller musikaliskt verk eller verk av bildande konst under egenartad titel eller diktad namn«.

Endvidere må det erkendes, at reklamen hverken har brug for eller krav på at opnå en eneret, der går ud over en beskyttelse mod forveksling eller anden illoyal udnyttelse fra deres side, som vil angribe den reklamerendes økonomiske virksomhed. En nærmere betragtning vil da også vise, at der kan tænkes at opstå særdeles uheldige virkninger af den omtalte tilføjelse til vor lovgivning. Efter almindelige retsgrundsætninger kan man forlange af en forretningsmand, at han i et vist omfang er orienteret om sine konkurrenters fremgangsmåde, kender alle forhold indenfor sin egen branche og

1. Ved H.D. i U.f.R. 1951, s. 725 er det statueret, at en (oversættelse af en) bogtitel er beskyttet efter forfatterlovens § 1 (jfr. § 5). Titelbeskyttelse er foreslået indført ved Kbh. udk. § 46, Da Mot s. 170, Fi Mot s. 11 - 12, No Mot s. 27 - 28; sv. udk. § 50, Sv Mot s. 399 - 403. B.R.

2. I Ø.L.D. i U.f.R. 1948, s. 530 forudsættes det, at konkurrencelovens § 9 kan anvendes på titlen på et litterært værk. Beskyttelse nægtedes, da der in concreto ikke antoges at foreligge forvekslingsmulighed. B.R.

afholder sig fra en reklameringsform, som på hans område ville krænke andres berettigede interesser og god forretningsskik, men det ville være et altfor strengt krav, at han, inden han sætter en annoncering i gang, skulle have undersøgt enhver art af reklame, der anvendes eller før har været anvendt indenfor en eller anden ham uvedkommende branche i ind- eller udland. Dette må nemlig blive følgen af at indføre forfatterretten på dette felt, da denne ret kan gennemføres uden hensyn til, om der i det konkrete tilfælde kan påvises konkurrencemæssig, endsige økonomisk interesse. Ved overvejelsen af en sag af denne art er man nødt til at spørge, om det vil være forsvarligt at give det reklamerende firma en eneret, der skal vare, så længe annonceforfatteren lever og 50 år efter hans død - eller måske skal disse frister bestemmes efter det reklamerende firmas forhold, hvilket sidste også vil volde store vanskeligheder. Ved at følge en forfatterretlig linie vil man opretholde en værdi for alle gamle og udgåede reklamer og lægge bånd på den frie udnyttelse af reklameidéer, der har fundet sted fra land til land med det resultat, at der ville herske almindelig usikkerhed, hvis det virkelig gik op for reklamebureauerne, hvilke muligheder for chikane og pengeudpresning der er lagt i deres hånd, når de ville følge de efterligninger, der fremkom såvel af tidligere gængse som af i udlandet nyopdukkede reklameringsmetoder. Der rejses også det besværlige spørgsmål om, hvorledes beskyttelsestiden skal ansættes for et aktieselskab, der ikke afdør ved døden. Som rent teoretisk mulighed kan man endog forudse den situation, at en gammel men stadig levende reklame ikke længere kan opretholdes i fuldt omfang, fordi den forfatterretligt set har løbet sin tid ud.

Alle disse betragtninger fører hen imod den eneste rimelige løsning at lade reklamen falde som åndsværk og give den en retsstilling, som stemmer med dens formål og væsen.¹ Dens beskyttelse må da udformes i overensstemmelse med den, der ifølge konkurrenceloven er gældende for varemærker og andre forretningskendetegn, og den kan ikke strækkes ud over, hvad der er påkrævet af hensyn til reklamens praktiske brug. Beskyttelsesområdet for

1. Se herom ovenfor s. 85, note 2. B.R.

denne bliver således begrænset til den erhvervskreds, indenfor hvilken den reklamerendes konkurrenter retsstridig kan forvolde ham skade ved at udnytte forvekslingsmuligheder, men når reklamen ikke længere anvendes og er ude af kurs, kan den på loyal måde optages af konkurrenter. Der er så meget mindre grund til at fravige disse principper, som vor lovgivning om uretmæssig konkurrence og varebetegnelse i 1937 er blevet udvidet og skærpet ved gennemførelse af den såkaldte generalklausul, der rammer alle i erhvervsøjemed foretagne handlinger, som strider mod redelig forretningsskik.

For reklametekstens vedkommende tør man ej heller med sikkerhed regne med, at domstolspraksis forud for loven af 1933 havde bragt den ind under forfatterloven. En fabrikant, der brugte konkurrentens katalog med et nyt omslag, blev dømt efter konkurrenceceloven (U.f.R. 1931, pag. 286), og en tekst, der var anbragt under afbildninger af maskiner, kunne ikke anses »som et åndsarbejde, der er egnet til at nyde beskyttelse efter forfatterloven« U.f.R. 1913, pag. 331). Samme negative resultat fik en dom (U.f.R. 1932, pag. 211) om, hvorvidt et såkaldt slogan »At købe sengeudstyr er en tillidssag« kunne betragtes som et åndsværk. Selvom denne afgørelse utvivlsomt er rigtig, er det bemærkelsesværdigt, at der er givet den positivt fejlagtige begrundelse, at annoncen »ikke er så særpræget, at den kan beskyttes efter forfatterloven«. I mønsterloven (§ 4, stk. 5, 1. september 1936) og i varemærkeloven (§ 4, stk. 1, 7. april 1936) stilles der direkte krav om særpræg for de genstande, der skal komme ind under rammen af disse love, og det samme må også i et vist omfang forlanges, for at man kan yde forretningskendetegn og reklamer konkurrenceretlig beskyttelse, hvad man antagelig også har villet udtrykke i den pågældende dom. Men netop i forfatterretten kan det ikke opstilles som nogen almindelig betingelse, at åndsværket skal have et særpræg. Der straffes for ulovligt eftertryk, når en tekst genoptrykkes uden forfatterens tilladelse, og der iøvrigt ikke findes hjemmel for en sådan handle måde i lovens undtagelsesregler. Når særpræget skal have speciel betydning, hænger det naturligvis sammen med, at denne kvalitet må danne forudsætning for en beskyttelse mod efterligning og forveksling.

hvad dommen med rette har understreget også skal gælde for et slogan. Derimod har den ikke sagt noget positivt eller afgørende om den forfatterretlige side af sagen.¹

Forsåvidt angår reklamebilleder, er det utvivlsomt, at der før loven af 1933 har udviklet sig en retspraksis, hvorefter disse betragtes som hørende under lovens § 2 c, der giver forfatterret for »matematiske, geografiske, topografiske, naturvidenskabelige, tekniske og lignende tegninger og grafiske eller plastiske afbildninger, der efter deres hovedøjemed ikke er at anse som kunstværker«. Ordene tvinger dog absolut ikke til at drage en sådan konsekvens, da der ikke er givet nogen antydning af, at loven skulle have fraveget kravet om, at de pågældende objekter skulle være åndsværker. Imidlertid har den uheldige regel, der blev knæsat af domstolene, sin oprindelse i en højesteretsdom af 1911 (U.f.R. 1911, pag. 236 og pag. 947), hvis konkrete afgørelse måske var særdeles forsvarlig og betimelig, men hvis almenyldighed og værdi som præcedens må anses for særdeles tvivlsom. Et dansk selskab havde uden autorisation kopieret nogle modebilleder og tegninger, som var udsendt af et engelsk firma og anvendt dem (med en ændring af hovederne) i et af selskabets kataloger. Billederne var af den art, som i enhver sæson normalt går jorden rundt for at illustrere de nye moder. Det afgørende spørgsmål, om der ikke i denne sag udenom forfatterretten kunne være ydet sagsøgeren fornøden beskyttelse gennem konkurrenceloven eller muligt gennem et almindeligt privat erstatningssøgsmål, blev, så vidt man kan forstå, overhovedet ikke rejst, og dette skyldtes bl. a. den omstændighed, at der på dette tidspunkt endnu ikke var gennemført en dansk lov til bekæmpelse af illoyal reklame og falsk varebetegnelse, hvad der først skete i 1912. Efter de foreliggende ikke helt udtømmende oplysninger er det næppe muligt at komme til det resultat, at de pågældende tegninger skulle have været af kunstnerisk kvalitet, idet kunstnerretten ikke var påberåbt, eller iøvrigt skulle have besiddet almene egenskaber, der kunne føre dem ind under åndslivets retsfære. Men Højesteret har formentlig med rette skønnet, at det

1. jfr. iøvrigt Hartvig Jacobsen, Ophavsretten, pag. 71-72. J.H.

danske firma havde begået en illoyal handling, for hvilken der burde ydes oprejsning, og har da valgt den udvej at bringe § 2 c i anvendelse. Til trods for, at vi i mellemtiden havde fået en konkurrencelovgivning, der efterhånden havde skabt sig en sikker position i det praktiske retsliv, blev dommen taget til forbillede i de i U.f.R. 1915, pag. 892 og U.f.R. 1925, pag. 199 gengivne afgørelser. I begge tilfælde havde de domfældte uberettiget reproduceret fotografier fra konkurrenternes kataloger. Det drejede sig om illustrationer af manufakturvarer og vaskemaskiner, og det var hverken oplyst, om eller i hvilken grad de var særprægede kendetegn for de afbildede genstande, eller om de pågældende billeder i modsætning til, hvad der ellers antages at gælde for fotografier, skønnedes at repræsentere en åndelig indsats af almen betydning. Formentlig ville det rigtige standpunkt i sådanne sager være at fastslå, hvilken rolle de utilladelige reproduktioner har spillet i konkurrenceforholdet mellem de to parter, og om deres anvendelse, betragtet i sammenhæng med alle øvrige omstændigheder, herunder f. eks. ligheden mellem de illustrerede varer, kan formenes at udgøre en overtrædelse af konkurrenceloven. I to andre domme (U.f.R. 1923, pag. 487 og 1930, pag. 556) angående et varemærke og et reklameskilt blev det således på den anden side klart udtalt, at forretningskendetegn af denne art ikke vil kunne inddrages under forfatter- eller kunstnerretten.

Den stedfundne gennemgang af retspraksis skulle i det hele have bekræftet, at det ved afgørelsen af, om et åndsprodukt kan regnes for et åndsværk og derved opnå den for dette ejendommelige forfatterretlige retsstilling, vil være nødvendigt at undersøge værkets objektive og almene karakter, og at det i hvert fald skulle synes lidet udtømmende og tilfredsstillende at samle hovedinteressen om det åndelige arbejde.

f. HVAD BESKYTTER FORFATTERRETTE I ÅNDSVÆRKET?

Når det efter det foranstående skulle være godtgjort, at det skrift, der er forfatterrettens genstand, skal være et åndsværk, hvorved forstås, at det skal besidde en almen kvalitet, som betinger dets tilhørsforhold til åndslivets fællesskab og det åndelige fællesje, er det ikke med dette synspunkt afgjort, at værket ikke kan eller bør opfylde andre betingelser, for at det kan nyde godt af den forfatterretlige beskyttelse. Dette spørgsmål må være belyst, førend det er muligt helt at fastslå rækkevidden og omfanget af forfatterrettens indhold, og den aktuelle betydning vil bl. a. fremgå deraf, at Vinding Kruse indleder foreningsforslaget til en ny lov med en sålydende bestemmelse: »Ejendomsretten til et nyt og selvstændigt Aandsværk tilkommer alene dettes Ophavsmand«. Hartvig Jacobsen stryger kravet om nyhed og nøjes med at forlange selvstændighed. I udenlandske lovgivninger og forslag (Hartvig Jacobsen, Ophavsretten, pag. 54-55) findes åndsværker også karakteriseret på særlig måde f. eks. som »eigentümliche geistige Schöpfungen« eller »Schöpfungen eigenpersönlicher Prägung« etc. Det synes derfor nødvendigt at undersøge, hvad der menes med værkets nyhed og selvstændighed,¹ og om der foreligger en realitet af betydning for vor forfatterretlige opfattelse, og det vil da som i næsten alle forhold være udbytterigt at begynde med en iagttagelse af virkeligheden og en redegørelse for den praktiske erkendelse.

Forfatterretten erhverves automatisk ved offentliggørelsen og uden forudgående prøvelse af åndsværkets indhold og kvalitet, og det er et yderst sjældent forekommende fænomen, at et skrift får frakendt sin eneret. Hvis nyheden og selvstændigheden var ensbetydende med positive og indholdsmæssige krav, måtte noget sådant vel ske hyppigere, når det betænkes, hvilke uhyre mængder af bøger og publikationer der hvert år udsendes i alle kulturlande. Erfar-

1. Se herom f. eks. Torben Lund, *Billedkunsten i retlig Belysning*, s. 104 - 111 og s. 163, Alf Ross i *T.f.R.* 1945, s. 324 - 326 og Bergström s. 65 - 67. B.R.

ringen viser tilfulde, at der ikke opstilles kvalitetsbetingelser, og det ville også af hensyn til åndslivets frie udvikling være overordentlig skadeligt at betræde en vej, som kunne føre til en med domstolenes bistand gennemført smagscensur. Ved siden af de værker, der betegner landvinding og fremskridt for vor erkendelse og fornyelse og udvidelse af vor skønhedsverden, optræder der de banaleste efterligninger. Tanker, der er fremsat af andre, kan gentages, populariseres og tyndslides i det uendelige, og det er ikke tit, at en virkelig ny og betydningsfuld idé dukker op af det store papirhav, vi er omgivet af; men intet åndsprodukt kan være så slet skrevet, så barnagtigt tåbeligt, så upersonligt, så interesseløst og uselvstændigt eller så idé- og åndsforladt, at det af en sådan grund bliver diskvalificeret til forfatterlovens eneret, når det blot fremtræder som et skrift af almen karakter og ikke på utilladelig måde er direkte afskrevet efter andre værker eller på anden måde krænker forfatterloven. Hvor mærkeligt det end kan synes, er det fuldkommen forsvareligt og rigtigt at opretholde denne tilstand. I åndens verden skal ethvert behov tilfredsstilles. Vort åndsliv bliver ikke fattigere af megen ligegyldig eller slet produktion, sålænge det bevarer den levedygtighed og frodighed, der er i stand til at sætte nye skud, og det vokser både i bredden og i dybden.

Den fordringsløse måde, hvorpå det praktiske retsliv har sat mindstegrænsen for beskyttelsen af et åndsværk, står da også i nøje overensstemmelse med det virkelige livs vilkår, medens det iøvrigt er ejendommeligt at iagttage, at domstolene, der beskæftiger sig indgående med spørgsmålet om, hvorvidt der er lagt selvstændighed for dagen, når talen er om en blanket, en kortskitse eller en annonce, skyder sådanne betragtninger tilside, når de føler sig overbevist om, at der faktisk foreligger et åndsværk. I en sag (U.f.R. 1932, pag. 1141), der drejede sig om gengivelse af et interview i Ekstrabladet med en fra udlandet hjemvendt dame, blev det af sagsøgte hævdet, at der ikke var »en selvstændig tanke« i artiklen, og om et andet journalistisk arbejde (U.f.R. 1932, pag. 1139) søgtes det anført, at det ikke havde »en sådan originalitet«, at det som »åndsværdi« havde krav på forfatterretlig beskyttelse. Selvom dommene med rette forbigik disse argumenter i tavshed, til trods

for, at de fremførte påstande sikkert har været rigtige, kan man ikke se bort fra modsætningen i behandlingsmåden fra de tilfælde, hvor det gjaldt om at bringe et åndsværk ind under forfatterlovens rammer. Den nærliggende forklaring er dog, at retspraksis har vist alt for megen interesse for at udforske selvstændigheden og originaliteten i den sidstnævnte gruppe af lidet betydningsfulde åndsprodukter.

Vinding Kruse afviser da med rette (Ejendomsretten, pag. 443 ff)¹ anvendelsen af arts- eller kvalitetsbegreber på det forfatterretligt beskyttede objekt, idet han hævder, at der kun er tale om et forholdsbegreb, når han kræver, at åndsværket skal være »nyt og selvstændigt«. Disse egenskaber skal åndsproduktet kun besidde »efter dets Forhold til andre, nemlig tidligere skabte Værker«, hvad der formentlig vil være nogenlunde ensbetydende med at forlange, at forfatteren hverken må have begået ulovligt eftertryk eller have foretaget en uautoriseret bearbejdelse af andre forfattere, og dette stemmer også med, at Vinding Kruse har hentet både ordene til og hjemmelen for sin definition fra forfatterlovens § 13, som netop omhandler de nævnte to hovedformer, under hvilke forfatterretten kan krænkes.

Hvad forskellen er mellem nyhed og selvstændighed, er ikke ganske klart i den rent formelle betydning, der er givet disse ord. Nyhed har overhovedet ingen relation til værkets formgivning eller idéindhold, men udtrykker alene det negative, at der ikke tidligere har foreligget et offentliggjort værk just i den konkrete skikkelse, i hvilken det pågældende åndsprodukt fremtræder. Når det betænkes, hvor mange ord der findes i sproget, og hvor uendeligt talrige kombinationer disse kan optræde i, vil man forstå, at det af Vinding Kruse opstillede nyhedskrav er så let at opfylde, at det ikke medfører nogen reel begrænsning i åndsværkets mulighed for at opnå beskyttelsen, og formentlig har det heller ikke været hensigten at ville gennemføre en sådan. Værket må selvfølgelig i stof og form tage sig ud som et individuelt åndsprodukt og ikke blot være en tilfældig samling af ord og fakta, men den formelle nyhedsbe-

1. 3. udg. 1951 s. 456 f.f. B.R.

tingelse rejser ikke krav, der går herudover. Om »selvstændigheden« rækker videre, er ikke let at se, da det er vanskeligt at bedømme, hvad der menes hermed, når ordet ikke i dets sædvanlige betydning kan eller må anvendes om værkets positive kvaliteter. Opfattet som angivende et rent forholdsbegreb og set på baggrund af de retsstridige handlinger i forfatterlovens § 13 må man vel nærmest komme til den antagelse, at selvstændigheden ikke er meget væsensforskellig fra nyheden¹ og blot udgør et af de momenter, som bevirker, at en bearbejdelse får en sådan karakter, at den opnår en fuldstændig og ikke blot en fra et originalt værk afledet forfatterret og altså forfatterretlig set er ophørt at være en bearbejdelse. Men hvis man vil holde sig indenfor Vinding Kruses tankegang, kan hverken nyheden eller selvstændigheden blive andet og mere end udelukkende formelle forestillinger, der ikke stiller andre indholds- eller kvalitetsbetingelser end dem, der ifølge fremstillingen i det foranstående afsnit må gælde for ethvert åndsværk. Konsekvensen heraf vil blive tydeliggjort ved en ganske kort omtale af, hvorledes de tilsvarende forhold arter sig indenfor et beslægtet og meget vigtigt åndsretligt område.

Ved patenttrenten² (patentlov af 1. september 1936)³ gives der eneret for »opfindelser, der kan udnyttes i industrien, eller hvis fremstilling kan gøres til genstand for industrielt erhverv«, og en sådan ret erhverves i Danmark som i mange andre lande kun, efter at en teknisk sagkyndig patentmyndighed har foretaget en meget indgående undersøgelse af patentkravets indhold og rækkevidde. I opfindelsens begreb⁴ er nyheden en fundamental og bestemmende faktor, således at patent ikke kan gives, hvis opfindelsen har været beskrevet i almindelig tilgængeligt trykt skrift eller har været bragt

1. Således også Ross, *T.f.R.* 1945, s. 325. B.R.

2. Se fortegnelse over patentretlig litteratur i Karnovs Lovsamling (1955) s. 2157 note 1 samt i Torben Lund, *Den danske retslitteratur 1950 - 1955* s. 56 - 57. En righoldig litteratur er siden 1943 offentliggjort i *N.I.R.* B.R.

3. Som ændret ved lov nr. 515 af 22. dec. 1947, lov nr. 304 af 26. nov. 1953 og lov nr. 142 af 29. april 1955 § 13. B.R.

4. Se herom bl. a. Gerson Cohn i *N.I.R.* 1955, s. 39 - 40. B.R.

så åbenlyst til anvendelse, at sagkyndige derigennem er i stand til at udøve den. Hvis noget sådant skulle være tilfældet, vil en påberåbelse af det åndelige arbejde, der er udført, være både nytteløst og juridisk set irrelevant. Den offentlige forundersøgelse tilsigter vel ikke at bedømme opfindelsens praktiske og økonomiske værdi og anvendelsesmulighed, men patentkommissionen har dog ret til at nægte patent, dersom den opfinderiske idé er af en sådan art, at den »må anses for at være uden al væsentlig betydning«. Her må der altså foretages en almindelig vurdering af åndsproduktet, medens hovedinteressen iøvrigt må samle sig om kommissionens omfattende realitetsprøvelse af opfindelsens nyhedskvalitet. Den undersøgelse, der foregår, er utvivlsomt så grundig og så kritisk, at mangan en ansøger vel kunne ønske sig tilbage til merkantilismens tid, da den enevældige kongemagt rundhåndet uddelte privilegier til alle, der mentes at kunne fremme den indenlandske industri.

I det udfærdigede patentbrev må nyheden fastlægges så afgrænset som overhovedet muligt, for at patenthaverens ret ikke skal strække sig udover det, som indeholdes i hans idé, og for at andres interesser ikke skal blive krænket. Der består således et materielt og direkte ækvivalensforhold mellem det nye element i opfindelsen og indholdet af og genstanden for den eneret, samfundet tildeler ved patentet. Medens nyheden i forfatterretten, således som den opfattes af Vinding Kruse, er en rent formel egenskab, hvis virkning og betydning det er vanskeligt at få fat på, betegner dette begreb for patentrettens vedkommende en så positiv og dominerende kvalitet, at det på øjensynlig måde understreger afgørende forskelligheder mellem de pågældende to retsområder, så at det næsten må fremkalde uklarhed og usikkerhed at bruge det samme ord i begge tilfælde. Selvstændigheden, der er af ringe betydning i patentretten, kan vistnok lades uanset som en sekundær faktor.

Patentrettens genstand er en idé af teknisk indhold og karakter, idet beskyttelsen dog ikke gælder en abstrakt opfindelse eller generel idé, men som Knoph (Åndsretten, pag. 275) siger i tilslutning til Kohler, »idéen i dens individuelle udformning, som en bestemt løsning af den opgave der er stillet«. Ligesom det åndsværk, der omhandles i forfatterretten, indgår den patenterede tanke i det ån-

delige fælleseje, der her omfatter al vor tekniske viden og vor evne til at anvende naturkræfterne i den materielle produktions tjeneste, og denne overgang finder sted straks ved patentets offentliggørelse og ikke, som adskillige måske vil mene, først når patentets gyldighedsperiode er udløbet. Det er en kendsgerning, som kan bekræftes af den praktiske erfaring, at mange opfindere nærer store betænkeligheder ved at lade deres idéer komme frem til almenheden, fordi den økonomiske værdi af disse forringes, når konkurrenter og fagfolk både kan se det problem, der er rejst, og den måde, hvorpå det er bragt til en løsning. Herigennem er der givet anvisning på nye tekniske muligheder, som dygtige ingeniører og kemikere undertiden kan udnytte ved at finde veje frem til de samme mål uden at gribe ind på det som regel stærkt afgrænsede tekniske felt, der beherskes af det udstedte patent. Selvom dette måske aldrig opnår at komme til praktisk udførelse, hvad der er den skæbne, der rammer de fleste opfindelser, vil dets betydning for det åndelige fælleseje dog alligevel fremgå deraf, at det for bestandig vil være nyhedsskadende for alle kommende patentansøgninger og forhindre, at der gives andre eneret til dets idé.

I modsætning til, hvad der må antages for forfatterretten, gør den ganske særlige omstændighed sig gældende for patentretten, at denne medfører en midlertidig begrænsning i offentlighedens frie adgang til i enhver henseende at benytte et tankestof, som er stillet til dens rådighed, og i dette moment ligger den afgørende forklaring på, hvorfor der er fastsat meget strenge vilkår for erhvervelsen af et patent, og hvorfor dette kun kan få gyldighed for en periode, der i sammenligning med forfatterrettens løbetid må betegnes som særdeles kortvarig. Ingen af de to omhandlede enerettigheder gør i og for sig indgreb i almenhedens rent åndelige mulighed for at tilegne sig og videnskabeligt videreføre det offentliggjorte åndsprodukt, men da patenthaveren forhindrer andre i at tage den patenterede idé i praktisk brug, hvad der normalt er tilladt, iværksætter og opretholder han en restriktion i det tekniske og økonomiske liv, som rækker langt udover det forfatterretlige forbud mod eftertryk og bearbejdelse, idet han midlertidig lægger hånd på den erhvervsmæssige udnyttelse af et det åndelige fælleseje tilhørende

åndsgode - en del af vor almene tekniske viden - til fordel for sin private økonomi. En foranstaltning af en så vidtgående og exceptionel karakter kan selvfølgelig kun iværksættes under den effektive offentlige kontrol, som øves gennem patentlovens bestemmelser og patentkommissionens virksomhed, og det er ej heller ganske tilfældigt, at patentretten navnlig i ældre tid hyppigt er blevet kendetegnet som et monopol, der alene tildeles opfinderen, fordi han har været offentlighedens læremester og gjort sin idé tilgængelig for alle. Selvom denne opfattelse måske i nogen grad må modificeres i sin udtryksform, indeholder den dog en kerne af sandhed, som det næppe vil være muligt at komme bort fra, hvor forkættet en anskuelse af denne art end måtte være indenfor den moderne forskning. Som eksempel herpå kan henvises til Ebersteins polemiske artikel »Om den rättsliga grunden för patentskyddet« (Immaterielt Rättsskydd, pag. 39-63), hvor han vender sig mod den betænkning, der i 1922 blev offentliggjort af en kommission, som havde udarbejdet forslag til ændringer i den svenske patentlovgivning, og som på visse punkter havde udtrykt sig i overensstemmelse med det nævnte belønningssynspunkt.

For den, der kender de vanskeligheder, som talrige opfindere må overvinde for at bringe deres patent til praktisk anvendelse og opnå et økonomisk udbytte, vil det ikke være umiddelbart indlysende, hvorfor ejeren af et patent just skulle anses for indehaver af et monopol. Dette ord har både historisk og i nutiden fået en dårlig klang, fordi det i mange menneskers øren henleder tanken på en retsstilling, i kraft af hvilken enkelte begunstigede ensidigt og uretfærdigt kan høste fordele på samfundets eller de mindre begunstigedes bekostning, og skal det anvendes i nærværende tilfælde, må det i hvert fald indrømmes, at opfinderen kun har erhvervet sin fortrinsret ved sit eget arbejde og sin personlige indsats. Patentets interessesfære falder helt indenfor det tekniske og økonomiske liv, der præges af konkurrencens og rentabilitetens love og lignende i åndslivet ukendte begrænsninger, og da dets formål er i en bestemt form at give eneret til at imødekomme et rent praktisk behov for en industriel fremstilling, der kan være så betydningsfuld og egenartet, at der ikke findes andre varer, som er tilnærmelsesvis så for-

træffelige som den patenterede genstand, er det ikke ganske urigtigt at pege på, at patentet kan tendere mod udviklingen af et industrielt monopol. Noget sådant kan der som nævnt ovenfor pag. 110-111 ikke blive tale om indenfor forfatterretten, fordi de åndelige fornødenheder er uendelig mangeartede og differentierede og tillige ganske uafgrænsede, og fordi ingen ved nogen tidsbestemmelse hverken afskæres fra at stile mod de samme åndelige mål eller med anvendelse af tidligere benyttede idéer og forestillinger at løse de samme opgaver, som en række forfattere før har beskæftiget sig med. Hvis dette var tilfældet, ville den langvarige beskyttelsestid medføre en utålelig byrde for åndslivet.

I al almindelighed må man dog sikkert afstå fra tanken om at karakterisere patentet som et monopol, da det først og fremmest skal tjene som et hjælpemiddel til at fremme en økonomisk virksomhed og alene får praktisk værdi, når det understøttes af kapital, forretningsdygtighed og lignende momenter. Hvis man f. eks. ville undersøge de kendte internationale monopolkoncerner, der behersker verdensmarkedet på radio-området, ville man vistnok finde, at deres patenter i høj grad bidrager til at opretholde deres magtstilling, men at monopollet alligevel fortrinsvis er blevet skabt af en stærk industriel koncentration og lignende faktorer. Ikke desto mindre tør det fastslås som en ejendommelighed for patentretten, at denne ikke blot er en eneret på samme måde som forfatter- eller kunstnerretten, men også modsat disse rettigheder i udpræget grad en undtagelsesret, der hviler på et exceptionelt indgreb i vor kulturverdens frie adgang til overalt og i enhver henseende at udnytte de åndelige goder, der hører til det åndelige fællesje.¹

Hvis denne erkendelse var trængt igennem, ville vor retsvidenskab utvivlsomt have vist større tilbageholdenhed overfor forslaget om at indføre den såkaldte videnskabelige ejendomsret, der tilsigtede at lægge afgifter på udnyttelsen af den frie forsknings resultater, således at der skulle betales procenter ved anvendelse af patenter, som kunne formenes at være byggede på et af en videnskabsmand offentliggjort arbejde. Begrundelsen, der blev ført i

1. Se herom bl. a. P. O. Langballe i *N.I.R.* 1955, s. 169 f.f. B.R.

marken, gik i det væsentlige ud på en appel til retfærdighedsfølelsen, idet det blev fremhævet som særligt urimeligt, at erhvervslivet uden godtgørelse til de virkelige ophavsmænd faktisk fik foræret de økonomiske fordele, der fulgte med at bruge patenter, som i overvejende grad hvilede ikke på de nominelle opfinderes, men på videnskabsmændenes idéer. Bortset fra, at hele systemet gik ud fra den fejlagtige, i al almindelighed uigennemførlige og i virkeligheden groft materialistiske tanke, at et åndeligt arbejde, udført i erkendelsens tjeneste og som regel understøttet af staten eller en halvofficiel institution, i sig selv skulle afføde nogen art af moralsk eller juridisk beføjelse til at kræve økonomisk udbytte af dets resultater, når disse var stillet til almenhedens rådighed, stammer teoriens fundamentale misforståelse vistnok derfra, at man ikke har gjort sig klart, at patentets økonomiske eneret er af en så undtagelsesmæssig karakter, at dens princip ikke uden meget afgørende grunde og uden dybtgående overvejelser af problemets betydning for kulturlivet kan udstrækkes direkte eller analogisk til større og hidtil frie felter udenfor det åndelige fælleseje.

Skulle man i enkelte tilfælde måske komme til den overbevisning, at en videnskabsmand tilsyneladende bliver forfordelt på opfinderens bekostning, kan man ikke fra denne omstændighed alene drage den slutning, at spørgsmålet skal ordnes ved at give den formelige forurettede andel i patentets goder. Man må tværtimod gå den modsatte vej og undersøge, om ikke patentloven har givet urimelige begunstigelser til de pågældende opfindere, som sandsynligvis er kommet for let til deres patenter. I så fald bør loven naturligvis skærpes på de begrænsede felter, hvor urimeligheder af denne art kan tænkes at optræde. Ved patentvæsenets legale udbygning og internationalisering har man nemlig tilsat det fortrin, der knyttede sig til det gamle privilegesystem, at eneretten kunne individualiseres, og dens varighed, som det ofte skete, kunne fastsættes til 5, 10 eller 15 år, alt efter hvad der skønnedes rigtigt i de enkelte tilfælde. Selvom sådanne regler ikke kunne praktiseres i vore dage, ville det vel f. eks. være tænkeligt, at man burde overveje muligheden af at opnå international overenskomst om en kortere gyldighedsperiode end den normale for de opfindelser, der næsten direkte

er plukkede ud af den videnskabelige forsknings resultater, hvis man da ikke kan finde veje til helt at hindre udstedelsen af patenter, der hviler på dette grundlag.

Samfundets motivering for at tilstå patenthaveren en vidtrækkende adgang til at udelukke andre fra midlertidigt at benytte en teknisk idé i bestemte anvendelsesformer må naturligvis rent umiddelbart søges deri, at opfinderen har udført et åndeligt arbejde, som fortjener materiel og økonomisk påskønnelse, og at chancen for at opnå patenter skal virke som en tilskyndelse for opfinderinitiativet, men konstruktionen og omfanget af patentets særegne undtagelsesstilling, medførende en delvis båndlæggelse af et det åndelige fællesje tilhørende åndeligt gode, lader sig kun helt forklare derved, at der er givet opfinderen en belønning, fordi han i stedet for at reservere sit åndelige arbejde og sit åndsprodukt for sit eget private brug har valgt at give samfundet oplysning om sine resultater, gjort almenheden delagtig i det tekniske fremskridt, der måtte indeholdes i hans idéer, og derved bragt ny jord til vort åndelige arvegods og fællesje.

Den stedfundne jævnføring med patentretten skulle have bidraget til at understrege, at kravet om, at et åndsværk skal være »nyt og selvstændigt«, ikke i forfatterretten indeholder en realitet, der kan sammenstilles med den materielle nyhed, der udfordres af en opfindelse, som skal være værdig til patentbeskyttelse. Selvstændigheden er i denne forbindelse et uvæsentligt element, som ikke skal drages i forgrunden. Men når nyhed og selvstændighed skal opfattes som rent formelle forholdsbegreber, forsvinder deres reelle betydning som kendetegn for åndsværket og som holdepunkter for forfatterrettens udstrækning, og der synes ikke at være grund til at optage dem i loven som egenskaber, der er karakteristiske for det beskyttede objekt, ikke just fordi der vil være noget positivt fejlagtigt heri, men fordi disse ord vil være overflødige tilføjelser, som kun kan tjene til at forvirre retsanvendelsen, da der vil være bestandig fare for forveksling med et reelt nyheds- og selvstændighedsbegreb, hvis eksistensberettigelse foreløbig ikke er godtgjort for forfatterrettens vedkommende. Imidlertid støtter Vinding Kruse fortrinsvis sin anskuelse på formuleringen af de retsstridige hand-

linger i lovens § 13, og spørgsmålet om den rette fortolkning af denne bestemmelse må da nærmere belyses og vil blive behandlet i en konklusion af nærværende undersøgelse.

Når der i det foranstående er taget afstand fra Vinding Kruses forslag om at optage åndsværkets formelle nyhed og selvstændighed som betingelser for den forfatterretlige beskyttelse, og motiveringen for denne afvisende holdning navnlig måtte træde klart frem på baggrund af patentlovens materielle nyhedskrav, der er bestemmende for arten og omfanget af den i denne lov udformede eneret, er der hermed kun antydningssvis og ikke endeligt taget stilling til den forfatterretlige videnskabs vistnok på en gang mest ejendommelige og mindst afklarede problem nemlig, hvorvidt forfatterretten overhovedet i analogi med patentretten specielt beskytter åndsværkets reale idéindhold, og hvorledes et sådant moment eventuelt træder frem, når der skal konstateres overtrædelser af retten. Forholdet er det mærkelige, at den videnskabelige litteratur, når den kommer ind på dette punkt, næsten altid synes at gå ud fra, at spørgsmålet i hvert fald på visse punkter skal løses positivt, og de enkelte forfattere søger da at udforme et eller andet generelt og filosofisk princip, som angiver, hvad der er det centrale og særligt beskyttede element navnlig i det æstetiske værk, men som forøvrigt ofte adskiller sig fra andres meninger om det samme emne. Vinding Kruse kan nævnes som en af de forskere, der ikke har indladt sig på denne diskussion. På den anden side er de pågældende resultater ikke blevet således underbygget ved hjælp af praksis eller andre realiteter, at der ikke skulle være plads for den kætterske anskuelse, som her skal gøres gældende, at den pågældende teoretiske debat må anses for at være temmelig betydningsløs, og at der kan rejses alvorlig tvivl om rigtigheden af det dogmatiske udgangspunkt, som regner med, at grundproblemet på forhånd ligger fast og ikke skal underkastes nærmere prøvelse. For domstolene har det da også været langt vanskeligere at tage klar stilling til mindstegrænsen for åndsværkets beskyttelse end at afgøre, hvornår der

foreligger en krænkelse af forfatterretten, og hvorledes denne skal behandles. Stridighederne er her meget lettere at finde ud af end f. eks. i patentsagerne, som hører til de besværligste emner indenfor vor retspraksis.

Med hensyn til spørgsmålet om, hvad der beskyttes i åndsværket, bevæger nordisk retsvidenskab sig i det store og det hele indenfor kredsen af de synspunkter, som er blevet fastlagt af Josef Kohler navnlig i hans kendte juridisk-æstetiske studie »Das literarische und artistische Kunstwerk und sein Autorschutz« (1892) og hvis tendens træder frem allerede i bogens motto »Der richtige Weg zur Erkenntniss des Autorrechts führt durch die Erkenntniss der Kunst hindurch«. Dette værk har opstillet en række abstrakte kriterier for de forskellige kunstarter, som nu med rette anses for at være forældede. Kohler var en begejstret tilhænger af Hegel og har formentlig under påvirkning af denne brugt en metode for formalistisk og antitetisk begrebsdannelse, som i vore dage må forekomme lidet tilfredsstillende ved betragtningen af kunstens realiteter, hvorfor den æstetiske synsmåde, der anlægges, er uvirkelig og i grunden ikke videre interessant. Da Kohler selv havde forsøgt sig som lyrisk digter, kan det se ud, som om han har næret en ikke helt gengældt kærlighed til æstetikken. Hans analyse af kunstens bestanddele står kritisk og æstetisk på et standpunkt, der nærmest synes at høre hjemme på Johan Ludvig Heibergs tid, idet han behandler digterværket udfra filosofisk spekulation og en sikker tro på distinktionernes og kategoriernes reale betydning og værdi, som vistnok ikke genfindes i den litterære kritik, efter at Taine og Georg Brandes har bragt denne i intimere forbindelse med virkeligheds erkendelsen. Alligevel er hele værket præget af en meget fremragende ånds hensynsløse intellektuelle uforfærdethed, og har det end næppe sat sig spor blandt kunstnere og kunstkere, som Kohler selv havde håbet, har det til gengæld på visse punkter haft en langt-rækkende og tildels afgørende indflydelse på juristernes opfattelse.

I Kohlers æstetiske undersøgelser må man nemlig søge oprindelsen til to i retsvidenskabens almindeligt fremherskende grundanskuelser, for det første, at det videnskabelige åndsprodukt er an-

derledes og mindre beskyttet¹ end det skønlitterære, og for det andet, at der i det æstetiske i modsætning til det videnskabelige værk er og må findes et idéindhold, som det er forfatterrettens formål at yde speciel beskyttelse, og som er rettens egentlige genstand. Disse resultater fremkommer på den måde, at der skelnes skarpt mellem tre begreber, åndsværkets ydre og dets indre form samt det imaginære billede. Ved den ydre form forstår Kohler for skriftets vedkommende selve den ydre fremtræden, hvad der vistnok vil sige den sproglige tekst; ved den indre tænker han f. eks. på den metode, hvorefter argumentationen er opstillet i en videnskabelig afhandling. Kun disse to kategorier kommer i betragtning for videnskabens vedkommende, fordi dennes sandheder er opdaget og ikke skabt af forskeren, og dens idéer og læresætninger derfor ikke kan beslaglægges af den enkelte til fordel for almenheden. Men når man kommer ind på det æstetiske felt, gør der sig en principiel forskel gældende. »Bei den poetischen (belletristischen) Werken geht allerdings die Schöpfung und das Autorrecht tiefer: es geht über die Sprachform und über die innere Form hinaus; auch der Inhalt des Werkes ist hier das eigene Gebilde des Autors: der Inhalt des Romans, des Dramas, des lyrischen Gedichtes ist von dem Autor nicht entdeckt, sondern neu geschaffen. Das ist der Unterschied zwischen Poesie und Wissenschaft.« (D.I.u.a.K.u.s.A., pag. 29-30). Hvad der således særpræger det æstetiske værk, er det, som Kohler kalder »das imaginäre Bild«, og dette forklares at være »ein gewisses Abstrachtum, es ist die Quintessenz, welche vorhanden ist, in welcher Darstellungsform auch immer das Bild gegeben wird; der Rest, welcher bleibt, wenn man von einer jeden Darstellungsform abstrahiert« (pag. 33). Begrebet må dog ikke opfattes som et rent Abstractum, men som et virkeligt og ideelt tilstedeværende »Geisteswesen«, der legemliggør sig i en konkret kunstnerisk skikkelse og udgør princippet og enheden i det æstetiske værk. Det imaginære billede må altså nærmest antages at være det fond af tanker og følelser, som ligger bag digterens arbejde, men som må have fået et ydre udtryk i værket, da det ellers ville være umuligt at udløse og fastholde de pågældende psykiske elementer. Således f. eks. T. M. Kivimäki, *N.I.R.* 1952, s. 227. B.R.

menter. Hvis forfatterretten virkelig skulle være nødt til at søge sit objekt i sådanne momenter, må det indrømmes Kohler, at vejen til en sikker bestemmelse af rettens genstand nødvendigvis må føre gennem en kunstnerisk analyse og vejledning, idet det forøvrigt efter hans mening vil være af lige så stor betydning for æstetikken som for forfatterretten at finde frem til det imaginære billede i det konkrete kunstværk. Senere er hans opfattelse krystalliseret i et mere enkelt og letfatteligt udtryk i hans »Urheberrecht an Schriftwerken und Verlagsrecht« (1907), hvor han (pag. 10) hævder, at forfatterretten omhandler en æstetisk idé eller dog en æstetisk behandling af en videnskabelig idé. Medens eneretten ikke kan gælde for et videnskabeligt princip eller en videnskabelig opdagelse, er en æstetisk idé aldeles ikke uden beskyttelse, og der foretages som en parallelisering med patentrettens tekniske idé gennem følgende betragtning: »Also der Unterschied zwischen Urheber- und Erfinderrecht betrifft die Qualität der Idee; ein Recht an der Idee sind aber beide unter grundsätzlich gleichen Voraussetzungen und Bedingungen.« (ibid. pag. 12).¹ Særret kan ikke tildeles den æstetiske skribent specielt for hans sujet, motiv og hele det realitetsstof, af hvilket han opbygger sit åndsprodukt, ej heller i al almindelighed for intrigen i en roman eller et skuespil og slet ikke for hans stil og hans særprægede litterære metode. Alle sådanne bestanddele kan frit tilegnes og efterlignes, men meningen er at hævde, at der i det digteriske værk fortrinsvis ydes beskyttelse for visse idéelle elementer, som er så væsentlige og karakteristiske for hele produktet, at de er og bør være genstand for en særlig eneret. Den principielle begrundelse herfor må, som nævnt i en af Kohlers ovenfor citerede udtalelser, søges i den omstændighed, at f. eks. et digt i modsætning til et videnskabeligt arbejde helt er nyskabt af den menneskelige personlighed og helt præget af dennes fantasi og ånd.

Når Eberstein i »Den svenska Författarrätten« (pag. 224-232) indgående behandler spørgsmålet om »den personliga och originella karakter«, som skal være et vilkår for den skønlitterære og videnskabelige produktions forfatterretlige beskyttelse, og slutter med at

1. Jfr. også Kivimäki, *N.I.R.* 1952, s. 227. B.R.

kræve »åtminstone en viss originalitet«, sigter han ikke mod en formel, men mod en materiel og positiv karakteristik af værkets indhold og form, og han nævner, at f. eks. sproget i et videnskabeligt arbejde ofte savner originalitet i egentlig forstand, hvorved han anlægger en rent æstetisk vurdering. I virkeligheden er også Eberstein på jagt efter det samme, som Kohler mente at have fundet i det imaginære billede og den æstetiske idé, og han behandler problemet indenfor de af den tyske forsker optrukne rammer, selvom han tilsyneladende har afvigende meninger og især gør en påskønnelsesværdig anstrengelse for at udviske den alt for skarpe grænse mellem kunst og videnskab.

Andsværkets personlige og originale karakter henføres af Eberstein til »auktors personliga syn på ämnet«, som dog ikke ubetinget behøver at have givet sig udtryk i fremlæggelsen af et nyt tankeindhold eller i anvendelsen af en i egentlig forstand original form, men som kan være både form og indhold, og han bruger betegnelsen værkets indre form, »för att karakterisera detta något, som både är innehåll och form utan att vara helt vare sig det ena eller andra.« Afgørende og alt for stor vægt tillægges der den individuelt skabende faktor, som antages at skulle bestemme og præge det personlige element i åndsproduktet, som fortrinsvis beskyttes af forfatterretten. Hvor konsekvent dette synspunkt gennemføres vil ses af en sålydende bemærkning (pag. 230-231): »Det ligger sålunda utom diskussion, att författarans manér, hans stil och hans teknik och likaså ett av honom uppfunnet versmått icke är föremål för någon hans ensamrätt. Här saknas det individuella moment, som är det för auktorrätten utmärkande«. Da der formentlig ikke kan herske nogen tvivl om, at f. eks. den kunstneriske og forøvrigt enhver anden stil i sjælden grad røber personligheden og er personlig skabt, men desuagtet ikke beskyttes, er udtalelsen om det manglende individuelle moment ganske urigtig og i strid med al æstetisk og psykologisk erfaring. Citatet fremdrages dog her kun for at påpege, at en tankegang, hvis logik skal tvinge en så klog og højt kultiveret forsker som Eberstein til at begå åbenbare fejl af denne art, sikkert trænger til en revision.

Når man herefter undersøger Knophs Åndsret, møder man Kohlers system i en skikkelse, der kommer originalen endnu nærmere end Eberstein. Knoph tror helt på lighedsforholdet mellem patentrettens tekniske og forfatterrettens æstetiske idé (Åndsretten, pag. 275, noten), og selvom han (ibid. pag. 97-104) nærer betænkelighed ved at akceptere den indre form som selvstændig kategori og kritiserer andre enkeltheder, fjerner han sig ikke principielt fra sin læremester, og han samler sin anskuelse i den formel, at beskyttelsen gælder »åndsverket i den individuelle form og skikkelse, som ophavsmannen har gitt det«. Herved vil han beskytte ikke blot den ydre og indre form, men også selve tankeindholdet (pag. 101), som dog ikke omfatter abstrakte og generelle forestillinger. Hvad idéen angår, kan eneretten ikke gå længere end til »den individuelle utformning, som netop skyldes ophavsmannen.« Da denne definition er næsten identisk med den, som Knoph (Åndsretten p. 275) efter Kohlers forbillede har opstillet for opfinderbeskyttelsens vedkommende, turde denne omstændighed formentlig fremkalde skepsis med hensyn til teoriens anvendelighed på det heromhandlede punkt, når det betænkes, hvor store principielle uligheder der består mellem forfatterret og patentret.

Ved bestemmelsen af forfatterrettens omfang skal udgangspunktet ifølge Knoph søges i dens grundlag. »Ophavsretten«, citerer han (pag. 99) fra motiverne til den norske åndsret, »er innrømmet fordi det er ophavsmannen som har skapt det åndsverk det er tale om, og den bør da rekke så langt at den omfatter resultatene av nyskapingen«. Hvor usikker denne metode kan være, vil dog let kunne prøves ved med Knoph at iagttage rettens stilling til digterens stil, malerens særegne teknik eller komponistens musikalske »manér«. Her kommer han dog om muligt endnu værre af sted end Eberstein, idet han først indrømmer, at disse elementer er frembragt af den kunstneriske personlighed og udtryk for denne, og derefter tilføjer: »Men om de preger verkenes utførelse er de ikke selv individuelle åndsverker, med en tilværelse uafhængig av ophavsmannen«. (pag. 99). For at imødegå denne betragtning er det tilstrækkeligt at fremdrage et konkret eksempel. I. P. Jacobsens ejendommelige stil er uopløseligt forbundet med hans bøger og er ligesom

disse et højt særpræget produkt af hans ånd. Derfor har den naturligvis på nøjagtig samme måde som hans øvrige digterværk en tilværelse uafhængig af ophavsmanden, hvad der blandt andet viste sig i, at den i en periode blev efterlignet i højere grad, end det måske var gavnligt for vor litteraturs udvikling. Knophs udtalelse, der går på tværs af virkeligheden, kan kun forstås på baggrund af en rodfæstet dogmatisk anskuelse, hvorefter forfatterens eneret fortrinsvis har relation til visse ideelle elementer, som på trods af kendsgerningerne skal anses for at være de eneste, der udelukkende hidrører fra den personlige skaberånd. På den anden side må det anerkendes, at han (pag. 102) udtrykkelig betoner, at ingen teori, og altså heller ikke hans egen, kan give mere end en vejledning, og at den ikke kan erstatte den kunstneriske forståelse og det juridiske skøn, som skal lægges for dagen i den konkrete retsapplication. En sådan udtalelse giver en antydning af, at de forskellige teoretiske opfattelser, af hvilke der her er givet prøver, næppe har haft synderlig direkte indflydelse på det praktiske retsliv.

Hvad kritiken af de ovenfor fremstillede grundsætninger først og fremmest vil hæfte sig ved, er det skisma, der er tilvejebragt mellem det videnskabelige og det æstetiske skrift. Det er iøjnefaldende, at Kohler bl. a. har bygget sit system på to alt for optimistiske og derfor fejlagtige forudsætninger, nemlig dels at videnskaben kun beskæftiger sig med reale kendsgerninger og klart fastslåede og anerkendte sandheder, dels at et skønlitterært værk altid tilsigter at udtrykke og også indeholder noget, der kan kaldes et idéindhold. Problemet er, om en undersøgelse såvel af skaberakten som af åndsproduktets væsen kan begrunde de vidtgående retlige distinktioner, som opstilles af Kohler og hans elever.

Det falder naturligvis udenfor formålet og vil også ligge udenfor den juridiske forsknings rammer at udforme de psykologiske love, efter hvilke en åndelig produktion finder sted. Men når den herskende teori faktisk bygger på en bestemt opfattelse af dette spørgsmål, vil det være nødvendigt at imødegå denne, i hvilken forbindelse der dog må tages det forbehold, at de anstillede betragtninger psykologisk og filosofisk set ikke prætenderer at være af andet end rent udvendig, populær og diletantisk karakter. Den erkendelse,

der på disse områder skal anvendes til brug for forståelsen af de forfatterretlige problemer, behøver imidlertid kun at være af udelukkende praktisk karakter og bør holde sig fjernt fra ethvert fordringsfuldt forsøg på at trænge til bunds i problemer, hvis løsning er uden betydning for retssager angående ulovligt eftertryk og lignende konkrete situationer. Det er alene meningen at beskæftige sig med let tilgængelige kendsgerninger, som kan verificeres af en hvilken som helst normal læser af en videnskabelig eller æstetisk bog, og som vil kunne bedømmes af enhver jurist uden sagkyndig bistand.

I modsætning til Kohler skal det da hævdes, at der ikke er en sådan forskel mellem oprindelsen til et digt og et videnskabeligt værk, at der herpå kan bygges en forfatterretlig distinktion. Også i forskningen spiller fantasien og den skabende evne en betydningsfuld rolle, og det ville på dette felt være lige så berettiget som i poesien at opstille et »imaginært billede« som grundlag for det færdige værk. Det turde vistnok være en misforståelse at tro, at de videnskabelige sætninger er sprunget lige ud af kendsgerningerne, thi i så fald ville forskerens anstrengelser være langt mindre byrdefulde og komplicerede, end tilfældet er. Allerede tanken om at i-værksætte et eksperiment, som eventuelt fører vor viden ad nye veje, forudsætter en selvstændig iagttagelse og en evne til både ved fantasiens og tænkningens hjælp at anticipere mulighederne for et gunstigt resultat og dets betydning, og personlighedens individuelle præg vil formentlig kunne genfindes i næsten al videnskabelig produktion, selvom den usagkyndige vil have svært ved at påvise det indenfor den eksakte forskning, hvor han alene kan holde sig til sit almindelige kendskab til den menneskelige naturs højst differentierede uensartethed. Nu viser vor erfaring fremdeles, at der består et dybtgående slægtskab mellem alle former for åndelig skaben, og at et særkende for de skabende mennesker fortrinsvis vil findes i fantasibegavelsen, idet der er mange, som, skønt de besidder den største lærdom, ikke evner at forme nye tanker eller foretage videnskabelige fremskridt alene gennem deres refleksion over det forhåndenværende stof. De fleste videnskabelige idéer har vistnok, inden de har fundet deres bekræftelse i erkendelsens nøgterne love,

passeret en embryotilstand, der i væsentlig grad er behersket af ønsket og fantasien. Omend det er åbenbart, at mennesket ikke har skabt naturens love, er dog al vor viden om disse skabt af den menneskelige ånd, hvad der blandt andet viser sig derved, at vort kendskab til naturen er genstand for stadig udvikling og fortsat fremskridt, og man vil kunne måle et samfunds kulturtrin efter de værdier, det har frembragt ikke blot i litteratur og kunst, men mindst lige så meget indenfor videnskaben.

Vender man opmærksomheden specielt mod humaniora, bliver det ganske øjensynligt, at teoriens skisma med poesien her er endnu vanskeligere at opretholde. I filosofi, historie, litteraturvidenskab, økonomi, jura m. m. spiller de subjektive af personligheden skabte og prægede elementer en meget fremtrædende rolle, fordi disse videnskabsgrene ikke kan hvile på eksakte eksperimenter, og det er forøvrigt mærkeligt, at den forfatterretlige teori i ganske særlig grad har kastet sig over den æstetiske idé, som ikke for den store offentlighed er af tilnærmelsesvis samme betydning som de omfattende idécirkler, der er opstået fra en litteratur, som, omend nogle måske med urette vil hæfte sig ved dens mindre eksakte karakter, dog må henføres til den videnskabelige og ikke til den æstetiske produktion. Der kan nævnes så fremtrædende eksempler herpå som den store franske revolutions idéer, den økonomiske liberalisme, Karl Marx' materialistiske historieopfattelse og hele den socialistiske teori, og man kunne i og for sig også tilføje Darwins tanke om arternes udvikling gennem kampen for tilværelsen, som vel bygger på naturvidenskabelig godtgjorte kendsgerninger, men som alligevel næppe kan gøre krav på at være mere end en skelsættende og afgørende videnskabelig hypotese. Formentlig vil det ikke være let at give Kohler og Knoph medhold i, at således f. eks. hele det nittende århundredes ledende forestillingskreds er opstået direkte af den til grund liggende virkelighed på en sådan måde, at videnskaben har kunnet indskrænke sig til at konstatere de »opdagede« love og sætninger. Den kamp, der har stået om de pågældende problemer, er i sig selv tilstrækkeligt vidnesbyrd om, at idéerne er frembragt af fantasirige, stridende og villende mennesker, i hvis sind »das imaginäre Bild« har været lige så levende som

hos nogen poet. Selvom det måske ud fra et bestemt grundsyn skulle gøres gældende, at idéerne er blevet til som et resultat af de særegne sociale forhold og de herskende åndelige tilstande, som menes med nødvendighedens magt at have fremtvunget tanker af den pågældende art, ville denne betragtning intet ændre i de her fremførte synspunkter, fordi den med lige så megen eller lige så ringe ret hævdes eller kan hævdes overfor den æstetiske åndsproduktion.

Når det skal fastslås, hvorfor de videnskabeligt funderede idéer og læresætninger er genstand for fri tilegnelse, er det i virkeligheden også en futil og overflødig begrundelse at henvise til, at de er »opdagede« og ikke udsprunget af menneskets skaberånd. Set på baggrund af samfundets interesse ligger sagen ganske klar. Det ville være tilintetgørende for den frie kulturudvikling, om retten tillod, at der blev etableret et privilegium for dem, der havde frembragt ny viden, således at ikke enhver kunne bygge videre på andres resultater, og vore fælles kulturskatte ikke var alment tilgængelige og til offentlighedens frie brug. En sådan tilstand ville tendere mod at føre os tilbage til forhold af lignende art som de, der herskede i primitive samfund, hvor præster og medicinmænd skinsygt vågede over en hemmelig viden, der ikke måtte åbenbares for det jævne folk. Når der i patentretten skelnes mellem opdagelser og opfindelser, idet der kun gives patent på disse sidste, sker det også ud fra det åndelige fællesejes grundsætning for at forhindre, at metoder, der kan antages at være udtryk for almindelige tekniske love, bliver beslaglagt til fordel for enkelte borgere. At forskelsbehandlingen derimod skulle hidrøre fra, at idéen i de sidstnævnte tilfælde, der ofte ligger ganske tæt op ad opfindelserne, ikke er skabt, men opdaget, er næppe mere end et ordspil, som dog blev akcepteret af Kohler, men som savner psykologisk sandhed og reelt perspektiv.¹

Forsåvidt angår den videnskabelige litteratur, vil der iøvrigt sikkert ikke være større tvivl om beskyttelsens omfang. Læresætninger, idéer og alle positiviteter i indholdet bliver straks ved of-

1. Handbuch des Deutschen Patentrechts, pag. 89 ff. J.H.

fentliggørelsen en del af vort åndelige fælleseje og kan benyttes af enhver, der interesserer sig derfor. Forfatterretten afføder derimod en vidtgående ret til at forbyde eftertryk, således at en »uforandret gengivelse af værket« ikke er tilladt uden forfatterens billigelse (forfatterlovens § 13). Når man foreløbig ser bort fra beskyttelsen mod uautoriserede bearbejdelser, der i praksis er relativt betydningsløs for den videnskabelige skribent, vil det sige, at retten forhindrer uvedkommende i at aftrykke selv den mindste del af værket, forsåvidt det ikke drejer sig om et med kildeangivelse foretaget citat, hvortil der er hjemmel i forfatterlovens § 14 a.¹

Forholdet illustreres klart i en dom i U.f.R. 1935, pag. 180, der vel ikke omhandlede et egentligt videnskabeligt arbejde, men et samlerværk »Danske Byer og Sogne«, som i hvert fald ikke kunne henføres under æstetikken. Uden kildeangivelse var mindst ca. 8 pct. af stoffet næsten ordret taget fra Trap: »Kongeriget Danmark«. Den fortsatte udgivelse af samlingen blev standset, og den sagsøgte blev idømt både straf og erstatning, da det ikke var nogen undskyldning, at den ulovligt gengivne tekst kunne antages at være åndeligt fælleseje. Ligeledes var det uden betydning, at hele det øvrige værk måtte formenes at være nyt og selvstændigt og forfatterretligt uangribeligt.

Lovens ord og »uforandret gengivelse« må dog utvivlsomt ikke opfattes altfor snævert, som om man alene kunne ramme den ulovlige, rent bogstavelige anvendelse af selve den beskyttede tekst. Dersom denne vel ændres lidt i de sproglige vendinger, eller der foretages omstillinger i argumentationernes rækkefølge og benyttes lignende kamouflerende metoder, men ikke anderledes, end at det nye værk i realiteten er identisk med det beskyttede, foreligger der eftertryk, og det er da irrelevant, om denne fremgangsmåde kun er anvendt i en begrænset del af et nyt værk, selvom man naturligvis bør se bort fra ganske betydningsløse og uvæsentlige overtrædelser. For videnskabens vedkommende må der desuden gives et korrektiv

1. *Københavnsudkastet indfører i §§ 13 - 18 nye regler for citatretten, se Da Mot s. 121-129, Fi Mot s. 55-58, No Mot s. 15-17; Sv. udk. §§ 14 - 20, Sv. Mot. s. 197 - 234. B.R.*

til forfatterlovens § 13, 2. punktum, der bestemmer, at »anmeldelser eller kortfattede referater af offentliggjorte værker i intet tilfælde anses for indgreb i forfatterens eneret.« Formentlig er der her alene tænkt på referater i dagspressen og lignende, da man i den videnskabelige litteratur hyppigt vil finde meget udførlige og ikke altid kortfattede referater af offentliggjorte værker med henvisning til forfatterne og i den hensigt at forklare eller kritisere deres tanker. Det tør sikkert antages, at det ikke har været lovgivningens mening at foretage indgreb i sådanne loyale sædvaner, der er almindeligt anerkendt i den videnskabelige praksis.¹

Når Kohler og andre af den ovenfor skitserede retsstilling vil drage den slutning, at den videnskabelige bog alene nyder beskyttelse for formen - den ydre eller den indre -, er det næppe muligt at godkende dette synspunkt i sin helhed. Et tænkt, men typisk eksempel vil give det rigtige udgangspunkt for betragtningen af dette spørgsmål. En videnskabsmand udgiver en bog, i hvilken han ordret gengiver et eller flere kapitler af en anden forskers beskyttede værk. Om han opgiver sin kilde eller undlader dette, er principielt ligegyldigt, dersom han foretager eftertrykket uden forfatterens tilladelse. Det ville vistnok være ufyldestgørende og lidet rammende at sige, at der her kun er sket en krænkelse af åndsproduktets form.

For at trænge ind til kernen i problemet må man både med hensyn til form og indhold udskille tanken om enhver immateriel kvalitets- og værdibeskyttelse fra den forfatterretlige side af sagen. Ligesom der vil være enighed om, at indholdet i den videnskabelige afhandling for så vidt er forfatterretten uvedkommende, som det kan tilegnes og udnyttes af alle, er også et sådant værks særprægede form, ejendommelige stil og karakteristiske metode for fremlægelse af argumentationen genstand for fri tilegnelse og efterligning. I det ovennævnte eksempel kan det udgangspunkt og den synsvin-

1. I *Da Mot s. 121* hedder det ad udk. § 13, at citatretten ikke kan behandles efter mekaniske regler, og at det kun kan siges, at citatretten må benyttes på loyal måde efter sit formål, jfr. også s. 103, hvor det udtales, at formuleringen af udk. § 2 ikke tilsigter nogen ændring i den i 1933-lovens § 13, sidste punktum indeholdte regel. B.R.

kel, hvorfra man fastslår retskrænkelsen, derfor ikke søges på noget af disse immaterielle områder, men i den rent formelle og ydre omstændighed, at der er sket en ulovlig gengivelse af en tekst, i hvilken form og indhold er smeltet sammen i en uopløselig enhed. Da disse to elementer ikke kan skilles ud fra hinanden, kan det ikke med rette hævdes, at det alene er formen og ikke indholdet, der beskyttes. Ville man fastholde, at det kun er formen, krænkelsen kan rettes imod, ville dette resultat dels være for vidtgående, fordi den individuelle og spirituelle del af formen ikke kan anerkendes som beskyttelsesobjekt, dels ufuldstændigt, fordi formen ikke kan fremtræde som isoleret fra indholdet. Af denne sidste grund synes det derfor nødvendigt på en eller anden måde at medinddrage indholdet ved bestemmelsen af overtrædelsen, selvom det til lige må stå klart, at dette ej heller ubetinget kan holdes ude fra formen samtidig med, at der ikke kan være tale om at godkende en generel, fra formen helt frigjort indholdsbeskyttelse. En løsning af disse vanskeligheder vil formentlig kunne findes gennem de efterfølgende betragtninger.

Sondringen mellem form og indhold, der blev indført af Kohler, er, skønt temmelig nærliggende og så elementær, at den kan opfattes af ethvert barn, hentet fra æstetikken, men disse to begreber, der med lethed anvendes som hjælpemidler ved den ideelle vurdering af et åndsværks kvalitet, eksisterer ikke i den nøgterne virkelighed som selvstændige af hinanden uafhængige realiteter. Hvis man vil bruge et billede, der naturligvis ikke skal føres ud i de strengeste konsekvenser, kan man sammenligne forholdet med vandet, om hvilket vi alle har lært i skolen, at det består af ilt og brint. Bortset fra kemikernes snævre kreds er der dog ingen, der i det praktiske liv skænker disse bestanddeles karakter nogen interesse eller spørger, hvilken af dem der er den vigtigste. Vi ved kun, at hvis ilt og brint blev udskilt fra hinanden, ville vi få stoffer frem, der ikke længere var vand. I den tekst, der beskyttes i forfatterretten, har form og indhold på lignende måde indgået en forbindelse, der praktisk talt er uopløselig, og spørgsmålet er da, om retten er nødt til at sondre mellem de to lige uundværlige elementer i åndsværket, og om den med noget udbytte kan benytte disse

den æstetiske og den videnskabelige vurderings kategorier på de trykte bogstaver, som gengiver værket.

Eberstein, der fra en helt anden grundbetragtning nærmer sig denne problemstilling, finder en syntese af form og indhold i begrebet den indre form,¹ som skal være et udtryk for autors personlige syn. Men hans standpunkt er bygget på en urigtig forudsætning, fordi han ikke er ganske klar over, at der netop ikke gives beskyttelse for de immaterielle elementer, som er de direkte, særegne og værdifulde produkter af den skabende personligheds arbejde. Tankeindholdet, stilen og ånden i værket kan på loyal måde udnyttes og tilegnes af enhver. Det eneste, loven ikke tillader, er at uvedkommende reproducerer værket og derved krænker den eneret til offentliggørelse, som er tildelt forfatteren til varetagelse af hans økonomiske interesser. Kærnen i hele retten er det traditionelle forbud mod eftertryk. Retten krænkes »ved uforandret gengivelse af værket«, hvad der udtrykker det afgørende moment, at forfatterloven tilsigter at yde en tekstbeskyttelse. Man kan derfor principielt lade hele problemet, form og indhold, ude af betragtning, eftersom det fortrinsvis har relation til en æstetisk værdsættelse af åndsproduktet, som ikke vedkommer forfatterretten. I den beskyttede tekst er det ikke blot umuligt, men også unødvendigt at skille de omdebatterede substanser fra hinanden, da noget sådant ikke er påkrævet af hensyn til de formål, retten skal opfylde. Den i praksis foreliggende opgave vil altid gå ud på en bestemt ting, nemlig at fastslå, hvorvidt den eftertrykte tekst er identisk med den originale, og samtlige foreliggende omstændigheder, som kan belyse dette hovedspørgsmål, må medinddrages under den konkrete undersøgelse. Da denne ikke vil kunne begrænses til en ganske slaviske sammenligning af bogstaverne i de pågældende tekster, vil også iagttagelsen af form og indhold kunne spille en ikke uvæsentlig rolle, men kun som midler for en identifikationsproces og ikke som selvstændige objekter for den forfatterretlige beskyttelse. Er formen i teksterne enslydende, er retskrænkelsen åbenbar. Er den om-

1. Se herom og til det flg. bl. a. Bergström s. 62 f.f. B.R.

skrevet i eftertrykket, bliver det nødvendigt at konstatere, om indholdet alligevel er benyttet ulovligt trods den stedfundne tilsløring af forholdet. I praksis vil dette spørgsmål ikke volde blot tilnærmelsesvis så mange vanskeligheder som i den teori, der har ment, at retten skulle tage stilling til det i hvert fald for retsvidenskaben uløselige problem, om formen eller indholdet er den egentlige genstand for beskyttelse. Hvad åndsværkets stof og idé går ud på, og om dets beskyttede elementer fortrinsvis skal søges på formelle, reale eller ideelle områder, er fuldkommen ligegyldigt i forholdet til forfatterretten, der alene skal beskæftige sig med teksten.

Når Knoph (Åndsretten, pag. 101) overfor anskuelser, der kunne tendere mod et lignende resultat som det her udformede, rejser den indvending, at man på denne måde deklasserer åndsretten ved kun at lade den beskæftige sig med åndsværkets skal og ikke dets kerne, er en sådan betragtning i og for sig rigtig nok. Imidlertid må det afgørende moment være, hvorledes sagen forholder sig i realiteten, og dersom den forfatterretlige videnskab har indladt sig på en idealisering af problemerne, der ikke er affødt af virkelig nødvendighed, og hvis praktiske værdi er ringe, er det sundere og bedre at frigøre sig for en subtil og uhjemlet idealisme. Det må erkendes, at retten efter den her fremdragne synsvinkel lægger mere vægt på bogstaven end på ånden, selvom det tilføjes, at bogstaven skal opfattes og fortolkes med ånd. Dog vil det bemærkes, at undersøgelsen hidtil navnlig har koncentreret sig om det videnskabelige værk, fordi der her måtte antages at være almindelig enighed om, at forfatterloven ikke kan give særret til stof, idéer og opdagelser. Det vil da formentlig være både påkrævet og hensigtsmæssigt at efterforske, om det er muligt specielt at godkende en æstetisk idé som motivering for en videregående beskyttelse for den skønlitterære produktion, og om der således her vil være bedre begrundelse for at anbringe æstetiske kategorier i højsædet som selvstændige beskyttelsesobjekter.

Selvom det i det foregående skulle være klargjort, at der ikke lader sig opretholde et skarpt skel mellem æstetik og videnskab, når disse begge kan føre deres oprindelse tilbage til den skabende personligheds åndelige frembringelse, er i og for sig et afgørende

punkt i den teoretiske begrundelse for æstetikens særstilling bortfaldet, så at der intet vil være til hinder for uden nærmere påvisning at overføre det almindelige synspunkt for tekstbeskyttelse, der ovenfor er gjort gældende, på den æstetiske produktion. Alligevel må det erkendes, at der på dette felt består en særegen og intim forbindelse mellem skaberen og åndsværket, som kan fortjene en yderligere undersøgelse, så meget mere som forfatterretten her i praksis spiller en langt større rolle end i videnskaben.

Det er iøjnefaldende, at digteren både i emnevalg og i udtryksform råder over en langt større frihed end videnskabsmanden, fordi han uden i samme grad som denne at være bundet af erkendelsens allerstrengeste metoder har adgang til fortrinsvis at give udtryk for sin egen subjektivitet og for sin fantasi omformning af virkeligheden. Alligevel ville det være en stor misforståelse at antage, at denne frihed skulle være ganske uhemmet. Ikke blot må erkendelsens love i et vidt omfang respekteres, men selve kunstens love stiller både formelle og reelle krav, som må opfyldes af den, der vil frembringe et værk, som er kunstnerisk tilfredsstillende og besidder evnen til at gøre et subjektivt åndsindhold alment tilgængeligt og forståeligt for offentligheden. Ligesom det videnskabelige værk består det æstetiske derfor normalt af en blanding af elementer, af hvilke nogle er givne udefra og andre skabt indefra af personligheden. I den rene poesi, der alene udtrykker de menneskelige grundfølelser overfor tilværelsen, vil der findes et yderliggående eksempel på et åndsprodukt, der i overvejende grad bygger på et indre og subjektivt moment, medens en hypernaturalistisk roman af brødrene Goncourt eller Zola kan tages som type for en kunst-
art, der bevidst har nærmet sig virkelighedsbilledet til det ekstreme. Alle de æstetiske åndsværker er dog sædvanligt, omend med højst forskellig styrke, præget af en for den kunstnerisk skabende personlighed karakteristisk indsats, og det er vistnok dette æstetiske kærnepunkt og selve kunstens væsen, som Kohler mener at have fået fat på ved at konstruere begreber som det imaginære billede eller den æstetiske idé. Det kan ikke forbavse, at hans teori ikke kunne vinde genklang indenfor den æstetiske kritik, som må interessere sig for litteraturens positive indhold og værdi og næppe vil

ofre tid på en temmelig intetsigende definition, der ikke fortæller andet, end hvad de fleste også udenfor æstetikernes kreds kan tænke sig til, at der i kunsten rimeligvis vil kunne findes noget, der kan kaldes en kunstnerisk idé, et bevidst formål, som søges udtrykt med kunstneriske midler. Denne forestilling er af ligeså formel beskaffenhed som kategorierne form og indhold og bidrager lige så lidt som disse til forståelsen af de realiteter, som litteraturvidenskaben beskæftiger sig med.

Vanskeligheden ved at gøre den æstetiske idé til genstand for forfatterretlig beskyttelse vil fremtræde ved en sammenligning med forholdene indenfor patentretten. Opfinderens tanke skal besidde en sådan nyhedskvalitet, at den kan opretholdes efter en kritisk materiel nyhedsprøvelse, hvoraf bl. a. følger, at den skal være direkte udtrykt og udformet i alle enkeltheder og kunne gengives i patentbeskrivelsen indtil de mindste detaljer. Stiller man den æstetiske idé ved siden heraf, bliver forskellighederne de mest iøjnefaldende. I et digt, en roman og en novelle gælder det ikke om at udvikle abstrakte idéer, der kan omsættes i præcis formulering. Skulle noget sådant rent undtagelsesvis være digterens formål, vil hans tanker dog vistnok, således som det er hovedreglen i kunsten, fremtræde indirekte, billedligt og skjult i værkets mangeartede og sammensatte elementer. Ofte kan der således være tvivl om, hvad en forfatter har ment, hvis hans produktion skulle udsættes for en logisk og filosofisk tankeanalyse, men det ville være urimeligt at nedsætte hans værd af denne grund. Den kunstneriske idé er først og fremmest et subjektivt fænomen og giver sig udtryk i digterens hele livsbetragtning, i udvælgelsen af stoffet og i de opdigtede figurers karakteristik og skæbne, og den kan ytre sig gennem fremstillingens rytme og stil og i den måde, hvorpå de kunstneriske virkemidler bringes i anvendelse. Hvad der har betydning i relation til forfatterretten, er da dette, at det ikke altid er muligt at tage værket frem til beskuelse og udskille og lokalisere dets kunstneriske idé på samme måde, som når opfinder-idéen kan læses direkte ud af patentbrevet. Da der ikke stilles kvalitetskrav, er det ej heller muligt som i patentretten at forlange, at der skal foreligge en ny idé, endside at værket overhovedet skal rumme nogen udtalt og af-

grænset idé. En sådan vil f. eks. undertiden vanskeligt kunne påvises i rent beskrivende fremstillinger, som desuagtet vil kunne være høj kunst, og så må man tilmed yderligere have i erindring, at der hverken af forfatterloven eller af forholdets natur kan udledes noget om, at værket i det hele taget skal kunne karakteriseres som kunst, for at det kan falde ind under lovens rammer.

Hertil kommer endelig den retslig særligt betydningsfulde kendsgerning, at en kunstnerisk idé hører til de personlige og ideelle elementer i det litterære åndsprodukt, der fortrinsvis er genstand for fri åndelig tilegnelse og efterligning, og som bl. a. også er i særlig grad uegnet til at blive lagt til grund for den konkrete udformning af den forfatterretlige beskyttelse og dennes omfang, fordi den repræsenterer den mindst håndgribelige bestanddel i andsværkets væsen. For patentets vedkommende er idéen derimod den klare positivitet, hvorom hele retten drejer sig.

Alligevel er det naturligvis ikke meningen at hævde, at den kunstneriske idé i alle tilfælde skulle være uden beskyttelse, men den må i så henseende dele skæbne med form og indhold. Selvom formen i æstetikken spiller en langt mere fremtrædende rolle end i videnskaben, kan den lige så lidt som i denne udsøndres som et af indholdet og idéen uafhængigt objekt, og nøjagtig på samme måde stiller sagen sig for indholdet, der er intimt forbundet med form og idé. Disse tre kategorier er knyttet sammen i et uløseligt fællesskab, og ingen af dem kan beskyttes ad anden vej end gennem den tekst, i hvilken de træder frem. Ved den identifikation, som skal iværksættes overfor et mistænkt værk, vil undersøgelsen i givet fald også kunne rettes imod spørgsmålet om, hvorvidt en kunstnerisk idé er blevet brugt på en utilladelig måde, men det vil være lige så ugørligt som nytteløst at udtale nogen almengyldig formening om, at en ulovlig efterligning særlig skulle ramme digterværkets idé eller dets indhold og form. Andsværkernes brogede mangfoldighed vil også genspejle sig i en rig variation af muligheder for retsbrud.

Når Kohlers system har holdt sin plads i den juridiske teori op til vore dage, skyldes det sikkert flere årsager. Den idealistisk indstillede videnskab, der fortrinsvis har haft forfatterens interesse for øje, har haft vanskelighed ved at slippe den forestilling, som alle-

rede Torp karakteriserede som forældet, at forfatteren har en slags ejendomsret over værkets åndsindhold.¹ Selvom ikke alle bruger denne sproglige vending, er meningen dog den samme, at den økonomiske eneret til offentliggørelse skulle indbefatte en vis særret over et ubestemmeligt »noget«, som så kaldes med de smukke navne, æstetisk idé, imaginært billede eller personligt syn.

Desuden har formentlig et historisk moment spillet en rolle. Kohler udsendte sin meget omtalte bog om det litterære og artistiske kunstværk i 1892, altså nogle få år efter Bern-Konventionens oprettelse, og på et tidspunkt, hvor hans og andre førende juristers bestræbelser først og fremmest var præget af et konkret praktisk formål af allerstørste betydning, nemlig at få den internationale beskyttelse af oversættelse, dramatisering og anden bearbejdelse anerkendt i alle lande. I denne henseende lod retstilstanden endnu dengang meget tilbage at ønske, og som bekendt tiltrådte Danmark ikke konventionen før i 1903. Dette er baggrunden for Kohlers indsats, som åbenbart var dikteret af ønsket om at præstere en filosofisk begrundelse for, at bearbejdelsen var retsstridig, i hvilken skikkelse den end måtte fremtræde. Heraf opstod vistnok hans tanke om originalværkets imaginære billede, der går igennem både oversættelsen og dramatiseringen. Efter at disse problemer forlængst er bragt til den rette løsning, vil der vistnok være enighed om, at identifikationsgrundsætningens helt konsekvente gennemførelse ikke kræver et specifikt teoretisk bevis. Afgørende reale og retslige hensyn har medført, at retsordenen i de fleste lande har akcepteret tekstbeskyttelsens positive udvidelse til at gælde overføringen til fremmed sprog og i anden kunstart, og det vil formentlig erkendes, at det kun er en omvej til målet at hævde, at det herved er værkets idé, som er genstand for beskyttelsen, og som afføder kravet om eneret til at autorisere bearbejdelser. På denne måde opnår man kun at skabe unødvendige teoretiske vanskeligheder, af hvilke nogle skulle være påpegede i det foranstående.

Rimeligvis har desuden jævnføringen med patentretten haft en uheldig virkning på opfattelsen af forfatterrettens indhold. Når

1. jfr. ovenfor pag. 27. J.H.

man på det ene område arbejder med opfinderidéen som det væsentlige objekt, har det ligget nær at antage, at der på det beslægtede forfatterretlige område også måtte findes en idé i det beskyttede åndsværk. Trangen til at sammenfatte de immaterielle rettigheder under fælles synspunkter har ikke altid været til gavn for forskningen. Men den vigtigste forklaring på, at Kohlers tanker beholdt deres magt over sindene, træder dog bl. a. meget tydeligt frem hos Knoph og i motiverne til den norske åndsret (Åndsretten pag. 99), hvor det hævdes, at beskyttelsens omfang kan udledes af retens grundlag. Når forfatteren har frembragt et værk, må hans ret omfatte alle resultater af det, hans personlighed har skabt. Denne bestikkende og tilsyneladende selvfølgelige sætning er i den foreliggende forbindelse mere forkert end rigtig og giver kun et udtryk for videnskabens almindelige overvurdering af det åndelige arbejde som den helt enerådende faktor i åndsret og forfatterret. Det er blevet overset, at når offentliggørelsen har fundet sted, er åndsværket indtrådt i en ny fase og har opnået en relation til offentligheden, hvad der har til følge, at forfatterens hidtil absolutte herredømme over produktet bringes til ophør. Såfremt han nærer angst for denne konsekvens, kan han naturligvis beholde det for sig selv, men hvis han har trang til at meddele sig til sine læsere og gribe sin chance for at vinde påskønnelse, måske berømmelse og endog økonomisk udbytte, har han ingen anden udvej end at overgive værket til det åndelige fællesskab til fri tilegnelse for alle. Erfaringen synes at vise, at valget mellem disse muligheder som regel falder ud til gunst for offentliggørelsen; men forfatteren må for sit vedkommende yde noget for at erhverve de fordele, som retten bringer ham. Opstår der da tvivl om retsbeskyttelsens omfang, er det derfor ensidigt og lidet fyldestgørende altid at ville søge et udgangspunkt for afgørelsen i en udelukkende hensyntagen til forfatteren og på grundlag af et skøn over, hvor langt hans indsats kan tænkes at række. Delingslinien mellem, hvad der er hans, og hvad der tilkommer samfundet, træder klart frem af forholdets natur og er ikke tilsidesat af nogen forfatterlov. Skaberen af et åndsværk får den omsættelige eneret til offentliggørelsen og den dermed følgende adgang til at forbyde eftertryk og uautoriseret bearbejdelse, medens

offentligheden til gengæld får skænket alle værkets immaterielle værdier og den frie mulighed for at udnytte disse. Denne sidste kendsgerning er så evident, at den herskende teoris tilhængere ikke har kunnet undgå i vidt omfang at tage den i betragtning. Men det er sket som halve indrømmelser ved lidet holdbare og kunstige distinktioner mellem på den ene side de kendte og givne realiteter og de »opdagede« videnskabelige sandheder, som altsammen erkendes at være fælleseje, og på den anden side de personligt skabte elementer, som formenes at være forbeholdt forfatterens særret. Et fremtrædende eksempel på, at dette skel er uholdbart, er påvist i Knophs og Ebersteins krampagtige og mislykkede forsøg på at begrundes, at stilen, skønt et udpræget personligt produkt, dog må behandles på samme måde som alment tilgængelige kendsgerninger^{1,2}. Det ville i æstetikken volde endnu større vanskeligheder end i videnskaben at drage en grænse mellem det udefra givne stof, der optages i værket, og dettes individuelt frembragte bestanddele, fordi kunstens væsen i afgørende grad er baseret på subjektiviteten, og den personlige kunstneriske indsats gennemsyrrer hele digterværket, såvel form som indhold. Alene af denne grund ville det forøvrigt være urigtigt at diskutere, hvorvidt det ene eller det andet kunstneriske element skulle have forrangen i de forfatterretlige overvejelser. Desuden har man ved at antage det synspunkt, at selve tekstidentiteten er det afgørende beskyttelsesobjekt, naturligvis fjernet enhver mulighed for retslig forskelsbehandling mellem videnskab og skønlitteratur.

Vil man herefter rejse spørgsmålet om, hvilken indflydelse tekst-

1. I Åndsretten, pag. 109-110, vil man finde et andet eksempel på, hvilke mærkelige resultater teorien om den skabende indsats som åndsretens fundament kan føre til. Knoph slutter sig her til tyske forfattere, som er enige om at hævde det virkelighedsfjerne standpunkt, at grunden til, at den udøvende kunst ikke kan beskyttes, må søges deri, at den ikke er åndeligt skabende. Retsvidenskaben bør dog næppe på så ostentativ vis voldføre psykologiens og kunstens realiteter. J.H.
2. I tilslutning til forfatterens note henvises til note 1 ovenf. s. 107, mrk. navnlig W. Weincke, *T.f.R.* 1955, s. 510 m. note 4 og 5. Se også Bendt Rothe, *T.f.R.* 1957, s. 207, note 8. B.R.

beskyttelsessynspunktet, der vistnok nogenlunde falder sammen med, hvad man i engelsk ret har kaldt reglen om substantial identity, vil kunne få for den praktiske retsudøvelse, vil det være tilstrækkeligt svar at henvise til den bestående praksis. Denne må formenes at have fulgt retningslinier, beslægtede med dem, der her er fremdraget, og det vil næppe være muligt at påvise, at den skulle have akcepteret forestillinger som det imaginære billede og den æstetiske idé eller på anden måde være påvirket af en begrebsdiskussion, der efter hele sin subtile karakter har været vanskelig at overføre i livets virkelighed. I U.f.R. 1912, pag. 453, 1912, pag. 870, 1922, pag. 352, 1927, pag. 776 og 1935, pag. 180¹ vil man finde de domme, som er de mest fremtrædende eksempler på dansk rets stilling på det pågældende område, og ingen af disse bevæger sig udenfor de af tekstbeskyttelsen angivne rammer, idet det dog særlig fastslås (1912, pag. 453), at det ikke vil fritage for retsligt ansvar, at der er benyttet andre ord end originalens eller givet de i et drama optrædende personer andre navne. Når Torben Lund i sin kommentar til forfatterloven (pag. 122) af disse omstændigheder vil slutte, at der er tale om en beskyttelse af indholdet, er denne udtalelse i det væsentlige urigtig. Undersøgelsen af indholdet har i det konkrete tilfælde ført til en dokumentation af, at den ulovlige tekst i realiteten er identisk med den af loven beskyttede, men heri ligger der, som tidligere påvist, ikke noget bevis for, at indholdet af denne grund skulle betragtes som et af loven foretrukket specielt beskyttelsesobjekt.

Teoriens interesse har sædvanlig koncentreret sig om den videnskabelige og den æstetiske litteratur, men i virkeligheden er dette synspunkt altfor begrænset, efter at praksis forlængst i de fleste lande har anerkendt, at også bøger og skrifter af enhver art, der falder udenfor disse rubriker, har del i forfatterrettens goder. På disse felter er det vanskeligt at tænke sig, hvorledes de æstetiske

1. Se også U.f.R. 1944, s. 1147 samt H.D. i U.f.R. 1951, s. 725. Sidstnævnte dom, hvor Højesteret i modsætning til Østre Landsret fulgte Københavns Byret i stadfæstelsen af, at oversættelsen af en bogtitel på fire ord var et originalt og individuelt åndsarbejde, er iøvrigt baseret på en endog overordentlig subtil æstetisk diskussion. B.R.

kategorier skulle tages i brug, og der består utvivlsomt en slående modsætning mellem på den ene side den rundhåndede eftergivenhed og den jordbundne fornuft, hvormed videnskab og praksis har åbnet rettens porte for banale og fra en åndelig værdiskala ganske betydningsløse tryksager som adressekalendere o. l., og på den anden side teoriens tilbøjelighed til at føre diskussionen om retsobjektets karakter op i en abstrakt og idealistisk betonet sfære. Det synspunkt, der med udgangspunkt i lovens forbud mod eftertryk lægger hovedvægten på at fremhæve teksten og dens identitet som den væsentlige retsgenstand, har også i den henseende et fortrin, at det understreger rettens og lovens fuldstændig neutrale og indifferente holdning overfor åndsværkernes art og kvalitet. At dette er det sande forhold, kan bekræftes af enhver uhildet iagttager af vor bogproduktion. Endog varetagelsen af sædelighedens og den offentlige velanstændigheds krav, for hvilke der dog gøres skyldig reverens i lovene om patent-, mønster- og varemærkeret,¹ har forfatterretten overladt til anden lovgivning.

Måske vil det da også være naturligt at overveje, om den regel, der her er hævdet med hensyn til åndsværkets beskyttelse, vil tilfredsstille åndslivets og specielt æstetikens krav. På forhånd vil det være lidet sandsynligt, at det litterære plagiat, der kun kan opfattes og afgrænses på grundlag af vurderingsmæssige, moralske og ideelle kriterier, helt skulle være dækket af forbudet mod eftertryk, som først og fremmest er juridisk og formelt bestemt og selv efter en udvidet og liberal fortolkning er et fra plagiatet delvis forskelligartet begreb. Imidlertid er det meget bemærkelsesværdigt, at det ikke er på dette punkt, at der af forfatterne og deres talsmænd er fremsat ønsker om udvidet retsbeskyttelse, og der synes ikke her at være forhold tilstede, som giver anledning til uro og misfornøjelse. Den herskende smag stiller i vor tid relativt strenge fordringer til det personlige og det originale, og kunsten må efter vor opfattelse og ifølge dens egen natur fortrinsvis give udtryk for den skabende subjektivitet. Ingen ånd af blot nogenlunde betydning vil kunne stå

1. Se patentlov 1. september 1936 § 1, mønsterlov 1. september 1936 § 4, varemærkelov 7. april 1936 § 4. J.H.

sig ved at træde frem i en anden forfatters klædebon. Derimod er den gensidige åndelige påvirkning naturligvis et stærkt iøjnefaldende fænomen, ligesom enhver generation af digtere i deres samtid har et fælles udspring og et beslægtet grundlag, der i et vist omfang tvinger dem til at gå i samme retning og tage stilling til tidens dominerende synsmåder og problemer. I særdeleshed har den for citater udtømmelige Goethe, den store kender og dyrker af livssammenhængen, skænket den forfatterretlige videnskab et rigt materiale til at påpege, i hvilken grad den enkelte skribent er afhængig af andres idéer og tanker og af de bestående åndelige tilstande. For at følge traditionen skal der her anføres et epigram, i hvilket hans anskuelse får følgende spottende udtryk:

»Ein Quidam sagt: »Ich bin von keiner Schule;
Kein Meister lebt, mit dem ich buhle;
Auch bin ich weit davon entfernt,
Dass ich von Toten was gelernt.«
Das heisst, wenn ich ihn recht verstand:
Ich bin ein Narr auf eigne Hand.«

Alligevel er der adskillige, og det er ikke de mindst berømte forfattere, som har været udsat for plagiatbeskyldninger. Navnlig synes disse at fremkomme, når bestemte psykologiske konflikter er blevet udnyttet i skuespil eller romaner af flere forskellige skribenter, og en af disse, skønt han har behandlet emnet i sin egen særprægede form, dog kan formenes i visse henseender specielt i intrigen og handlingens enkeltheder at have lånt for meget fra andre, der tidligere kunstnerisk har beskæftiget sig med det samme menneskelige problem. Spørgsmålet er belyst af Anatole France i »Apologie pour le plagiat«, der har fundet plads i hans »La vie littéraire«, og han har her klarere og finere end nogen jurist ville forstå det, vist, hvor urimeligt det måtte være i sådanne tilfælde at rejse anklage for plagiat. Som konkret eksempel nævner han en aktuel affære, i hvilken Alphonse Daudet var blevet kritiseret, fordi han fra en anden forfatter skulle have taget nogle scener, hvis tema var en moders kamp for at redde sin søns lykke ved at skjule for ham, at hans fader var død som sindssyg. Hvor lidt bebrejdel-

serne havde på sig, fremgik deraf, at den unge digter, som mente at have ejendomsret til det pågældende motiv, selv havde fundet det hos en ældre forfatter. France håner med rette bestræbelser for at slå mønt på eneretten til idéer af denne art og hævder, at deres oprindelse ofte kan føres så langt tilbage, at sporet fortaber sig i en fjern fortid. Alle situationer og konflikter, i hvilke de menneskelige karakterer og følelser træder frem og afslører sig, er til fri kunstnerisk afbenyttelse, og deres antal er mere begrænset, end man almindeligvis tror, fordi de menneskelige passioner kun er ganske få. »C'est la faim et l'amour qui mènent le monde et, quoi qu'on fasse, il n'y a encore que deux sexes. Plus l'art est grand, sincère, haut et vrai, plus les combinaisons qu'il admet deviennent simples et, par elles-mêmes, banales, indifférentes. Elles n'ont de prix que celui qui le génie leur donne.«

Selvom det måske ville være vanskeligt at give en detaljeret og nøjagtig præcision af plagiatbegrebet, som alene litteraturvidenskabens ville være i stand til at udforme, tør det dog med sikkerhed fastslås, at litteraturens mænd på dette punkt overholder en moral-kode, hvis tilsidesættelse vil blive mødt med almindelig fordømmelse. Vurderingen kan skifte efter de forskellige tidsalderes indstilling og er således i vore dage mindre tolerant, end da Shakespeare, Molière og Ludvig Holberg dristigt og hensynsløst gjorde brug af deres forgængere og af de klassiske forbilleder. Alligevel kan der næppe være tvivl om, at de tilfælde, der rammes af forfatterlovens forbud mod eftertryk, altid vil være eksempler på det litterært utilladelige plagiat. Derimod kan man ikke teoretisk se bort fra den mulighed, at der offentliggøres behændige og frække efterligninger, som uden at være retsstridige dog bryder med litteraturens egen opfattelse af den respekt, der skal udvises overfor andre åndsværkers integritet. Forfatterretten har sin begrænsning deri, at den, som det kan bekræftes af domspraksis, fortrinsvis omhandler felter, hvor der direkte eller indirekte forfølges en økonomisk interesse. Skønt det ikke kræves, at en sådan skal påvises i det konkrete tilfælde, hvad der ville være utilstedeligt alene af den grund, at mange åndsværker overhovedet ikke afkaster pengemæssigt udbytte, afslører retten sin økonomiske karakter derved, at der i overtrædelsessager i hvert

fald normalt kan påvises et potentielt økonomisk moment, så at retskrænkelsen i sin yderste konsekvens kan tænkes at berøre forfatterens økonomikreds. I denne omstændighed vil der dog ikke kunne søges en motivering for at udstrække loven til områder, hvor plagiatet næppe vil kunne overføres i et økonomisk plan. Det ville være en overtro på rettens betydning at antage, at det altid skulle være hensigtsmæssigt og nyttigt at gøre et hvilket som helst livsforhold til genstand for retsbeskyttelse, og åndslivet er netop et sådant følsomt organ, der let ville tage skade af at blive behandlet med retshåndhævelsens tunge fingre, når der skulle gribes ind i tvivlsomme og ikke helt håndgribelige spørgsmål, for hvilke det både ville være vanskeligt at udforme præcise regler og at bringe disse til praktisk anvendelse. Som eksempel på, hvad der således helst bør unddrages loven, anfører Kohler (D.l.u.a.K.u.s.A. pag. 16) den situation, at en videnskabsmand har tilegnet sig en andens videnskabelige opdagelse og har offentliggjort den som sin egen, og han mener med føje, at en sag af denne art bedst egner sig til afgørelse »vor dem Areopag der Wissenschaft«. På lignende måde kan der sikkert indenfor skønlitteraturen tænkes at opdukke skadelige snyltere, hvis virksomhed frit kan udfolde sig udenfor lovens grænser, men kritikken og litteraturens egne mænd vil sikkert være i stand til i sådanne tilfælde at fælde hårde og afgørende domme, hvis konsekvenser for plagiatoren ikke vil være mindre farlige end en retskendelse.

Efter det foranstående skulle det være godtgjort, at der ikke består noget grundlag for at kræve, at et åndsværk skal være nyt, selvstændigt, originalt eller deslige. Hvis disse betegnelser tager sigte på et formelt forholdsbegreb, udtrykker de ikke andet, end at det åndsprodukt, der skal beskyttes, ikke må krænke bestående rettigheder, og hvis der tænkes på positive kvaliteter, er fordringen dels for vidtgående, dels åbenbart fejlagtig, da forfatterretten er ganske indifferent overfor indholdet og værdierne i de frembragte åndsværker. Idébeskyttelse er et exceptionelt fænomen, som ikke har speciel hjemmel i forfatterretten, men fortrinsvis anerkendes i patentretten. Ej heller kan det ubetinget hævdes, at det forfatterret-

lige objekt skal have et særpræg, således som det er tilfældet med mønstre, varemærker og andre forretningskendetegn, hvis beskyttelse i væsentlig grad bygger på forvekslingsprincippet. Et eftertryk er derimod ulovligt uanset, om der er gjort forsøg på at fremkalde forveksling med et beskyttet værk, og som regel vil plagiatoren netop have gjort det mest mulige for at tilsløre sin utilladelige udnyttelse af fremmed stof. En helt anden og retslig irrelevant sag er det selvfølgelig, at et værdifuldt åndsprodukt altid ifølge sin egen natur besidder et individuelt åndspræg, hvilket er noget langt dyberegående end kendetegnenes rent ydre ejendommelighed.

Imidlertid har Vinding Kruse i »Ejendomsretten«¹ villet fastslå, at bestemmelsen i forfatterlovens § 13 måtte forstås således, at den begrundede postulatet om åndsværkets nyhed og selvstændighed ved sin udtalelse om, at forfatterens eneret krænktes ved en bearbejdelse, når denne »ikke er af en sådan beskaffenhed, at et væsentlig nyt og selvstændigt værk er frembragt.« Reglen svarer til Bern-Konventionens artikel 12, som vil ramme retsstridige bearbejdelser, der ikke »har karakteren af et nyt originalt værk.«² En nærmere undersøgelse vil dog vise, at der ikke herfra kan drages så vidtgående slutninger, som det er sket.

Da den pågældende paragraf kun omhandler overtrædelser af loven, må der formentlig udvises passende forsigtighed med at tillægge den alt for stor principiel betydning for opfattelsen af forfatterrettens genstandsbegreb, som ellers behandles i lovens konstruktive hovedregler i §§ 1 og 9. Hertil kommer så, at fortolkningen næppe kan anses for at være holdbar. Lovbudets første og vigtigste formål er at fastslå det traditionelle forbud mod eftertryk, idet det nævnes, at »uforandret gengivelse af værket« ikke er tilladt. Imidlertid må det understreges, at denne fundamentale retskrænkelse meget vel kan finde sted, selvom der iøvrigt er frembragt et både i

1. jfr. Torben Lunds kommentar til forfatterloven, pag. 120-125. J.H.

2. Ordene er udeladt i den i Bruxelles i 1948 reviderede tekst, hvorefter artikel 12 er stærkt forkortet og har følgende ordlyd: »Ophavsmændene til litterære, videnskabelige eller kunstneriske værker har en udelukkende ret til at tillade bearbejdelser, arrangementer og andre omformede gengivelser af deres værker«. B.R.

formel og reel henseende »væsentlig nyt og selvstændigt værk«. Dersom blot en mindre og ikke helt uvæsentlig del af dette er direkte afskrevet fra andre beskyttede værker, bliver det pågældende produkt i sin helhed ulovligt, og alle fremstillede eksemplarer kan i henhold til lovens § 16 kræves tilintetgjort. Denne regel har tillige fået udtryk i retspraksis, navnlig i den tidligere omtalte dom i sagen Krak's »Danmark« ctr. »Danske Byer og Sogne« (U.f.R. 1935, pag. 180 jfr. U.f.R. 1922, pag. 352). Når det således ikke kan antages, at nyhed og selvstændighed ifølge § 13 skulle være et så afgørende kendetegn for et åndsværk, at de kan sikre erhvervelsen af forfatterret, må det være endnu mindre sandsynligt, at bearbejdelsens sekundære ret i al almindelighed skulle hvile på disse egenskaber. Har en dansk forfatter f. eks. i en roman uden tilladelse og uden kildeangivelse optaget enkelte af ham selv bearbejdede stykker af et udenlandsk værk, vil hele hans bog kunne beslaglægges uanset, at hans personlige indsats måtte være bogens største eller eneste værdi. Man er nødsaget til kritisk at undersøge, hvad lovgiveren egentlig har villet udtale gennem den omhandlede passus, og man vil så opdage, at den direkte kun tager sigte på en fordeling af rettigheder mellem to forfattere, der begge ifølge loven på forhånd må kunne anerkendes som berettigede henholdsvis som original skaber og som bearbejder. Ordene omhandler slet ikke de almindelige betingelser for at erhverve ret i henhold til loven og nødvendiggør ikke en sådan forståelse. Paragraf 13 har den konkrete situation for øje, at en forfatter i tilknytning til et af en anden tidligere frembragt originalt åndsværk har udført et så selvstændigt arbejde, at han ikke behøver at nøjes med en bearbejders ufuldstændige retsstilling, men kan forlange at få den samme primære og selvstændige ret som frembringeren af et originalt værk. Hvis f. eks. en videnskabsmand har skrevet en meget anvendt lærebog i sit fag eller har udarbejdet et leksikon, vil, når han er død, en efterfølger ofte fortsætte udgivelsen af hans værker, samtidig med at der foretages rettelser og tilføjelser. Men når det efterhånden bliver nødvendigt at gribe stærkere ind i den pågældende bogs konstruktion, vil bearbejderen kunne blive berettiget til at stryge det gamle navn af titelbladet og derved frigøre sig fra sit forfatter-

retlige afhængighedsforhold ved at lade værket helt fremtræde i sit eget navn. I et sådant tilfælde lægger retten vægt på at kræve, at det sidste værk skal være »væsentligt nyt og selvstændigt«. På det æstetiske område optræder forholdet normalt således, at et nyt værk, der bevæger sig indenfor et ældre værks rammer, men uafhængig af dette vil erhverve en fuldstændig forfatterret, skal gå over i en anden kunstart, f. eks. parodien, for at der ikke skal foreligge en utilladelig bearbejdelse. Tvivlen drejer sig ikke om, hvorvidt første eller anden forfatter har skabt et åndsværk og dermed har ret til at komme ind under loven. Spørgsmålet angår alene, under hvilke betingelser et værk, der står i et vist afhængighedsforhold til et ældre værk, uden tilsidesættelse af dettes berettigede krav kan opnå en fuldstændig forfatterret. Overfor denne specielle konflikt har loven villet tilkendegive, at der må vises loyal hensyntagen til tidligere erhvervede rettigheder, hvilken fordring kun er sket fyldest, når det sidst tilkomne værk er »væsentligt nyt og selvstændigt«. Hermed har det dog næppe været tanken at betone de positive og kvalitative egenskaber, som ellers er retten uvedkommende, og det er formentlig i hovedsagen tilstrækkeligt at sammenligne det nye værks ydre fremtræden og formelle disposition med det første værk. I hvert fald tør det hævdes, at man ikke fra reglerne om et ejendommeligt grænsetilfælde, hvor der kan foreligge en strid mellem to rettigheder, der begge bevæger sig indenfor en given forfatterrets område, kan uddrage vidtgående principielle læresætninger om forfatterrettens genstand.

g. BEGRÆNSNINGER I FORFATTERRETEN

Når det i det foranstående er hævdet, at forfatterretten fortrinsvis vedrører forholdet mellem forfatteren og hans økonomiske formidlere, må det erkendes, at denne anskuelse ikke er almindeligt fremherskende indenfor den forfatterretlige litteratur. Derimod vil den på tydelig måde finde sin bekræftelse i de vigtige regler i

forfatterlovens §§ 9 og 10,¹ der yder forfatteren beskyttelse i hans kontrahering med andre og bl. a. ved fastlæggelse af bestemte forpligtelser for forlæggerne tilstræber at bistå ham som den normalt svagest stillede af de to parter, der skal afslutte forretninger om rettens overdragelse og udnyttelse. Desuden vil det pågældende synspunkt træde frem ved vurderingen af de specielle begrænsninger i retten, som loven har fastsat. Da vor forfatterret i 1857 for første gang fik sit fuldgældige og principielle udtryk i loven om forbud mod eftertryk, blev spørgsmålet berørt af N. F. S. Grundtvig i Folketinget (Rigsdagstidende 1857, sp. 3091) med nogle bemærkninger, som vedblivende har interesse, idet han bl. a. udtalte:

»Han (forfatteren) skal ønske den størst mulige Frihed til at bringe sine Skrifter for Læsernes Øine og til at udbrede dem i Literaturen. Det ligger i hans egen aandelige Interesse, som altid maa forudsætte det, hvis han virkelig er en god Forfatter. Derfor, naar han skulde ønske, at Lovgivningen skulde i Besynderlighed beskæftige sig med Forhold mellem Forfatter, Forlægger og Bogtrykker, da maatte det være hans Ønske, at der ikke skeer nogen anden Indskrænkning end den, som gaaer ud paa kun at forebygge eller standse Alt, hvad der enten strax eller i Tiden kunde true Læseværdens uafbrudte Besiddelse og frugtbare Benyttelse af Værkerne, og da kun forsaavidt forbyde og forhindre Eftertrykket, som det vilde virke skadeligt for Læseren. Jeg maa nemlig sige, at, naar der ikke er en saadan Grund, der maatte hentes fra Værkets virkelige Brug eller Nydelse, da maatte Forfatteren ønske, at Indskrænkningen maatte falde bort, fordi alle andre Indskrænkninger ville forhindre eller formindske Brugen og Nyelsen af hans Værker.«

Med sit ejendommelige klarsyn havde Grundtvig således øje for de særdeles væsentlige faktorer, at forfatterretten kun gjaldt forfatterens forhold til bogtrykkere og forlæggere, og at den måtte udformes således, at den respekterede læsernes interesse, d. v. s.

1. *Regler om ophavsrettens overgang til andre indeholdes i Kbh. udk. kapitel III (§§ 25 - 39), se Da Mot s. 136 - 153, Fi Mot s. 63 - 75, No Mot s. 19-22; Sv. udk. §§ 27-42, Sv Mot s. 273-337. B.R.*

hvad der her er kaldt folkets åndelige fælleseje og dets frie adgang til de åndelige goder.

Den mest betydningsfulde indskrænkning i forfatterretten er bestemmelsen om, at den ophører 50 år¹ efter forfatterens død, en tidsfrist, som efterhånden er trængt igennem i de fleste lande.² Ikke desto mindre synes der at herske usikkerhed med hensyn til begrundelsen for dette standpunkt. I Åndsretten (pag. 120-21) slutter Knoph³ sig således til dem, der mener, at en af årsagerne til, at retten ikke er evigt gældende, må søges i forfatterens afhængighed af sit milieu. Når han har hentet sit stof og sine impulser fra sin egen tids kulturverden, betaler han af på sin gæld til samfundet ved efter fristens udløb at give det fuldstændig og gratis rådighed over eneretten og lade sit værk indgå i »almenhetens felles kulturfond.« Denne synsmåde er lidet træffende. Skønt den åndelige produktion naturligvis, som gentagne gange fremhævet i det foranstående afsnit, er betinget af en kæde af årsager og vilkår, er det dog klart, at den personlige indsats står i midtpunktet som den drivende og ansvarlige kraft, og det kunne på nøjagtig samme måde gøres gældende, at ejendomsretten skulle være tidsbegrænset, fordi også den materielle produktion har en strengt årsagsbundet sammenhæng med de omstændigheder, under hvilke den finder sted. Desuden gør Knoph sig skyldig i den åbenlyse vildfarelse at mene, at værket skulle tilfalde kulturfonden, ikke ved den første offentliggørelse, men alene når forfatterretten er bortfaldet. Man må give Hartvig Jacobsen (Ophavsretten, pag. 271) medhold i, at spørgsmålet er af rent praktisk og ikke af teoretisk natur. Dets afgørelse må bero på en sammensmeltning af to tilsyneladende modstridende interesser. På den ene side taber den enkelte konkrete forfatterrettighed efterhånden gradvis sin intensitet og sin økonomiske værdi, og ved arvedeling afsvækkes dens betydning for de enkelte indehavere, så meget mere som det kun er i relativt få tilfælde, at retten bevarer nævneværdig betydning efter forfatterens død. På den anden side

1. Jfr. *Kbh. udk. § 40, Sv. Udk. § 43. B.R.*

2. Jfr. *Bernerkonventionen af 1948 art. 7. B.R.*

3. jfr. også Hartvig Jacobsens *Ophavsretten*, pag. 270 ff, specielt pag. 271, note 4. J.H.

har forlæggere og teatre et rimeligt krav på, at der ikke i et ganske ubegrænset tidsrum skal pålægges dem den med rettens fortsatte opretholdelse voksende vanskelighed, der er forbundet med at indhente tilladelse til at udnytte afdøde forfatteres værker. Ikke mindst vil denne gêne være mærkbar som en følge af rettens internationalisering. En udligning af de modstående parter berettigede fordringer har erfaringsmæssigt fundet sin praktisk rigtige løsning i den nugældende gyldighedsperiode. Tillige må det understreges, at offentlighedens økonomiske interesse i denne sag er så minimal, at den ikke kan spille nogen rolle ved lovgiverens afgørelse af dette spørgsmål,¹ og at det netop er modsætningen mellem forfatteren og hans økonomiske formidler, der er den for det pågældende kompromis bestemmende faktor.

I forfatterlovens § 14 a-h findes endvidere opregnet nogle tilfælde, i hvilke et ellers beskyttet værk frit kan gengives uden hensyntagen til bestående forfatterrettigheder.² Ved siden af en stadfæstelse af en almindelig citatret drejer det sig navnlig om anvendelse til skoleundervisning, gudstjeneste, folkemøder, sangstævner, aftryk i koncertprogrammer o. lign., og der er trukket visse faste grænser for den frie ret, som særlig tilsigter at hindre udnyttelse i privat erhvervsøjemed. I praksis har disse traditionelle regler næppe større økonomisk betydning, men principielt har de interesse som symptomer på, at forfatterretten må anerkende andres beføjelser, som direkte eller indirekte udspringer af offentlighedens og det åndelige fælleses ret til uhindret nydelse af de alment tilgængelige kulturgoder. Hvorledes omfanget af denne disposition skal fastsættes i det konkrete tilfælde, vil formentlig altid kunne give anledning til tvivl. Stort set har gældende dansk ret sikkert fundet frem til afgørelser, som stemmer med, hvad der i vort samfund må anses for rimeligt. Kritik vil dog måske nok kunne rettes mod § 14 g, når det her bestemmes, at oplæsning af et offentliggjort værk uden forfatterens samtykke kun er tilladt, når den ikke

1. jfr. foran pag. 31. J.H.

2. *Se Kbh. udk. §§ 13, 15, 16, 17 og 18, Da Mot s. 121 - 122 og 123 - 129, Fi Mot s. 55 - 58, No Mot s. 15 - 17; sv. udk. §§ 14, 16, 17, 18, 19, og 20, Sv Mot s. 197-204 og 209-234. B.R.*

har karakter af dramatisk forestilling, og den ikke tjener privat erhvervsøjemed.¹ Omend reglen er rigtig nok, når det f. eks. drejer sig om udsendelser fra statsradiofonien, kan det ikke være hensigtsmæssigt eller påkrævet, at f. eks. en skuespiller, der vil give offentlige oplæsninger, skal indhente forfatterens tilladelse til at læse stykker af hans bøger og betale ham licens derfor. Her må hensynet både til den udøvende kunstner, der vil vise sit talent, og til offentlighedens interesse i en fortolkning og gengivelse af digterværkerne gå forud for forfatterens specielle interesser, der vejer så meget mindre til, som de ikke økonomisk kan antages at være af større rækkevidde.²

Når disse forfatterretlige detailspørgsmål påkalder en vis opmærksomhed, skyldes det alene de anskuelser, der på dette område er fremsat indenfor den videnskabelige teori, navnlig således som den herhjemme er blevet forfægtet af Vinding Kruse, Torben Lund og Hartvig Jacobsen.³ Foreningsforslaget til ny lov om åndsværker beskæftiger sig (pag. 26-30) indgående med ændringer til forfatterlovens § 14 udfra den formening, at dens regler »paa visse Punkter gør et ganske urimeligt og uretfærdigt Indgreb i Forfatterens Retsbeskyttelse«, i hvilken forbindelse det selvfølgelig må indrømmes, at et standpunkt af denne art i og for sig er en logisk konsekvens

1. I Kbh. udk. § 18 indeholdes en tilsvarende regel, hvor dog yderligere det kriterium er indført, at »de udførende« ikke får betaling. B.R.
2. Imellem D.A.F.O. (Danske Forfatteres Fællesorganisation for Oplæsningsrettigheder) og Dansk Skuespiller Forbund er i 1955 indgået en overenskomst, der for det første anerkender forfatterens legale krav på vederlag i forbindelse med skuespillers oplæsning af beskyttede værker, og for det andet fastsætter nærmere regler for vederlagets størrelse. Forfatterens organisation friholder oplæseren for ethvert krav fra den enkelte forfatter, når oplæseren ved kontraheringen med oplæsningens arrangør har foranlediget, at denne har forpligtet sig til at indbetale til D.A.F.O. et standardbeløb, afpasset efter oplæsningens varighed. D.A.F.O. fordeler de indkomne beløb mellem forfatterne i forhold til benyttelsen af værkerne. B.R.
3. Vinding Kruse, Ejendomsretsspørgsmål, pag. 44-50. Torben Lund, Forfatterlovskommentarer, pag. 128-33. Hartvig Jacobsen, Ophavsretten, pag. 173-204. J.H.

af de nævnte forfatteres særegne grundopfattelse. Når de ophører med at behandle forfatterretten som en eneret til offentliggørelse og i stedet sætter begrebet om en altfavnende åndelig ejendomsret eller en almindelig ret til al økonomisk udnyttelse af et åndsværk, er det naturligvis vanskeligt at finde et perspektiv for fastlæggelsen af rettens grænser. Resultatet er blevet foreningsforslagets § 9, som i hovedsagen falder sammen med § 13 i Hartvig Jacobsens forslag i »Ophavsretten«,¹ og som lyder således:

»Oplæsning af et Skrift og Gengivelse af et dramatisk Værk eller et Musikstykke i udøvende Kunst er frit tilladt i Familiekredsen, i den selskabelige Kreds og i private Studiekredse. Indenfor samme Kredse er Afskrivning af Skrift, Musikværker og Foredrag samt Fotografering af Kunstværker tilladt.

Ligeledes er Udlaan af Bøger og andre Aandsværker i de samme Kredse tilladt«. ²

Skønt den her påtænkte regulering af privatlivets omgangsformer næppe har større udsigt til at blive ophøjet til lov,³ er det indlysende, at en så langtrækkende og ubestemt regel som den, der her er givet indirekte udtryk, kun kan affødes af manglen på et klart kriterium for, hvor langt forfatterretten kan udstrækkes. Eneretten til offentliggørelse kan umuligt nødvendiggøre generelle bestemmelser, der omgærder privatlivets sfære med et ganske vist over-

1. Jfr. også Vinding Kruse, *En nordisk Lovbog*, 5. bog, 16. kap. § 9 (s. 126). B.R.

2. Se hertil bl. a. Alf. Ross i *T.f.R.* 1945, s. 348 - 349, Vinding Kruse i *T.f.R.* 1952, s. 412 - 413 og Torben Lund i *N.I.R.* 1954, s. 135. Se iøvrigt H.D. i *U.f.R.* 1954, s. 415. B.R.

3. Den i foreningsforslagets § 9, i Vinding Kruses *Nord. Lovbog* 5. bog 16. kap. § 9 og i Hartvig Jacobsens udkasts § 13 indeholdte tankegang har ikke været uden indflydelse på formuleringen af Københavnsudkastet § 2. Det fremgår ialtfald af *Da Mot* s. 101 - 102, at motivforfatteren - der citerer Vinding Kruses nævnte forslag - i princippet anser udlån af en bog som en »råden« over »værket«. Se iøvrigt ovenfor s. 78 note 1.

Om en ændret opfattelse hos Hartvig Jacobsen, se *Forlagsretten* s. 24-27. B.R.

flødigt, men skæmmende og mistænkeligt retsværn. Som følge af, at det offentliggjorte værk åndelig talt tilhører almenheden, opstår der derimod et naturligt fællesskab imellem forfatteren og kultursamfundet, som meget godt forklarer, at hensynet til dettes frie udnyttelse af åndsværkerne i enkelte tilfælde får forrang for forfatterens privat-økonomiske interesse. Da disse dog også er åndslivets tjenere, og den økonomiske forfatterret netop bl. a. er givet dem af denne grund, foreligger der i hvert fald ingen ideel konflikt mellem disse parter, der, som påpeget af N. F. S. Grundtvig, stræber mod et fælles åndeligt mål. Derfor behøver samfundet ikke at bøje sig for vidtgående forfatterretlige principper og at give undskyldninger for at opretholde nogle beskedne indskrænkninger i forfatterretten, som hviler på et akkurat lige så sikkert teoretisk og samfundsmæssigt fundament som selve forfatterretten. Kun en saglig og udoktrinær overvejelse af livets praktiske behov kan føre til den rigtige løsning af disse spørgsmål.

Selvom et særligt udvalg ved udarbejdelsen af foreningsforslaget havde gjort sig store anstrengelser for at forringe de undtagelsestilfælde, i hvilke loven af 1933 har givet forfatterretten fri, blev resultatet med et mildt ord pauvert. Det vigtigste, man fandt ud af, var et forslag om at skærpe § 14 b, således at der herefter i modsætning til gældende ret skulle erlægges godtgørelse, når enkelte mindre digte eller prosastykker optages i bøger, der udelukkende har til formål at tjene til brug ved undervisning (undtagen i folkeskolen) eller ved gudstjenester eller møder.¹ Hvad der herved ind-

1. Også Kbh. udk. foreslår (i § 15) en regel, der betyder en skærpelse i forhold til 1933-lovens § 14 b. Låneretten skal kun gælde skolebøger (men ikke andre »lærebøger») og bøger til brug ved gudstjenester (men ikke til brug ved møder); endvidere foreslås karenstiden udvidet fra 2 til 5 år; værker, der er udarbejdet til skolebrug, må ikke gengives i et samleværk med samme formål; endelig foreslås indført en tvangslicensordning, d. v. s. at »lån» i et vist - i forhold til hidtil gældende ret begrænset - omfang er tilladt, men mod et vederlag til ophavsmanden, se Da Mot s. 123-125, Fi Mot s. 56-57, No Mot s. 15-16. Sv. udk. har en næsten enslydende formulering i § 16, se Sv Mot s. 209-219. B.R.

tjenes til forfatterne, er selvfølgelig ikke for noget at regne¹ på baggrund af den betydning, det ville have for dem selv at træde direkte i folkeoplysningens og opdragelsens tjeneste. Hvor principløs ændringen ville være, fremtrådte klart af den omstændighed, at udvalget ikke fandt noget at indvende imod, at beskyttede værker af fremmedsproglige forfattere vedblivende i deres helhed kan optrykkes gratis, når en dansk lærer har føjet et par gloseoversættelser til teksten.² Dersom det vistnok ikke med urette kan forlanges, at berømte udlændinge således skal levere frit materiale til de danske skoler, måtte et lignende, omend mindre vidtrækkende krav vel kunne stilles til vore egne forfattere, som må formenes at være særlig interesserede i at pleje og udvikle vor kultur og vort sprog.

Når det i vor forfatterlovs § 8³ i lighed med, hvad der er gældende i fremmed ret, bestemmes, at love, administrative kundtgørelser og andre offentlige aktstykker samt visse forhandlinger i offentlige repræsentationer m. m. ikke er genstand for forfatterret, er der heller ikke på dette punkt fuld teoretisk enighed med hensyn til motiveringen for disse regler. Knoph mener således, (Åndsretten pag. 118), at det er den offentlige diskussionsfrihed, loven vil beskytte. Men da bestemmelserne også gælder i lande, hvor denne frihed ikke eksisterer, kan synspunktet ikke i al almindelighed være rigtigt. Snarere bør man vist understrege, at det drejer sig om forhold, hvor der som navnlig for lovens vedkommende består såvel

1. *Anderledes Da Mot s. 123, der m. h. t. den adgang til at optage enkelte mindre digte i sangbøger til brug ved møder, der er hjemlet ved 1933-loven, udtaler, at »det er et stort og vigtigt område, der her hidtil har været unddraget ophavsmandens kontrol og økonomi«. B.R.*
2. *Denne bestemmelse, der er hjemlet i 1933-lovens § 14 c, er foreslået ophævet i Kbh. udk. se Da Mot s. 125, der udtaler, at det er tvivlsomt, om reglen i § 14 c er i overensstemmelse med Bernerkonventionen. Konventionens art. 10 indeholder en regel, hvorefter det overlades til unionslandenes egen lovgivning at udforme retten til at låne bl. a. til undervisningsformål. Ved revisionen i Bruxelles i 1948 indføjes en bestemmelse om, at låneretten kun må udøves i det omfang, formålet retfærdiggør det. B.R.*
3. *Jfr. Kbh. udk. og sv. udk. § 9. B.R.*

en pligt for staten til at udfærdige visse meddelelser som en pligt for borgerne til at kende disse, eller hvor der iøvrigt udøves handlinger, der i videre forstand må opfattes som led i statsstyrelsen og dermed sidestillede funktioner. Alligevel er det ejendommeligt, at de forfatterretlige regler til en vis grad også spiller ind på disse helt frie områder. De enkelte talere i de offentlige forsamlinger, hvad enten de er ministre, folketingsmænd eller præster, må formentlig være tvunget til at overholde lovens forbud mod eftertryk og til kun at citere med kildeangivelse, og de ville vel eventuelt kunne drages til ansvar, hvis de på ulovlig måde udnyttede beskyttede åndsværker. Anderledes stiller sagen sig med hensyn til lovene og de offentlige kundgørelser, som overhovedet ikke behøver at respektere den private forfatterret. Når lovgivningsmagten har vedtaget et forslag, der er udarbejdet af en retslærd, gør den sig ikke herved skyldig i ulovligt eftertryk, selvom den pågældende forfatter ikke skulle ønske forslaget vedtaget, og lovteksten kan ej heller indlade sig på at citere med kildeangivelser.

KAPITEL II

Droit moral¹

Den i moderne retsvidenskab fremherskende interesse for de personlige elementer i forfatterretten har fundet konkrete udtryk i den i Rom i 1928 reviderede Bern-Konvention og har tillige skabt en del positive resultater i de enkelte landes lovgivninger. Den ret, der således udformes, er af forskellige forfattere blevet betegnet som »personlig«, »ideel« el. lign., men det mest praktiske vil vistnok være, at man uden alt for megen analytisk kritik anvender det internationalt anerkendte udtryk »le droit moral«, eftersom forøvrigt hverken begrebet eller dets rette benævnelse har blot tilnærmelsesvis så megen betydning, som juristerne har villet give det. Vi står her overfor et spørgsmål, der er en udløber af det foran i kapitel I, b, behandlede problem om, hvorvidt forfatterretten er af rent økonomisk eller af blandet d. v. s. af såvel personlighedsretlig og økonomisk oprindelse og karakter. Således må sagen i hvert fald stille sig, hvis man gør sig klart, at forfatterens ret til at offentliggøre sit åndsværk, bestemme over dets indhold og i enhver henseende suverænt afgøre, i hvilken form det skal fremtræde overfor offentligheden, er væsensforskellig fra og uafhængig af den økonomiske forfatterret, som fortrinsvis behandler forholdet mellem forfatteren og hans økonomiske formidlere, men ikke berører hans primære immaterielle relation til den læsende almenhed. Uden at have øje for dette fundamentale skel mellem personlighedens ret og for-

1. Se herom bl. a. Torben Lund, *Om Forringelse af Litteratur-, Musik- og Kunstværker*; samme forfatter *Billedkunsten i retlig Belysning* s. 50 og s. 183-205; Hartvig Jacobsen, *Forlagsretten* s. 30-31, s. 55-73; Stig Strömholm i *N.I.R.* 1956 s. 183 ff.; *Kbh. udk. og sv. udk.* § 3, se *Da Mot* s. 104-108, *Fi Mot* s. 48-49, *No Mot* s. 11-12, *Sv. Mot* s. 113-132. B.R.

fatterretten har videnskaben med grublende iver kastet sig over isolerede retslige fragmenter, der i virkeligheden ikke er andet end specielle og helt konsekvente udslag af forfattersuveræniteten, og den har optaget dem i den økonomiske forfatterret som nye mirakuløse personlighedselementer, hvad der kun har bidraget til at fremkalde yderligere forvirring og usikkerhed i opfattelsen af de forfatterretlige grundbegreber. Den bestræbelse, der indenfor de af Bern-Konventionen omfattede lande har været udfoldet for at opspore forfatterens personlige rettigheder og inkorporere dem i den positive forfatterlovgivning, er det, man kalder *droit moral*-bevægelsen, som har været en forfatterretlig modestrømning i tiden siden den forrige krig.

Hvilke særlige beføjelser man ad denne vej vil tildele forfatteren, er endnu næppe klarlagt i alle enkeltheder, men som et typisk eksempel på retningens tankegang skal der fra Olgarnier: *Le droit d'Auteur* (pag. 52) anføres en fortræffelig og vistnok nogenlunde udtømmende opregning, der er udarbejdet af Grünebaum-Ballin, og som lyder således:

a) le droit de production, de rétention et de suppression de l'œuvre, qui comporte le droit de choisir le lieu, la date et les conditions de production en public et, comme conséquence, le droit de s'opposer à une publication soit prématurée, soit tardive, soit défectueuse, le droit de s'opposer à la production de l'œuvre future, même si elle a fait l'objet d'un contrat pour son exploitation, et si le support matériel de l'œuvre a été remis au futur exploitant;

b) le droit de s'opposer à toute modification de l'œuvre, et à sa destruction, même par le propriétaire de son support matériel, dessin original ou manuscrit unique.

c) le droit d'identification - c'est à dire le droit de l'auteur de se faire reconnaître comme tel, de faire apposer sur l'œuvre son nom, sa signature, ou toute autre marque distinctive et, comme conséquence, de s'opposer à ce qu'un autre nom, une autre signature ou une autre marque y soient apposés.

d) le droit de modifier l'œuvre et de la soustraire au public après sa publication.

Hvis man vil undersøge hver enkelt af disse rettigheder, er det let at se, at de alle hviler på og udtrykker en eneste fælles grund-sætning, nemlig forfatterens suveræne ret til at meddele sine tanker til offentligheden og til at forbyde andre, specielt forlæggere, at lægge hindringer i vejen for udøvelsen af denne beføjelse; men det er vanskeligt at forstå, hvad der skulle opnås ved at kodificere denne ret og anbringe den i en forfatterlov. Samler betragtningen sig om danske forhold, tør det vel antages, at det ikke er meningen gennem le droit moral at udvide de borgerlige frihedsrettigheder, der fortrinsvis er hjemlede ved grundloven, og som anerkender forfattersuveræniteten i fuld udstrækning, lige så lidt som det formentlig kan være hensigten at formindske forfatteransvaret. Alle de pågældende regler er udsprungne af den primære relation mellem forfatter og offentlighed, og den sekundære økonomiske forfatterret er tvunget til at anerkende dem som sit åndelige fundament. Derfor kan de personlige, efter deres natur uoverdragelige rettigheder alle uden undtagelse hævdes og gennemføres ved domstolene i kraft af vor retsordens almindelige grundsætninger, der anerkender personlighedens statsborgerlige frihed. Det er forfatteren og ikke bogtrykkere og forlæggere, som skal bestemme, i hvilken skikkelse den frie åndsproduktion skal forelægges læserne. De pågældende mellemænd har ikke den mindste juridiske ret til at stille sig mellem den enkelte skribent og hans læsere, hvad der allerede følger deraf, at de normalt ikke har noget retsligt ansvar for de udgivne publikationer.

Imidlertid råder de økonomiske formidlere naturligvis rent faktisk over en meget stærk magtstilling, da forfatterne uden deres bistand og velvilje som regel er ganske hjælpeløse og ofte ville se deres interesser helt prisgivne, hvis ikke den økonomiske forfatterret ydede dem et værdifuldt retsværn. Formentlig er det i første række en idealistisk bestræbelse for at bryde dette supremati, der har fremkaldt droit moral-bevægelsen, selvom det er blevet overset, at der ikke er megen udsigt til, at opgaven kan løses ad denne vej. Når man inddrager faderskabsretten, respektretten, eller hvad man nu kalder de specielle personlige elementer, under den økonomiske ret, opnår man ganske vist tilsyneladende at etablere en art rets-

beskyttelse mod forlæggernes vilkårlighed. Alligevel kan der intet vindes herved, fordi forfatterens reelle stilling fortrinsvis er bestemt ved hans talent og hans evne til at gøre sig gældende overfor dem, der skal udgive hans værker eller spille hans teaterstykker, og det er ikke muligt at pålægge disse nogen tvang til at offentliggøre den enkelte forfatters produktion. I givet tilfælde kan denne derfor blive fristet til at bringe ofre for at tjene penge og vinde forlæggerens imødekommenhed, og ingen droit moral kan hjælpe ham i denne konflikt, hvis han f. eks. tillader forringende beskæringer af værket eller giver afkald på retten til at sætte sit navn på bogens titelblad. Heri vil man finde et tydeligt bevis for, hvor lidt det kan nytte at tage forfatterretten i brug uden for dens naturlige økonomiske område.

Til nærmere belysning af disse spørgsmål vil det være hensigtsmæssigt at undersøge de bestemmelser i dansk ret, der i væsentlig tilslutning til Bern-Konventionen er udformet på dette område. Reglerne findes i forfatterlovens § 9 og har følgende ordlyd:

- (3) Erhververen er uberettiget til uden forfatterens samtykke at offentliggøre værket i forandret skikkelse.
- (4) Uafhængig af forfatterens økonomiske rettigheder og selv efter afhændelse af disse bevarer han retten til at hævde sit forfatternavn i forbindelse med værket såvel som retten til at modsætte sig enhver forvanskning eller beskæring eller anden ændring, der må anses at være en væsentlig forringelse af hans værk.
- (5) Efter forfatterens død overgår sidstnævnte ret til undervisningsministeriet og bortfalder ikke ved forfatterrettens ophør.

Reglen i stk. 3, der er af ældre oprindelse end stk. 4 og stk. 5, som er bygget på konventionens krav og ønske og ikke har fundet plads i vor lovgivning før i 1933, indeholder et almindeligt princip, der delvis er gentaget og udførligere behandlet i andet afsnit af stk. 4, idet den formelle forskel navnlig hidrører derfra, at stk. 3 går ud fra erhververens (forlæggerens) pligt, medens stk. 4 omvendt har lagt forfatterens ret til grund for sin formulering. I begge tilfælde er der tale om den såkaldte respektret (droit au respect), som giver forfatteren mulighed for at forhindre, at hans værk fremkom-

mer i en skikkelse, der ikke er godkendt af ham selv. Torben Lund synes i sin kommentar (pag. 101-02) fejlagtig at mene, at forfatteren efter stk. 3 kan give afkald på sin ret i medfør af de almindelige regler for overdragelse af forfatterret, og at en sådan disposition f. eks. skulle være medindbefattet, når forfatteren har kontraheret om afståelse af »al forfatterret«. Denne betragtning er ikke rigtig, da respektretten er en personlig og uoverdragelig ret, som blot er behæftet med den svaghed, at forfatterpersonligheden netop i kraft af sin suverænitet selv kan tilintetgøre værdien af sin ret; men denne adskiller sig just fra forfatterretten derved, at den ikke ligesom den økonomiske eneret til offentliggørelse er beregnet på at skulle omsættes og kun på denne måde kan opfylde sit formål.

Når man foreløbig alene betragter forholdet, sålænge forfatteren er i live, er respektretten altså ikke nogen nydannelse i vor ret, hvad der derimod er tilfældet med første del af stk. 4 om faderskabsretten, der kom ind i loven af 1933, da Danmark ønskede at tiltræde den ændrede Bern-Konvention. Dersom man nu et tiår efter den officielle indførelse af *droit moral* ville stille det indiskrete spørgsmål, hvad gavn vore forfattere har haft af disse bestemmelser, ville det vistnok være vanskeligt at påvise nogen art af positivt resultat.¹ Dette skyldes for det første, hvad Vinding Kruse med fuld ret har bemærket i »Ejendomsretten« (pag. 461-62),² at det drejer sig om rettigheder, der altid ville kunne gennemføres ved domstolene, selvom de ikke er direkte nævnt i forfatterloven. Dernæst må forklaringen på, hvorfor den omhandlede retslige nyorientering har været så aldeles overflødig, søges i den afgørende omstændighed, at skønt § 9, stk. 4, formelt tager sig ud som en almen retsregel, der tilsyneladende kan hævdes overfor hvemsomhelst, kan den ifølge forholdets natur aldrig få større rækkevidde end § 9, stk. 3, der alene er rettet imod erhververen af forfatterret. Da bestem-

1. Torben Lund nævner i *N.I.R.* 1951, s. 18 en *Ø.L.D.* i *U.f.R.* 1947 s. 187, der tilkendte en komponist erstatning på 500 kr., fordi et filmudlejningsselskab havde ladet opføre en i udlandet optaget film, hvori en af hans melodier var benyttet, uden at hans navn var nævnet i filmens fortekst. Se også *Da Mot* s. 106. B.R.

2. 3. udg. 1951 s. 475-476. B.R.

melserne nemlig ikke kan gøres direkte gældende overfor offentligheden, der ikke beskæftiger sig med trykning af bøger, kan de kun få betydning med henblik på forlæggere, teaterejere¹ og andre, som har formidlet den krænkende offentliggørelse. Af disse berører paragraf 9, stk. 4 atter kun dem, med hvem den enkelte forfatter har indgået en aftale, da der overfor alle de øvrige, der ville anvende hans værker uden tilladelse, består et langt videregående og helt fyldestgørende retsværn i forbudet mod eftertryk og uautoriseret bearbejdelse. Når respekt- og faderskabsretten således overhovedet kun har nogen mening i relationen mellem forfatteren og hans egen forlægger, træder den kendsgerning klart frem, at de ikke kan gennemtvinges med større kraft end den, forfatteren selv formår at lægge for dagen. De velmenende *droit moral* regler bliver altså ganske uden værdi for åndens frie mænd, som har fornøden styrke til at skabe respekt for deres talent. Uden indblanding af uvedkommende og usagkyndige kan disse altid selv bestemme, hvad der skal stå i deres bøger, og for at få deres navn på titelbladet er der for dem ingen bevæggrund til gennem forfatterretten at søge en bistand, der i forvejen er hjemlet i deres grundlovmæssige ret til at offentliggøre deres tanker og som en følge af pligten til at tage ansvaret for deres egne handlinger. Måske kunne det så indvendes, at retten netop særlig skal beskytte de forkuede og ynkværdige manuskript-sælgere, som ikke er i stand til på egen hånd at hævde sig overfor forlæggerne, men der er så meget mindre anledning til, at loven skulle gøre noget særligt for forfattere af denne type, som disse utvivlsomt ikke i kritiske tilfælde ville få ret meget ud af, at de kunne føre forfatterlovens § 9, stk. 4 i marken overfor modvillige og afvisende forlæggere.

Med hensyn til § 9, stk. 5 træder helt andre betragtninger i forgrunden, og på dette punkt må det indrømmes, at den uklare *droit moral*-bevægelse har fundet guld. Når Undervisningsministeriet² straks ved forfatterens død får ret og pligt til at overvåge fader-

1. *Jfr. ovenfor s. 34, note 3. B.R.*

2. *Om de noget ændrede regler i Kbh. udk. og sv. udk. se ovenfor s. 66, note 2. B.R.*

skabs- og respektrettighederne, kommer der realitet ind i sagen, fordi der nu optræder et udenforstående organ, som kan gøre sin myndighed gældende både overfor indehaveren af forfatterretten og overfor forlæggeren. Det er principielt såre betydningsfuldt, at loven her har udskilt de personlighedsretslige elementer fra den unaturlige forbindelse med forfatterretten, som var etableret gennem *droit moral* bestemmelserne, og tilkendegivet, at, selvom arvingerne overtager den økonomiske ret ubeskåret, må deres udøvelse af den personlige ret ses under en helt anden synsvinkel end den i arveretten almindelige og undergives et offentligt tilsyn.¹ Spørgsmå-

1. Problemet om de personlige rettigheders ophør ved døden eller deres eventuelle overgang til arvingerne rummer adskillige konfliktmuligheder, der på grund af deres undertiden særlig delikate natur kun sjældent når frem til offentlighedens kundskab og endnu sjældnere til domstolenes afgørelse. Det må således antages at være et arvingerne uvedkommende spørgsmål, hvorvidt og eventuelt i hvilken form offentligheden vil hædre en afdød digter med et monument, og efterslægten har ingen pligt til at indhente deres samtykke. For mere end en menneskealder siden forelå der herhjemme et ejendommeligt konkret tilfælde, hvor en enke med bistand af en højesteretssagfører mente at have ret til at forbyde, at hendes mands træk blev gengivet på en mindesten, der skulle rejses til hans hæder på en offentlig plads - en sag, der dog blev ordnet i al stilhed. I Amerika blev imidlertid en strid af denne art ført frem til domstolenes afgørelse i 1892. Under forberedelsen til verdensudstillingen i Chicago i 1894 besluttede en kvindeorganisation, at der på udstillingen skulle opføres to statuer, af hvilke den ene skulle forestille kvinden »as a Philanthropist« med den afdøde mrs. S. som forbillede og den anden, kvinden »as a Reformer«, modelleret efter den endnu levende miss A. Da disse damer dog ikke havde næret så hjertelige gensidige følelser, som man kunne vente efter de høje idealer, der havde besjælet dem begge, og det hævdedes, at mrs. S. aldrig i levende live ville have givet sit minde til at lade sig stille op i sten ved siden af miss A., nedlagde hendes arvinger forbud mod, at hendes person blev fremdraget ved denne lejlighed. I to instanser fik de medhold, men U.S.A.'s højesteret ophævede forbudet bl. a. med følgende begrundelse: »whatever right of privacy Mrs. S. may have had during her lifetime, such right did not survive her«. (Her citeret efter Edvard I. Devlin - *Printers' Ink Monthly* 1925, pag. 67). J.H.

let falder både praktisk og teoretisk udenfor den efter hele sit væsen rent privatretlige forfatterret, hvad der klart understreges ved, at ministeriets kontrol fortsættes i ubegrænset omfang efter denne rets ophør, og den nye regel betegner i virkeligheden et skridt henimod en officiel kulturpolitik, der falder ganske udenfor den økonomiske forfatterrets forudsætninger. Begrundelsen for det initiativ, statsmagten har iværksat på dette område, er fyldestgørende og i enhver henseende uangribelig. Offentligheden har krav på, at det åndelige fælleseje bevares intakt og sikres imod urimelige og stødende angreb på de åndelige skatte, som forfatteren før sin død var den nærmeste til at vogte, men som ikke betingelsesløst bør forvaltes af arvingerne, hvis de træffer pengegridske dispositioner uden at iagttage de fornødne kulturelle pietetshensyn. Lige så vigtigt er det naturligtvis direkte at beskytte vore værdifulde åndsværker mod smagløse forlæggeres vandalisering. Det tjener dansk ret til allerstørste ære, at den ved loven af 1933 tog skridt til fuldtud at opfylde det om denne sag på Rom-konferencen udtalte ønske, og såvidt man kan skønne af de interessante oplysninger, som Hartvig Jacobsen fremsætter i Ophavsretten (pag. 137-139), er der på grundlag af loven indledet en ministeriel praksis¹ for udøvelsen af den kulturelle kontrol, som synes at skulle udvikle sig i rigtig retning.

Under disse omstændigheder er det da af særlig betydning, at § 9, stk. 4, der danner grundlaget for administrationens virksomhed, får en tilfredsstillende formulering, og i så henseende vil det vistnok kunne betvivles, om loven har fundet den helt rigtige løsning i den regel, hvorefter ministeriet også kan modsætte sig en »ændring, der må anses at være en væsentlig forringelse af værket«. Ordet »forringelse« er formentlig egnet til at vække en vis betænkelighed. Man har fornemmelsen af, at der her foreligger en påvirkning fra kunstnerretten, der som regel er knyttet til en bestemt fysisk genstand, som kan tilintetgøres eller forringes, medens noget tilsvarende strengt taget ikke kan ske med et åndsværk, hvis åndelige værdi altid består uforandret, sålænge som vi da tør regne med, at

1. Se Torben Lund, *Om Forringelse af Litteratur-, Musik- og Kunstværker*. B.R.

vort kulturliv fortsættes. Når der er tale om meget betydningsfulde skribenter og digtere, viser det sig, at interessen for at udforske og fastholde den originale tekst kan leve i århundreder eller endog årtusinder efter værkernes fremkomst. Det afgørende moment i sagen må være, at åndsproduktet skal fremtræde i den form, forfatteren har givet det, og andres ukaldede, men velmenende forsøg på at »forbedre« vore klassikere ville i og for sig kulturelt set være lige så forkastelige som forsimplende og vandaliserende udgaver.¹ Medens angivelsen »væsentlig forringelse« således på den ene side næppe er tilstrækkeligt omfattende, idet den ikke medtager de tvivlsomme »forbedringer«, er den på den anden side for vidtrækkende, hvis man betænker, at en væsentlig forringelse af et værk hyppigt vil finde sted ved enhver lovlig dramatisering eller oversættelse. Det kan dog næppe være meningen, at ministeriets tilsyn skulle kunne forvandles til en litterær censurvirkosomhed.

Med § 15, stk. 4 i foreningsforslaget til ny lov er der tilstræbt en udvidelse af gældende ret, således at Undervisningsministeriet kan modsætte sig, at et åndsværk efter forfatterens død »udnyttes paa en saadan Maade, at det derved væsentlig forringes«,² og da ordene

1. *Kbh. udk. og sv. udk. § 3 har en anden formulering af reglen om droit au respect end 1933-lovens § 9, stk. 4, idet det i udk. § 3, stk. 2 hedder:*

»Værket må ikke ændres eller gøres tilgængeligt for almenheden på en måde, der er krænkende for ophavsmandens litterære eller kunstneriske anseelse eller egenart.«

Den foreslåede regel betyder altså en skærpelse til fordel for ophavsmanden; retskrænkelse foreligger herefter både i tilfælde af forringelse og »forbedring«, og kriteriet »væsentlig« er afløst af det mere ubestemte og derfor mere vidtrækkende kriterium, at ændringen skal være »krænkende« i de anførte henseender. Af retstekniske grunde vil domstolene - dersom den foreslåede regel bliver lov - dog formentlig nødsages til at forlange, at ændringen skal være væsentlig, idet domstolene sikkert vil vige tilbage fra at agere smagspoliti i grænsetilfælde, jfr. forfatterens fremstilling straks nedenfor. B.R.

2. *Vinding Kruse, En nordisk Lovbog, 5. bog, 16. kap. § 15 stk. 3 har følgende formulering: »Frembringeren bevarer altid retten til at kræve, at hans navn anføres i forbindelse med udnyttelse af værket såvel*

»forvanskning eller beskæring« samtidig skal bortfalde, vil det af de ovenfor anførte bemærkninger forstås, at en sådan altfor generelt formet regel ville være uheldig og navnlig ville savne fornødne garantier mod overgreb. Det nævnes i motiverne (pag. 32), at man hermed vil ramme sådanne tilfælde, som at Søren Kierkegaard: »En Forførrers Dagbog« udsendes med et mindre anstændigt billede på omslagshæftet, eller at en smuk melodi synges i en revue til en mindre udsøgt tekst. Selvom åndsværket er intakt, udnyttes det altså på en forringende måde.

Imidlertid må man være forsigtig med at indføre bestemmelser, der i deres konsekvens ville føre til oprettelsen af en art smagspoliti.¹ For at vælge et særligt grelt eksempel, der ville krænke mange menneskers følelser, kunne man tænke sig, at Grundtvigs og Ingemanns salmer på en lystig kafé blev afsunget som ledsagelse til moderne danseforlystelser. Selv i et sådant ekstremt tilfælde

som retten til at modsætte sig, at det udnyttes på en sådan måde, at det derved forringes.« Udeladelsen af ordet »væsentlig« involverer en yderligere udvidelse i forhold til gældende ret. I motiverne til lovbogen (s. 468) kræves dog væsentlig forringelse. B.R.

1. Jfr. hertil udtrykket i Kbh. udk. § 3, stk. 2: »..... gøres tilgængeligt for almenheden på en måde, der er krænkende for ophavsmandens litterære eller kunstneriske anseelse eller egenart«, Da Mot s. 107-108, hvor der bl. a. nævnes billedet af en sovekammerscene som omslag til I. P. Jacobsens »Marie Grubbe«. Den foreslåede regel betyder, hedder det, »et meget vigtigt og stærkt savnet supplement« til reglen om retten til at modsætte sig egentlige ændringer. Se også Fi Mot s. 49, No Mot s. 12, Sv Mot s. 126.

Det bemærkes, at reglen i Kbh. udk. og sv. udk. § 3 må ses i sammenhæng med den i Bruxelles i 1948 foretagne ændring i Bernerkonventionens art. 16 bis. Konventionsteksten af 1928 taler om »retten til at modsætte sig enhver forvanskning, beskæring eller anden ændring af nævnte værk, der vil kunne skade hans ære og anseelse«. Foruden forvanskning, beskæring eller anden ændring nævner Bruxelles-versionen af art. 6 bis »ethvert andet angreb på dette værk, der vil kunne o. s. v.«. Herunder falder f. eks. at værket offentliggøres på »anstødelig« måde eller i »anstødelige« omgivelser, jfr. Da Mot og Sv Mot anf. st. B.R.

kunne en nøgtern overvejelse dog ikke undgå at opdage, at digterne og de åndsværdier, de repræsenterer, i og for sig ikke tager nogen skade af sådanne misbrug. Rent bortset fra dette sidste moment er det forøvrigt i åndslivets udvikling ikke sjældent hændt, at værker, der oprindeligt har tilhørt eksklusive kredse, efterhånden har fundet deres bedste tilholdssted i det jævne folk, ligesom det vel omvendt er muligt, at åndsprodukter fra en relativt vulgær sfære kan nå frem til anerkendelse indenfor mere kræsne cirkler. Undervisningsministeriets særdeles påskønnelsesværdige tilsyn burde ingensinde på bekostning af åndslivets frihed kunne benyttes som et værn for litterært snobberi eller snæversindet hypokrisi, men foreningsfor-
slagets § 15, stk. 4 yder ingen beskyttelse mod tendenser af denne art.

KAPITEL III

Fra Forfatterrettens Periferi

NOGLE SPREDTE BEMÆRKNINGER

Forfatterretten omfatter ikke alene de åndsværker, der fremtræder i skrift og mundtligt foredrag, men også »balletter, pantomimer og andre værker i den stumme kunsts form« (forfatterlovens § 2 a) samt »musikalske kompositioner, af hvilke tillige offentlig udførelse er forbudt« (§ 2 b). Formentlig kan der ikke herske tvivl om, at retsgenstanden også i disse tilfælde er et åndsværk, selvom det vil være rigtigere at bruge betegnelsen kunstværk. Beskyttelsen af de heromhandlede åndsprodukter har en naturlig plads indenfor forfatterlovens rammer, fordi offentliggørelsen for deres vedkommende spiller samme afgørende rolle som for litteraturen. Deres økonomiske og deres immaterielle værdier udløses alene gennem den offentligt tilgængelige reproduktion og gengivelse.

I kunstnerretten, der i vor lovgivning med føje er udformet som en speciel rettighed,¹ gør der sig derimod særlige forhold gældende. Malerens og billedhuggerens fornemste frembringelse er et kunstværk, der har den ejendommelighed, at det er legemliggjort i en bestemt fysisk genstand, hvis ejendomsretlige omsætning og kunstneriske skæbne er af langt større betydning for kunstneren end den sædvanligvis rent accessoriske ret, der ydes ham gennem eneretten til reproduktion og forbudet mod ulovlig kopiering. Det er fortrinsvis dagbladene, der i vore dage har skabt livsmuligheder for en kreds af karikatur- og reportage tegnere, og i adskillige praktiske virksomheder benyttes der også i stigende omfang kunstneriske forbilleder for produktionen af forbrugs- og luksusgenstande af enhver art, men for det store tal af bildende kunstnere, som hver-

1. *Cfr. Kbh. udk. og sv. udk.; se herom bl. a. Da Mot s. 74. B.R.*

ken søger erhverv i pressen eller i kunstindustrien, tør det hævdes, at de ikke har nogen større mulighed for at opnå økonomisk udbytte af eneretten til reproduktion. Kunstnerrettens indhold er derimod på flere punkter bestemt ved en hensyntagen til det fysiske kunstværks eksistens,¹ og tillige er der navnlig i forfatterlovens § 24, stk. 2 udtrykt en rent ejendomsretlig grundsætning til støtte for arkitekter, hvis tegninger, selv om de har været offentliggjort, ikke uden kunstnerens tilladelse må anvendes til opførelse af bygningsværker. Det er således vel motiveret, at kunstnerretten, skønt i flere henseender beslægtet eller næsten identisk med forfatterretten, dog gøres til genstand for særskilt retslig behandling.

Når forfatterloven i § 2 c har ydet beskyttelse for reklamer, er det ovenfor i kap. I, e, påvist, at loven har gjort sig skyldig i en fejl ved at gå udenfor åndsværkernes kreds. En sådan indvending kan ikke fremføres overfor det øvrige indhold af § 2 c, der giver eneret til offentliggørelse af »matematiske, geografiske, topografiske, naturvidenskabelige, tekniske og lignende tegninger og grafiske eller plastiske afbildninger, der efter deres hovedøjemed ikke er at anse som kunstværker«. Ofte fremkommer værker af denne art som hjælpemidler for det videnskabelige forfatterskab, og de fremstiller normalt et alment belærende stof, hvad der berettiger karakteristiken som åndsværker. Imidlertid må man være opmærksom på, at nogle af disse tillige har egenskaber, som ikke alene beskyttes i kraft af forfatterlovens økonomiske eneret til offentliggørelse, men hvis retsstilling desuden er bestemt ved ejendomsretlige synspunkter, der falder udenfor forfatterretten. Som et fremtrædende eksempel herpå kan tjene de tekniske tegninger,² der udarbejdes af ingeniører som projekter til tekniske anlæg m. m., og som overleveres til bygherrer og andre ved licitationer og lignende tilbud om salg eller entrepriser. Hvis den, der får tegninger betroet på denne måde, udnytter disse uden ejerens tilladelse, vil den pågældende

1. Se forfatterlovens §§ 25, stk. 2; 27, stk. 2, 2. pkt.; 27, stk. 7; 29, stk. 1 og 30. J.H.

2. Om dette spørgsmål se bl. a. Y. J. Hakulinen: »Något om rättskyddet för tekniska ritningar«, *N.I.R.* 1947, s. 159-167, samt Torben Lund, *Billedkunsten i retlig belysning* s. 97-98 og 166-167. B.R.

utvivlsomt ifalde et ansvar for det herved forvoldte retsbrud, som dog ikke er en forfatterretskrænkelser. En klar illustration af denne grundsætning vil findes i en dom i U.f.R. 1919, pag. 40,¹ hvor en landinspektør fik tilkendt erstatning, fordi et af ham fremstillet kort uden hans vidende og vilje var blevet anvendt således, at de lodsejere, der var tale om i sagen, kunne unddrage ham en godtgørelse for at udføre et af den foreliggende situation nødvendiggjort kortlægningsarbejde. Det er bemærkelsesværdigt, at dommen overhovedet ikke støtter sig på forfatterloven og end ikke citerer § 2 c, og at den øjensynlig helt er bygget på et erstatningssynspunkt, hvorfor det også er urigtigt, når Torben Lund i sin kommentar (pag. 32) mener, at retskrænkelsen skulle hidrøre fra selve den stedfundne mangfoldiggørelse af kortet.

I en anden dom i U.f.R. 1934, pag. 958, er der imidlertid truffet en afgørelse, som næppe kan være teoretisk holdbar.² Det drejede sig om en retsstridig og særdeles hensynsløs benyttelse af en ingeniørs tekniske tegninger til opførelse og indretning af et slagtehus, og med fuld ret blev der givet klageren en erstatning, der dog efter omstændighederne måtte forekomme relativt beskeden. Derimod var der ikke grundlag for, som det skete ved dommen, at pålægge bøder for overtrædelse af forfatterlovens § 2 c, da loven, som fortrinsvis omhandler eneret til offentliggørelse, ikke kunne bringes til anvendelse i det foreliggende tilfælde, hvor det væsentlige moment var den utilladelige udnyttelse af andenmands ejendomsret til tegninger. Forholdet ville være endnu tydeligere, hvis man tænkte sig, at retskrænkelsen i stedet havde omhandlet arkitekttegninger. I så fald havde der ingen tvivl været om, at det pågældende slagteri kunne være straffet for overtrædelse af forfatterlovens § 24, stk. 2. Derimod har lovgivningsmagten bevidst undladt at værne den retsstridige, praktiske brug af tekniske tegninger. Da forfatterloven sidst var til revision, fremkom der fra organisationer, som repræsenterede teknik og industri, et andragende om, at projekter til tekniske anlæg måtte blive sidestillet med arkitekternes udkast og pla-

1. Jfr. også dom i U.f.R. 1917, pag. 319. J.H.

2. *Således også* Torben Lund, *anf. v. s. 98*. B.R.

ner, men Rigsdagen afviste denne tanke med den fuldstændig rigtige motivering, at vor rets almindelige grundsætninger ville være i stand til at yde de pågældende interesser den fornødne beskyttelse.¹

Et forhold af modsat karakter således, at forfatterloven af særlige grunde giver en ekstraordinær ikke-årsretlig beskyttelse, viser sig i lovens § 3, hvorefter »udgiverne af aviser og andre periodiske værker eller af værker, der består af selvstændige bidrag fra forskellige medarbejdere, har samme udelukkende ret til offentliggørelse af det samlede værk, som tilkommer forfattere.«² Da denne ret ikke kan udøves af de enkelte bidragydere, der hver for sig kun har eneret til, hvad de selv har skrevet,³ er det nødvendigt at træffe et arrangement med hensyn til samleværket, og loven har derfor fundet det praktisk at tildele udgiverne en forfatterret til trods for, at deres indsats næppe kan betragtes under samme synsvinkel som frembringelsen af åndsværker⁴ og i virkeligheden falder

1. Se Rigsdagstidende 1932-33, tillæg B, sp. 478, 489-90 og 491. J.H.

2. Kbh. udk. § 5: »Den som ved at sammenstille flere værker eller dele af værker frembringer et litterært eller kunstnerisk samleværk, har ophavsret til dette, men hans ret gør ingen indskrænkning i ophavsretten til de enkelte værker«. Til ordene »den som frembringer« i den danske tekst svarer »den som skapat« i den finske (svenske) tekst. Sv. udk. § 5 har »den som åstadkommit«. Det fremgår ikke af Da Mot (s. 110-11) at der er tale om en principiel ændring i forhold til gældende lov, der giver eneret til udgiveren, mens Kbh. udk. giver eneretten til frembringeren, se derimod Sv Mot s. 140, der vedrørende forholdet mellem § 5 i den svenske forfatterlov af 1919 (sv. til § 3 i danske lov) og sv. udk. § 5 udtaler, at udk. i spørgsmålet om subjektet for beskyttelsen adskiller sig principielt fra gældende ret. »Enligt denna skall såsom upphavsman anses samlingsverkets udgivare eller, i visst fall, dess förläggare; enligt förslaget skall skyddet tillkomma den som åstadkommit samlingsverket, oavsett om han utgivit det.« B.R.

3. Jfr. Kbh. udk. og sv. udk. § 5 in fine. B.R.

4. Det er formentlig ikke i egentlig strid med dette synspunkt, når Da Mot (s. 110) udtaler, at beskyttelse efter Kbh. udk. § 5 kræver »en virkelig åndelig indsats«, og »en vis plan« (under henvisning til art. 2,

udenfor rettens normale forudsætninger. Når Hartvig Jacobsen¹ mener, at bestemmelsen »begrundes ved det skabende Arbejde«,² og Torben Lund (kommentar, pag. 66) går så vidt, at han vil frakende udgiveren en eneret, hvis den pågældende ikke skulle have ydet »et nyt og originalt, selvstændigt skabende Aandsarbejde«, foreligger der vistnok her et nyt eksempel på den traditionelle overvurdering af åndsarbejdet som forfatterrettens eneste og ubetingede fundament. Ingen vil benægte, at en udgiver, navnlig hvis han reelt har fungeret som redaktør,³ kan øve en væsentlig indflydelse på de forfattere, der skriver i hans avis, leksikon eller hvilket andet samleværk der kan nævnes, ligesom han kan være bestemmende med hensyn til hele værkets anlæg. Alligevel må det anses for særdeles tvivlsomt, om hans virksomhed overhovedet kan fæstnes til et objekt, der ikke er undergivet medarbejdernes eneret, og om den f. eks. ikke mest ligner den for forfatterne såre betydningsfulde og skæbnebestemmende dispositionsret, som enhver forlægger råder over, men som ingen vil finde på at belønne med forfatterret. Selvom man hæfter sig ved de sjældne tilfælde, hvor en inspirerende og retningsgivende personlighed har sat sit præg på et samleværk, må virkningen af hans impulser dog nødvendigvis afspejle sig i de individuelle bidrag, og det vil ikke være muligt at lokalisere dem forfatterretligt. End ikke den mest særprægede åndelige ydelse har krav på forfatterlovens eneret, når den ikke i skikkelse af et ånds-værk kan føre sin oprindelse umiddelbart tilbage til en bestemt for-

stk. 3 i den reviderede Bruxelleskonvention). Kbh. udk. § 5 beskæftiger sig overhovedet ikke med bladudgivere eller udgivere af samleværker, men derimod med hvad man kunne kalde samleværks-redaktører, jfr. ordene »den som ved at sammenstille . . . frembringer . . .«. Se også Fi Mot s. 50, Sv Mot s. 138. Hvis udgiver og »frembringer« ikke er samme person, må udgiverens retsstilling efter Kbh. udk. og sv. udk. formentlig afgøres efter udkastenes regler om forlagsaftaler. B.R.

1. Ophavsretten, pag. 30, jfr. Knoph Åndsretten, pag. 78-80. J.H.

2. Jfr. også Forlagsretten s. 189. B.R.

3. Det er kun i dette tilfælde han vil kunne beskyttes efter Kbh. udk. og sv. udk., se nærmere Sv Mot s. 139-149. B.R.

fatter.¹ Derfor er man vist nødt til at fastslå, at forfatterlovens § 3 i den forstand har overskredet forfatterlovens sædvanlige grænse, at den skænker udgiverne forfatterret, uanset at de ikke har frembragt de beskyttede åndsværker. Hensigtsmæssighedsbetragtninger har dikteret denne rimelige og praktiske løsning af spørgsmålet om, hvem der skal hævde en ret over det samlede værk, som ikke omfattes af de enkelte forfatters beføjelse, og formentlig er der i denne forbindelse lagt større vægt på udgiverens økonomiske interesse og ansvar end just på hans åndelige indsats, der forfatterretligt set må anses for en yderst problematisk faktor.

Forsåvidt angår forfatterlovens § 5, er det praksis, som på et enkelt punkt er gået udenfor rettens normale område. Efter bestemmelsens ordlyd: »Den, der oversætter, dramatiserer eller på anden måde bearbejder et værk eller overfører det til levende billeder eller mekaniske instrumenter, har for sin oversættelses, bearbejdelses eller overførelses vedkommende samme ret som en forfatter«, kan der i hvert fald ikke være nogen tvivl om, at en oversættelse og en bearbejdelse må være åndsværker på samme måde som det originale værk, da loven i modsat fald næppe ville haveigestillet oversætteren og bearbejderen med en forfatter. Med hensyn til overførelsen til mekaniske instrumenter har en dom (U.f.R. 1935, pag. 171) derimod fastslået, at eneret kan gives ikke blot til, hvad der må anses for direkte udtalt i loven, komponisten og den udøvende kunstner,² der overfører et kunstværk til grammofon, men også til grammofonselskabet, der driver erhverv med at fremstille og sælge grammofonplader. Denne industri havde bestået i mange år, inden den fik øje for, at den måske i virkeligheden skulle have samme retsstilling som kunstnerne, men da radiofonien blev en betydningsfuld faktor i musikspredningen, følte virksomhederne sig truet af denne konkurrence og rejste en international bevægelse for at få godkendt en eneret til offentlig fremførelse af deres produkter. Danmark er dog vistnok foreløbig næsten det eneste land, der

1. At et åndsværk undertiden hidrører fra et samarbejde mellem flere forfattere (jfr. forfatterlovens § 6), er naturligvis uden principiel betydning i den foreliggende sammenhæng. J.H.

2. Om dette spørgsmål se ovenfor s. 107, note 1. B.R.

har efterkommet dette ønske,¹ hvad der er sket ved en formentlig urigtig² fortolkning af forfatterlovens § 5. Selvom fabrikanten har påberåbt sig det åndelige arbejde, han har ydet ved valg af kunstneren og ved den ydre tilrettelæggelse af kunstværkets overførelse til mekanisk instrument, er det klart både, at denne selvfølgelig højst fortjenstfulde indsats er af lignende art som den, der præsteres af forlæggere eller pianofabrikanter, der aldrig vil kunne stille krav om forfatterret, og at påvisningen af et »åndeligt« element i det foreliggende tilfælde er retsligt irrelevant, da et sådant normalt vil være tilstede i ethvert teknisk arbejde. Østre Landsret har i den ovennævnte dom, som desværre ikke nåede frem til Højesterets prøvelse, følt sig bundet af lovens bogstav, der som berettiget nævner den, der overfører værket til mekanisk instrument, men denne person kan ikke være andre end den udøvende kunstner, da fabrikanten kun beskæftiger sig med det ydre arrangement og netop ikke med værket. Desuden taler vægtige principielle grunde mod at godkende det resultat, Landsretten er kommet til. Når loven direkte stiller »overførelsen« på linie med åndsværker som oversættelsen og bearbejdelsen, og hele forfatterrettens formål går ud på at sikre den åndelige skabers eneret til offentliggørelse af det af ham selv frembragte åndsværk, ligger det uden for lovens forudsætning, at der ved siden heraf skulle tilvejebringes en erhvervsmæssig forret for den økonomiske formidler af værkets fremførelse for offentligheden. Skønt lovens ord måske kunne have været tydeligere, tvinger de ikke ubetinget domstolene til at acceptere en løsning, der forfatterretligt set er urigtig og inkonsekvent. Da der dog næppe er nogen mulighed for at ophæve følgerne af dommen, har Vinding Kruse³ og Hartvig Jacobsen ret i, at forfatterlovens § 5 bør ændres

1. *Se nu Kbh. udk. § 45, sv. udk. § 46, der indeholder en udtrykkelig bestemmelse om beskyttelse for grammofonpladefabrikanten (i kapitlet med overskriften »Andre med ophavsret beslægtede rettigheder«)* *Da Mot s. 167-170, Fi Mot s. 79-81, No Mot s. 26, Sv. Mot s. 383-384. B.R.*

2. *Anderledes Da Mot s. 167-168. B.R.*

3. *Se nu også Vinding Kruse, En nordisk Lovbog, 5. bog, 16. kap. § 4, mot s. 462-463. B.R.*

således, at dens beskyttelse begrænses til et udelukkende forfatter- og kunstnerretligt område^{1,2}

Da forfatterretten, hvis udbytte fortrinsvis er bestemt ved bogsalgets størrelse eller varigheden af en teatersukces, ikke kan være mere end et forsøg på at skabe tålelige økonomiske vilkår for de åndsskabende forfattere, og det opnåede resultat ikke sjældent bliver tilfældigt og utilfredsstillende, er det forståeligt, at den kulturelt interesserede retsvidenskab indgående har beskæftiget sig med muligheden for ad andre veje at skaffe penge til at opretholde en sømmelig levestandard for de frie skribenter. Selvom de fleste forslag, der er fremsat med dette mål for øje, har været uigennemførlige og mindre velbegrundede, må man dog respektere den velmenende entusiasme, der har fremkaldt og præget disse bestræbelser.

Et typisk udslag af tendenser i denne retning er tanken om, at der skal oprettes en offentlig fond til fordel for forfatterne (*domaine public payant*).³ Dets indtægter skulle tilvejebringes ved afgifter, der skulle erlægges ved udnyttelse af de åndsværker, der er blevet frie, når forfatterretten er bortfaldet 50 år efter forfatterens død.⁴ Med rette har Hartvig Jacobsen og Gösta Eberstein karakteriseret denne plan som en rent skattemæssig forholdsregel. Da der er almindelig enighed om, at der for frie værkers vedkommende ikke længere består en individuel rettighed for den enkelte forfatter, kan der ingen tvivl være om, at man her bevæger sig helt udenfor forfatterrettens område, hvortil så kommer, at sagen drejer sig om et lidet anbefalelsesværdigt forsøg på at anvende folkets kulturelle fornødenheder som basis for at iværksætte en indirekte beskatning.

1. Jfr. hertil navnlig Hartvig Jacobsen: *Ophavsretten*, pag. 199-200. J.H.

2. *Kbh. udk. og sv. udk. indeholder en regel om beskyttelse for oversættelser, bearbejdelser o. lign. i § 4. De udøvende kunstneres problem er søgt løst i Khb. udk. § 42, sv. udk. § 45, se herom ovenfor s. 107, note 1. B.R.*

3. *En bestemmelse herom er ikke optaget i nogle af udk. Se nærmere herom Da Mot s. 80-84. B.R.*

4. Se navnlig Hartvig Jacobsen: *Ophavsretten* pag. 282-290 og Eberstein: *Immaterielt Rättsskydd*, pag. 35-38. J.H.

Tanken er ikke blot retsligt ufunderet, men i endnu højere grad taler kulturpolitiske betragtninger for at afvise den.

Her i landet er det navnlig et beslægtet og lige så uheldigt skatteforslag, der har spillet den mest fremtrædende rolle i den offentlige debat om en forbedring af forfatterens stilling. Det er blevet hævdet, at disse led tab derved, at der var gratis udlån af deres bøger fra de offentlige biblioteker, og at der derfor burde indføres en låneafgift, der skulle erlægges af det læsende publikum, og hvis provenu skulle fordeles mellem de enkelte forfattere i et vist forhold til det omfang, i hvilket deres produktion havde været benyttet af lånerne. Retsvidenskaben må stille sig indifferent overfor dette spørgsmål, som ikke vedrører forfatterretten, der, som påvist ovenfor pag. 75-80,¹ ikke kan optage en almindelig låne- og lejeret indenfor sine rammer. Problemet er udelukkende af fiskal og kulturpolitisk karakter, og enhver borger og selvfølgelig også enhver jurist kan med føje herom danne sig en anskuelse uden at indhente godkendelse fra den forfatterretlige videnskab, som ikke kan påberåbe sig nogen forret til at blive hørt i denne sag.² Det er derfor et udelukkende samfundsmæssigt synspunkt, som ligger til grund for de efterfølgende bemærkninger.

Den omtalte plan er bygget på det postulat, at salget af en bog vil stige, hvis dens enkelte eksemplarer ikke gøres til genstand for udlån. Heroverfor tør det dog med ikke ringe sikkerhed påstås, at noget sådant antagelig ikke i nævneværdigt omfang ville blive tilfældet i Danmark, hvor vi ganske vist har en relativt jævn fordeling af velstanden, men hvor alligevel mere end 90 % af befolkningen har under 6.000 kr. i årlig indtægt. For de fleste samfundsklasser, for arbejderne såvel som for akademikerne, ville det være en væsentlig byrde på deres budget, om de skulle afse større beløb til indkøb af bøger, og for de allerfleste af dem, der er mest interes-

1. Om dette spørgsmål se endvidere de til anf. st. knyttede noter og den der anførte litteratur. B.R.

2. Vor hjemlige litteratur har beskæftiget sig meget med dette spørgsmål jfr. i særdeleshed Hartvig Jacobsen, Ophavsretten pag. 153-166 og Torben Lund U.f.R. 1943 B, pag. 1 ff. J.H.

sere i læsning, vil det praktisk talt være en umulighed at anskaffe de bøger, de har lyst til at læse. Derfor udfylder vore folkebiblioteker en samfundsmæssig funktion, hvis kulturelle værdi ikke kan sættes højt nok. Som følge af vor demokratiske udvikling er det af livsvigtig betydning, at stadigt bredere lag får andel i den boglige kultur, som tidligere blev opretholdt af en forholdsvis begrænset kreds i samfundet, og i denne retning har bibliotekerne ydet en såre fortjenstfuld indsats, der for forfatterne bl. a. også har medført en sikker og konstant tilvækst til bogkøbet og har bidraget til at underbygge forlagsvirksomhedernes rentabilitet og dermed forfatterens mulighed for at få deres værker publiceret.

Tanken om at udnytte den folkelige oplysningsbevægelse som skatteobjekt må synes forkastelig ikke mindst på baggrund af, at den danske stat iøvrigt med rette har søgt at stille al undervisning - i folkeskolen som på universitetet - såvidt muligt gratis til rådighed for landets ungdom. Tidens herskende idé - at give alle borgere uhindret adgang til at tilegne sig og udnytte nationens og hele kulturlivets åndsgoder - falder i virkeligheden nøje i tråd med det åndsborne forfatterskabs idé, der ikke fortrinsvis betragter læserne som kunder, men som mennesker, der er modtagelige for kulturel påvirkning og højnelse. Skribenten, der har overgivet sin produktion til offentlighedens åndelige eje, har ingen moralsk ret til at hævde, at han indtægter skal stige ved hjælp af særlige afgifter, fordi hans bøger udlånes til et interesseret, omend ubemidlet publikum, men han har muligvis krav på en belønning fra samfundets side.

Forslaget om låneskatten var tilmed så lidt konsekvent, at dets fordele kun skulle komme danske forfattere¹ tilgode, medens et tilsvarende princip naturligvis måtte gennemføres for udenlandske bøger, såfremt man virkelig mente, at der var et princip i sagen. Ethvert forsøg på at opstille et sådant strander imidlertid på, at spørgsmålet ikke kan føres ind under forfatterretten og derfor ikke kan begrundes i en individuel retslig beføjelse for forfatteren.

1. Således er imidlertid forholdet ordnet i bibliotekslovens § 7 (Lov nr. 264 af 27. maj 1950). Det er indres, at »biblioteksafgiften« ikke hviler på et beløb betalt af lånerne, men på et statstilskud. B.R.

Det må erkendes, at der lå en sund og nyttig bestræbelse bag den stærke agitation for låneafgiften, som i en årrække blev iværksat af Dansk Forfatterforening og dens talsmænd, nemlig ønsket om at bedre forfatterne's slette økonomi og derigennem støtte vort åndsliv. Men projektets hovedfejl var, at man ville hjælpe den enkelte forfatter ved at gennemføre et fuldstændig imaginært individuelt retskrav i stedet for at koncentrere anstrengelserne om at klargøre for statsmagten, at denne i al almindelighed bød åndslivets mænd for ringe levevilkår. Afgiften kom derfor til at bygge på det uheldige kvantitetsprincip, at hver forfatter skulle have indtægt proportionalt med brugen af hans bøger - en metode, som just er skyld i, at forfatterretten ofte har givet utilfredsstillende resultater, og samfundet kunne da ikke føle sig kaldet til at indføre en ekstraordinær særbeskatning, som ville give størst udbytte for de bedst stillede underholdningsforfattere uden hensyn til kvaliteten af deres produktion. Fra et alment synspunkt må det afgørende formål være at gavne kulturlivet som helhed, hvorfor en pengemæssig belønning alene bør gives til de forfattere, der har set en livsopgave i at nyskabe æstetiske og andre kulturelle værdier. Derfor vil man også i den omstændighed, at offentligheden gennem bibliotekerne i højere grad end tidligere foretager en direkte udnyttelse af de alment tilgængelige bogværker, kunne finde et tungt vejende argument for, at samfundet i voksende omfang bør opfylde sin pligt til at hjælpe de frie åndsskabende skribenter, således at der på denne baggrund tages skridt til at forhøje finanslovens temmelig karrige satser for understøttelse til fortjenstfulde forfattere.

KAPITEL IV

Forfatterret som Ejendomsret¹

Skønt spørgsmålet om forfatterrettens stilling indenfor det juridiske system i tidens løb har været overordentlig omstridt og vedblivende giver anledning til kamp mellem forskellige retninger, er det kun af relativt underordnet betydning i sammenligning med det væsentlige problem om rettens eget væsen og indhold, og der kan måske endda rejses tvivl om, hvorvidt den stærke systematiske interesse, der er vist forfatterretten, ubetinget har været til gavn for den egentlig forfatterretlige forskning, da hensynet til systemet undertiden er trådt stærkere i forgrunden end ønsket om at understrege det specielle retsforholds ejendommelighed. På den anden side må det vistnok indrømmes, at den fra den franske revolutionstid hidrørende opfattelse, der kendetegnede forfatterretten som en ejendomsret, har haft agitatorisk værdi ved at give en populær forestilling både om, hvorledes retten blev begrundet, og i hvilken skikkelse den skulle fremtræde i retslivet.

Når det systematiske moment i nordisk retsvidenskab er blevet særlig aktuelt, må årsagen hertil ikke mindst søges i den intense kraft, hvormed Vinding Kruse i »Ejendomsretten« fremhævede, at forfatterretten skulle betragtes som en åndelig ejendomsret, sidestillet og beslægtet med den materielle, og herom har der siden stået en diskussion, der navnlig fik næring af den modgående strøm-

1. Se herom og til det flg. navnlig Torben Lund, *Billedkunsten i retlig Belysning* s. 3-4 og s. 333 f.f.; Alf Ross i *T.f.R.* 1945, s. 336 f.f.; Vinding Kruse, *En nordisk Lovbog*, s. 457-461; O. K. Magnussen *Naboretlige Studier* s. 35 f.f.; Hartvig Jacobsen, *Forlagsretten* s. 16 f.f.; Vinding Kruse i *T.f.R.* 1951, s. 12-17; Torben Lund i *N.I.R.* 1954, s. 131 f.f. samt Bergström s. 15-46 med talrige henvisninger. Se endvidere *Da Mot* s. 73 og s. 99, *Sv Mot* s. 84-85. B.R.

ning, der kom til orde i Knophs Åndsret. For den uvildige tilskuer til denne strid har det været påfaldende, at den i den henseende kunne minde om den moderne krigsførelse, at offensiven syntes stærkere end defensiven. Det er lettere at finde modstanderens svage punkter end at forsvare sine egne, fordi omfattende teoretiske synteser, som ikke har fundet den sidste og endelige sandhed, der gerne skjuler sit åsyn, sædvanligvis vil være behæftet med mangler og ufuldkommenheder, der kan udnyttes af kritiken.

En indgående undersøgelse og en udstrakt viden er nødvendig for at tage afgørende stilling til problemet om, hvorvidt forfatterret er ejendomsret, da man ikke blot må være klar over, hvad forfatterret er, men også, hvad man vil forstå ved ejendomsret. Dette sidste begreb har i Vinding Kruses store værk fået en ejendommelig udformning, der direkte skal afspejle ejendomsrettens dynamiske funktion i samfundet. Alt, hvad det enkelte menneske skaber ved produktivt, legemligt eller åndeligt arbejde, bliver hans ejendom, tilhører hans økonomiske og åndelige livssfære og er undergivet hans rådighed i en række nærmere angivne relationer. Hvis man går ud fra dette vidtrækkende grundsynspunkt, der formentlig drager en stor del af, hvad man traditionelt kalder formueretten, ind under ejendomsrettens rammer, kan der ikke rejses formelt logisk indvending mod den konsekvens, at Vinding Kruse også tager forfatterretten med i sit system og kalder den en ejendomsret. Når den i det foranstående er blevet defineret som en omsættelig eneret til offentliggørelse, der både efter formål og indhold må formenes at være af udelukkende formueretlig karakter, er det indlysende, at denne opfattelse står ejendomsretsteorien betydelig nærmere end de anskuelser, der er hævdet af Knoph (Åndsretten, pag. 596-623) og Hartvig Jacobsen (Ophavsretten, pag. 317-334), og hvis hypoteser på uheldig måde blander den økonomiske forfatterret sammen med personlighedsretlige elementer, der er funktioner af den af forfatterretten uafhængige og offentligretligt begrundede forfattersuverenitet.

Indenfor formuerettens vide rammer kan der måske være anledning til at påpege, at der består en vis principiel lighed mellem for-

fatterretten og den sociale arbejdsret,¹ idet statsmagten på begge disse områder lægger vægt på at opstille præceptive regler til udligning af modstående interesser, således at der ved gensidige kontraheringer ydes støtte til den økonomisk svagere part. Et hovedformål for forfatterloven er netop at udbygge forfatterens retsstilling overfor forlæggeren, og bestemmelser, der er typiske for denne tendens, træder bl. a. frem i vor forfatterlovs §§ 9 og 10,⁴ som f. eks. forhindrer forlæggeren i at unddrage sig pligten til at udgive et manuskript eller at misbruge forlagskontrakten ved at udstrække dens indhold til offentliggørelsesmåder, der ikke er direkte omfattet af aftalen. Alligevel ville det sikkert ikke være noget fremskridt for forfatterretten, om den blev inkorporeret i obligationsrettens specielle del, eftersom der næppe fra denne ret kan drages analogier, der i væsentlig henseende belyser de centrale spørgsmål i forfatterretten. Anderledes stiller sagen sig naturligvis med hensyn til patentretten og anden ret, der ligesom forfatterloven har til opgave at sikre eneretten til økonomisk udnyttelse af et åndsværk. Selvom der mellem alle sådanne rettigheder findes vigtige berøringspunkter, der gør dem egnede til fælles retslig behandling, vil det vistnok være værd at understrege, at en systematisk retningslinje ingensinde bør gennemføres på bekostning af den egenart, der gør sig stærkt gældende for hver enkelt af disse meget særprægede retsområder.

Den samme vanskelighed melder sig i forstærket grad, dersom en abstrakt systematik, hvorefter forfatterretten opfattes som en formueret eller nærmere bestemt som en art ejendomsret, skal føres konkret ud i livet på den måde, at de almindeligt kendte ejendoms- og tingsretlige grundsætninger i mere eller mindre modificeret form

1. Jfr. f. eks. lov af 6. maj 1921 om retsforhold mellem husbond og medhjælper, lov af 7. maj 1937 om lærlingeforholdet, lov af 13. april 1938 om retsforholdet mellem arbejdsgivere og funktionærer,² lov af 13. april 1938 om ferie med løn.³ J.H.

2. Nu lov nr. 261 af 9. juni 1948. B.R.

3. Nu lov nr. 65 af 31. marts 1953. B.R.

4. Udførlige regler om forlagsaftaler er foreslået i Kbh. udk. §§ 31-38 og sv. udk. §§ 33-40, Da Mot s. 144-152, Fi Mot s. 68-74, No Mot s. 21-22, Sv Mot s. 307-331. B.R.

skal bringes i anvendelse med hensyn til forfatterretlige emner. I så fald må man fra forfatterrettens side være på vagt overfor tendenser, der strider mod denne rets forudsætninger og væsen. På dette praktiske felt ligger vel antagelig kærnepunktet i hele sagen, og her er det, at den ejendomsretlige teori skal bestå sin prøve. I så henseende er der givet et udgangspunkt for vurderingen gennem for- eningsforslaget af 1936 til »Lov om Ejendomsretten til Aandsvær- ker«, der på de afgørende punkter er Vinding Kruses værk.¹

Der foreligger her et overordentligt interessant og fortjenstfuldt eksperiment, som er gennemført med en forbløffende konsekvens, der er velegnet til at belyse såvel teoriens gode hensigter som dens svagheder. På forhånd er det naturligvis klart, at den opfattelse, der er hævdet i nærværende fremstilling, vanskeligt vil kunne gå ind under det i forslaget planlagte system, der som nævnt i kap. I, d helt vil tilintetgøre det værdifulde og rigtige offentliggørelses- princip, som præger vor gældende og i det store og det hele tilfreds- stillende lov af 26. april 1933. Forslaget hviler nemlig ensidigt og udelukkende på en ejendomsretlig og ikke på en forfatterretlig grundtanke. Dets ledende bestræbelse er at fastlægge brede og åbne rammer, indenfor hvilke den, der frembringer et åndsværk, kan er- hverve en almindelig og teoretisk ubegrænset adgang til at råde over værket, og det går ved formuleringen af beskyttelsens område så langt, at dets § 2 endog ville kunne omfatte patenter, hvad der dog næppe er tilsigtet. Terminologien er for så vidt vildledende, som ingen kan »eje« et offentliggjort værk, der åndeligt tilhører alle, og alvorlig kritik vil ligeledes kunne rejses udfra det synspunkt, at et åndsværk som retsobjekt ikke kan behandles på samme måde som fysiske genstande; men opmærksomheden skal dog her i særdeleshed henledes på en divergens imellem forfatterrettens og ejendomsret- tens indhold og konstruktion, der er så karakteristisk og væsentlig, at den nødvendigvis må få indflydelse på forfatterrettens legale ud- formning.

Som Vinding Kruse har fremhævet i »Ejendomsretten«, har den-

1. *Se nu Vinding Kruse, En nordisk Lovbog 5. bog, 16. kap., mot. s. 455-473, og samme forf. i T.f.R. 1952, s. 403-423. B.R.*

ne ret en dynamisk funktion, idet den træder i kraft ved enhver materiel produktion og giver frembringeren en udelukkende og fuldstændig rådighed, der strækker sig så langt, som samfundet overhovedet under givne omstændigheder kan tillade den enkelte borger at udfolde sit privatøkonomiske supremati. Retten kan i det konkrete tilfælde både være begrænset ved dispositioner til fordel for andenmand og ved almene af statsmagten dikterede indskrænkninger, men den udgør alligevel en elementær totalitet, som hersker relativt uindskrænket indenfor sit område. Derfor ville det være uhyre vanskeligt at kodificere ejendomsretten, fordi dens bevægelsesfrihed og anvendelighed formentlig ville lide skade ved at blive trykket sammen i faste og bundne normer, og der har ej heller været nogen som helst samfundsmæssig trang til at lovfæste den.

Et tilsvarende ekspansivt element findes ikke i forfatterretten, som i modsætning til ejendomsretten er en typisk specialret. Udgangspunktet er her offentlighedens frie ret til at udnytte de alment tilgængelige åndsværker, og med bevarelse af denne frihed har det kun ved lovgivningsmagts hjælp været muligt at sikre den åndelige skaber visse begrænsede rettigheder af økonomisk karakter, af hvilke de vigtigste indeholdes i forfatter- og patentlovene. Retsgodels karakter vil derimod udelukke, at man giver plads for en almindelig og uindskrænket privat ret med fri dynamisk udvikling. Indenfor forfatterretten er det ikke muligt at tilstede forfatteren en absolut adgang til i enhver henseende at disponere over åndsværket, hvis åndsindhold hverken af ham selv eller af samfundet kan gøres til genstand for særret, og som ved at tilhøre det åndelige fælleseje primært falder udenfor den økonomiske retsorden. På den anden side har staten med dette forbehold skænket forfatteren en eneret, hvorefter han kan tilegne sig ethvert økonomisk udbytte, der kan fremkomme ved offentliggørelsen af hans åndsværk - en ret, der ikke kan undvære legal fiksering og afgrænsning. Foreningsforlaget bekræfter rigtigheden heraf på iøjnefaldende måde. Ifølge § 1 har forfatteren »Ret til at bestemme om Værkets Anvendelse og Benyttelse i enhver Retning«, og §§ 27 og 28¹ giver retsmidler mod 1. Sv. t. Vinding Kruse, *En nordisk Lovbog 5. bog, 16. kap. §§ 28 og 29. B.R.*

enhver, der forsætligt eller uagtsomt »offentliggør, benytter eller udnytter et Aandsværk i Strid med denne Lov«. Således som Forslaget er udformet på dette punkt giver det imidlertid ingen garanti imod, at en forfatter rejser og gennemfører retskrav mod dem, der på fri åndelig basis og uden at gøre sig skyldige i ulovligt eftertryk eller utilladelig bearbejdelse »benytter eller udnytter Indholdet af et Aandsværk«. Det viser sig altså, at den ejendomsretlige metode ikke kan praktiseres uden at true den åndslivets frihed til uhindret udnyttelse af det åndelige fælleseje, som er forfatterrettens ideelle forudsætning.

Uden iøvrigt at ville gå i enkeltheder er det tillige nærliggende at pege på forslagens regler i § 1 2) og 3), som kræver tinglysning, når en forfatterret skal pantsættes, og som udtrykkelig anerkender forfatterens adgang til at behæfte sin ret »sammen med al sin anden Ejendom«. Det må vistnok betvivles, om sådanne bestemmelser har noget praktisk formål på dette felt, og om deres optagelse i forslaget kan frikendes for at være udslag af en ejendomsretlig doktrinarisme.

Til trods for, at forfatterretten øjensynlig tilhører formueretten og efter Vinding Kruses terminologi ejendomsretten i videre forstand, og til trods for, at dens teori derfor naturligt må have en vis tilknytning til de grundlæggende spørgsmål indenfor formueretten, vil det efter det ovenfor anførte næppe være tilrådeligt at opgive rettens selvstændighed og originalitet og i praksis lade den indgå som et led i ejendomsretten og dennes særlige begrebsdannelse. Tanken herom har ej heller tidligere kunnet trænge igennem herhjemme, skønt problemet er lige så gammelt som forfatterretten og allerede blev behandlet af den højtansete jurist A. F. Krieger i en tale i Folketinget (Rigsdagstid. 1857, pag. 3095), da han som indenrigsminister i 1857 forestod vedtagelsen af loven om forbud mod eftertryk. »Jeg kan . . . ikke sige mig selv fri for at komme til at bruge Udtrykket Eiendomsret i en eller anden Vending«, bemærkede han i sin omtale af spørgsmålet om, hvorvidt forfatterretten var en »reel« ret. Idet han tager afstand fra denne mulighed, udtaler han dernæst: »Naar man saa har spurgt, hvorledes man skal nævne Begrebet, saa siger jeg: Det kommer ikke an paa Betegnelsen; derom

ville vi ikke tvistes, lad os see til at finde en Regel for den Ret, der skal gives Forfatteren, lad os see at finde den rette Grændse for den Udstrækning, der skal gives Forfatterens Ret, lad os blive enige om, hvorlænge han selv skal have den, og hvorlænge den skal tilkomme hans Arvinger, hvis der ikke er noget Testament, og lad os saa kalde det en Forfatterret; det er ligegyldigt, vi ville ikke strides om Ord, og ikke gaae ud fra et vildledende Eiendomsbegrebs Overførelse herpaa«. Forfatterretten skal behandles ud fra sine egne forudsætninger og sine egne mål, og dens problemer vil også i vore dage opnå deres bedste løsning i den realistiske og udogmatiske ånd, som har fundet udtryk i Kriegers ord.

SÆRLIG ANVENDT LITTERATUR

Gösta Eberstein: Den svenska Författarrätten (1 og 2.).
(Hefte 3, der kun foreligger i korrektur, er stillet
til rådighed ved forfatterens velvilje).

Gösta Eberstein: Immaterielt Rättsskydd.

Forslag til Lov om Ejendomsretten til Aandsværker.

Udgivet af Danske Aandsarbejderes Forbund 1936.

L. A. Grundtvig: Kort Fremstilling af Forfatterretten
(1905).

J. Hartvig Jacobsen: Ophavsretten.

Ragnar Knoph: Åndsretten.

Josef Kohler: Das Autorrecht.

*Josef Kohler: Das literarische und artistische Kunst-
werk und sein Autorschutz.*

*Josef Kohler: Urheberrecht an Schriftwerken und Ver-
lagsrecht.*

Fr. Vinding Kruse: Ejendomsretten, bd. I, II og III
(1. udg. 1929),¹ og: *Ejendomsretsspørgsmål.*

Torben Lund: Loven om Forfatterret og Kunstnerret.

*Carl Torp: Læren om den ideelle Produktions Beskyt-
telse*, 2. udg.

Ugeskrift for Retsvæsen = U.f.R.

Tidsskrift for Retsvidenskab = T.f.R.

1. 3. udg. 1951.

FORFATTERRET

er sat med Linotype Times

Papiret er matglittet S-masse fra

Silkeborg Papirfabrik

Typografi og omslag

ved Erik Ellegaard Frederiksen

Sat og trykt i

Nielsen & Lydiches Bogtrykkeri

(M. Simmelkiær)

København